

HouVast

Stut en steun voor gezinnen
van ouders met een LVB

Handboek

versie 5.2
2026

© TOP Groep Training en Begeleiding

2026, Zevenaar

TOP Groep Training en Begeleiding

Voltastraat 33

6902 PT Zevenaar

0316 344 652

houvast.nu | houvast@topgroep.nu

Auteurs

Marcia Lever, Mathiske Roex,

Ypke Hemminga & Sanna Koet

Omslagontwerp en vormgeving

Ontwerp van de Buren

Druk

Dogan

Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, door middel van
druk, fotokopieën, geautomatiseerde
gegevensbestanden of op welke andere
wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

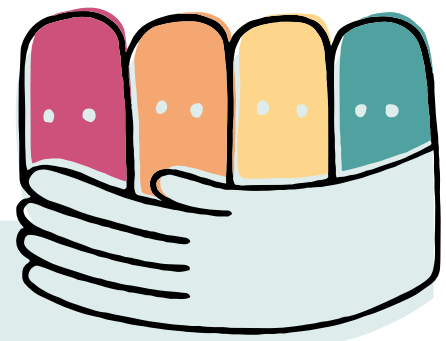
HouVast Handboek

versie 5.2

2026

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	4	3 Veilig en goed genoeg opvoeden	34
Vooraf	6	3.1 Goed genoeg opvoeden	35
Ontstaansgeschiedenis	7	3.2 Inschatten van goed genoeg	37
Leeswijzer	7	3.3 Wat als het toch niet veilig en goed genoeg is?	40
		3.4 Samenvatting	42
1 HouVast: waarom en voor wie?	10	4 Werkrelatie en accepteren van hulp	44
1.1 Opvoeden: best pittig	11	4.1 Vertrouwen	45
1.2 Ouders die functioneren op het niveau LVB	12	4.2 Motivatie	49
1.3 De kinderen	17	4.3 Rekening houden met de beperking	51
1.4 Samenvatting	18	4.4 Oplossingsgericht werken	55
		4.5 Samenvatting	61
2 HouVast op hoofdlijnen	20	5 Planmatig aan de slag met HouVast	62
2.1 HouVast in vogelvlucht	21	5.1 Starten met HouVast	63
2.2 Interventievariant en waakvlamvariant	24	5.2 Kennismaking en opstarten	64
2.3 Wanneer is HouVast geschikt?	25	5.3 De Drie Kolommen	67
2.4 Wanneer is HouVast niet geschikt?	27	5.4 Doelen voor het traject opstellen	74
2.5 Fasering en duur	30	5.5 Doelen bepalen	77
2.6 Samenvatting	32	5.6 De Drie Hoofdstrategieën	82
		5.7 Monitoren en evalueren	87
		5.8 Op- en afschalen, verlengen en afronden	92
		5.9 Samenvatting	95

6 Versterken van opvoedvaardigheden	96	9 Onderbouwing HouVast	136
6.1 Ontwikkeling	97	9.1 De visie achter HouVast	137
6.2 Opvoeden	98	9.2 Oorzaken	139
6.3 Het versterken van opvoedvaardigheden	103	9.3 De werkzame elementen van HouVast	141
6.4 Samenvatting	109	9.4 Samenvatting	151
7 Samenwerken met het netwerk	110	Literatuurlijst	152
7.1 Het netwerk van ouders met een LVB	111	Bijlages	156
7.2 Wraparound care	112	<i>Bijlage 1:</i>	
7.3 Netwerk in kaart brengen	113	Contactfrequentie per fase	157
7.4 Netwerk versterken	116	<i>Bijlage 2:</i>	
7.5 Netwerkbijeenkomst	117	Voorbeeld aanmeldformulier	161
7.6 Coördinatie van steun	119	<i>Bijlage 3:</i>	
7.7 Belangenbehartiging	121	De gezinsfuncties in begrijpelijke taal	163
7.8 Samenvatting	122	<i>Bijlage 4:</i>	
8 HouVast in de organisatie	124	Communiceren en samenwerken met cliënten met een LVB	167
8.1 Parallelle processen	125	<i>Bijlage 5:</i>	
8.2 Profiel van de HouVast-werker	126	Voorbeeld HouVast plan	169
8.3 De gedragswetenschapper	128	<i>Bijlage 6:</i>	
8.4 Leren en ontwikkelen	129	Richtlijn verdeling taken HBO-MBO-WO bij de uitvoering van HouVast	173
8.5 Kwaliteit	132		
8.6 Organisatorische randvoorwaarden	133		
8.7 Samenvatting	135		

Vooraf

Voor je ligt het Handboek HouVast. We beschrijven hierin een werkwijze om gezinnen van ouders met een Licht Verstandelijke Beperking (LVB) te ondersteunen. Met de juiste ondersteuning zijn veel ouders met een LVB in staat om hun kinderen een goed en veilig thuis te bieden. Dat weten we vanuit de wetenschappelijke literatuur, en dat ervaren we dag in dag uit in de praktijk. Elke keer dat het lukt om de gezinnen zo te ondersteunen dat er 'een fijn thuis' ontstaat, geeft ons dat de energie om hetzelfde met meer gezinnen te realiseren.

Onder de inmiddels meer dan 2500 gecertificeerde HouVast-werkers die jou voorgedaan zijn, is veel enthousiasme over de methodiek. Ze vertellen dat ze baat hebben bij de positieve insteek die HouVast kenmerkt en bij de technieken die ze in de training hebben aangeleerd. Ze merken dat de methodiek hen helpt om bijvoorbeeld meer regie te geven aan het gezin en het netwerk. Ze ervaren dat het hen lukt om vanuit partnerschap met ouders tot verandering te komen en tegelijkertijd helder te zijn over de zorgen. Ook de ouders zijn positief: over de oplossingsgerichte attitude van de HouVast-werker en over de focus van de HouVast-werker op de veiligheid en het welzijn van hun kinderen. De ouders zijn blij met de praktische ondersteuning en de tips die ze krijgen.

Met HouVast zeggen we tegen ouders en kinderen: 'we bieden je houvast' en 'we houden je vast, we laten je niet los'. We willen bewerkstelligen dat de ouders hun kinderen 'goed genoeg' kunnen opvoeden door ze op alle mogelijke manieren te ondersteunen, door in ze te geloven en door dóór te zetten, ook als het tegenzit of als er hobbels op de weg zijn.

We hopen dat we ons enthousiasme voor deze vorm van ondersteuning aan je over kunnen dragen, en dat je met ons de mogelijkheden ziet om de kracht van deze kwetsbare gezinnen te mobiliseren en versterken!

Najaar 2025,

Vanja Ivanišević, directeur TOP Groep Training en Begeleiding

Ontstaansgeschiedenis

In 2012 hebben drie organisaties; Radar Uitvoering, De Opvoedpoli en het Expertisecentrum William Schrikker, de handen ineengeslagen om een hulpverleningsaanbod te ontwikkelen om gezinnen van ouders met een LVB te ondersteunen. In 2013 is versie 1.0 van het handboek HouVast geschreven. Het oorspronkelijke ontwikkelteam bestond uit Hanneke Bijl en Marcia Lever (Expertisecentrum William Schrikker), Bernice Echteld en Karel Kanits (De Opvoedpoli) en Roy Schuets (Radar Uitvoering). In de jaren daarna zijn herziene versies uitgekomen met diverse aanvullingen. Vanaf 2018 is TOP Groep Training en Begeleiding de HouVast trainingen gaan verzorgen, en heeft TOP Groep het eigenaarschap van de interventie HouVast overgenomen. In die tijd is ook het Samenwerkingsverband HouVast in het leven geroepen, bestaand uit Top Groep en vier veldpartners, te weten: Middin, ASVZ, Cordaan en William Schrikker Gezinsvormen. Zij werken samen aan de kwaliteitsverbetering en borging van HouVast.

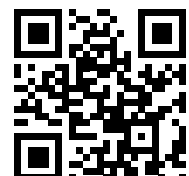
Dit is de volledig herziene versie 5.1. Zowel trainers als leden van het Samenwerkingsverband HouVast hebben zeer waardevolle feedback en input gegeven. Het handboek en de methodiek HouVast blijven zo een 'work in progress': in een heen en weer met de praktijk werken we met elkaar, vanuit een op groei gerichte mindset, voortdurend aan aanvulling, aanscherping en verbetering.

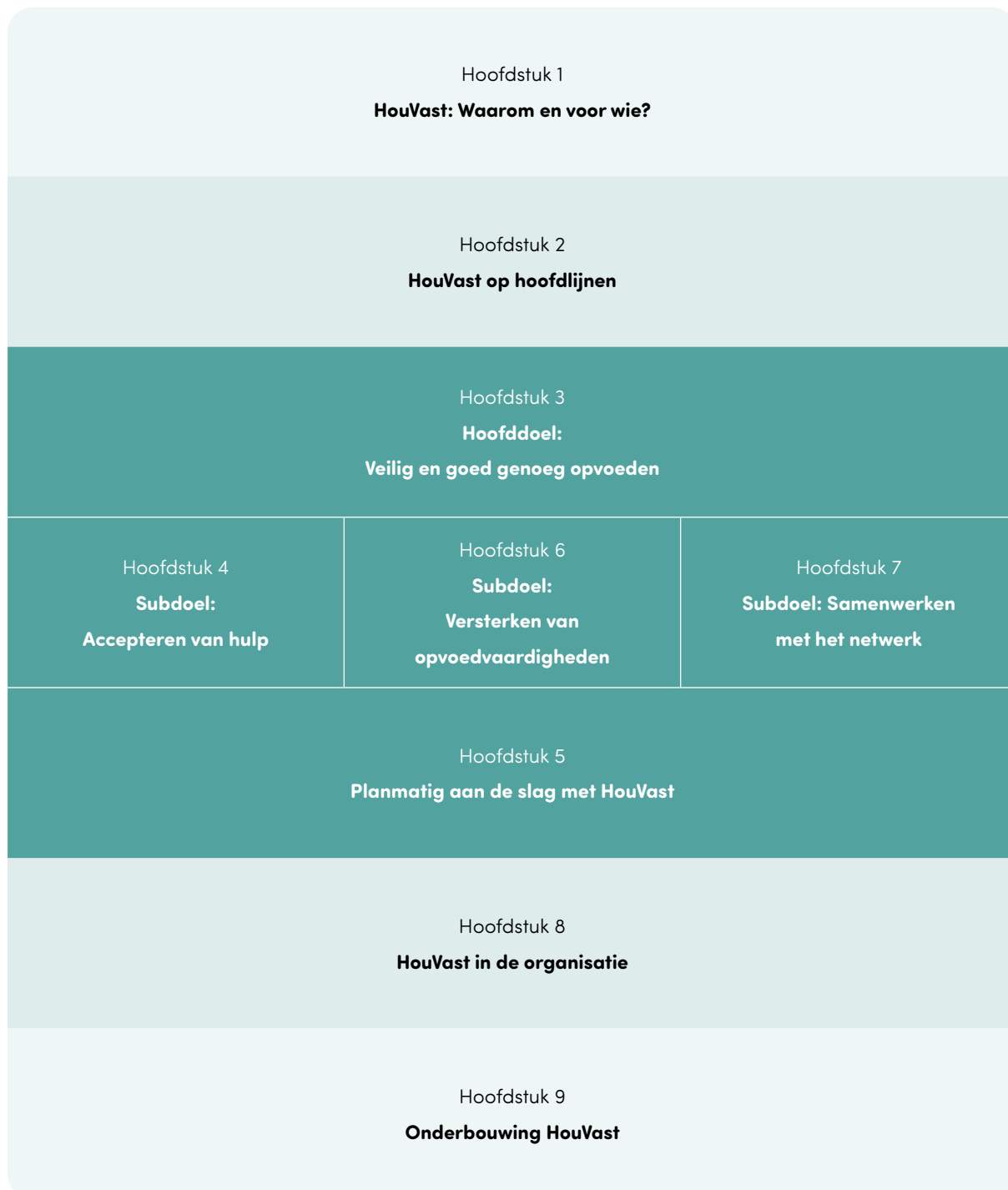
Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt HouVast geïntroduceerd en schetsen we een beeld van de gezinnen voor wie HouVast bedoeld is. Hoofdstuk 2 bespreekt de hoofdlijnen van HouVast, doel, indicaties, doelgroep en fasen. In hoofdstuk 3 komt het hoofddoel van HouVast aan de orde: 'veilig en goed genoeg'. Hoofdstuk 4 geeft verdieping op het eerste subdoel: het accepteren van hulp. Het hoofdstuk gaat in op alle aspecten van de samenwerkingsrelatie. In hoofdstuk 5 leggen we uit hoe je in de praktijk aan de slag gaat. In hoofdstukken 6 & 7 verdiepen we de overige twee subdoelen: het versterken van de opvoedvaardigheden en het bouwen aan een stevig netwerk. Hoofdstuk 8 gaat in op wat in de organisatie nodig is om HouVast uit te voeren. In hoofdstuk 9 vind je de theoretische onderbouwing van HouVast.

In de tekst vind je veel praktijkvoorbeelden en citaten. Praktijkverhalen zijn gedeeld in trainingen, citaten komen uit gesprekken en interviews. De woorden en verhalen zijn vrij vertaald voor dit handboek en alle namen zijn gefingeerd.

HouVast-materialen en hulpmiddelen zijn te downloaden via www.houvast.nu.

01

HouVast:
Waarom en
voor wie?

01 | HouVast: Waarom en voor wie?

In dit hoofdstuk lees je waarom en waarvoor HouVast is ontwikkeld en maak je kennis met de gezinnen waarvoor HouVast is bedoeld. Waarom is HouVast nodig? Wat betekent een Licht Verstandelijke Beperking (LVB)? Voor welke uitdagingen zien ouders met een LVB zich geplaagd? En welke impact heeft dat alles op de opvoeding en op kinderen?

1.1 Opvoeden: best pittig

Een kind opvoeden, voor veel mensen een prachtige en belangrijke levenstaak. En niet altijd makkelijk. Alle ouders hebben momenten waarop zij het moeilijk hebben. Bijvoorbeeld wanneer zij niet begrijpen waarom hun baby huult, als hun peuter voortdurend aandacht vraagt en ouders zelf slaapttekort hebben, of als hun kind heel erg boos wordt en het ouders niet lukt om bij te sturen. In dit soort situaties kunnen ouders zich erg machteloos voelen. Alle ouders weten het soms even niet, moeten zich wel eens inhouden en hun best doen om rustig te blijven.

In dit handboek gaat het over ouders met een Licht Verstandelijke Beperking (LVB). Ook voor ouders met een LVB kan opvoeden pittig zijn. Naast de uitdaging van het opvoeden zelf hebben deze ouders nog veel meer uitdagingen op hun bordje liggen. Veel van de gezinnen leven op of onder de armoedegrens. Soms hebben ze weinig mensen om zich heen waarop ze kunnen leunen als het even moeilijk is. En sommige taken in het dagelijks leven kunnen lastig zijn en voor stress zorgen (denk aan elke avond een maaltijd op tafel krijgen, of het regelen van geldzaken).

Voor een ouder die veel stress ervaart en onder druk staat, is het moeilijker om aan te sluiten bij wat een kind nodig heeft. De ontwikkeling van het kind kan daardoor onder spanning komen te staan en de gezinssituatie kan kwetsbaar worden. Veel van de kinderen komen op de radar van de jeugdzorg of het lokale team omdat er zorgen zijn over hun ontwikkeling. Hoewel we later zullen zien dat stigma en vooroordelen óók een rol spelen in hoe naar deze gezinnen wordt gekeken.

Uit onderzoek weten we dat ouders met een LVB goede opvoeders kunnen zijn. Ze kunnen leren, opvoedvaardigheden eigen maken en hun kinderen komen meestal geen liefde tekort. Met de juiste ondersteuning kunnen ouders zich ontwikkelen en hun kinderen veilig en goed genoeg opvoeden. Ouders hebben zelfs recht op deze ondersteuning.

Rechten van Ouders

In het VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap uit 2006 is opgenomen dat mensen met een beperking het recht hebben op het stichten van een gezin én recht hebben op goede ondersteuning daarbij (artikel 23).

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind uit 1989 zegt dat ouders de verantwoordelijkheid hebben voor de zorg, begeleiding en opvoeding van hun kinderen, en dat het belang van kinderen voorop moet staan (artikel 18).

HouVast wil eraan bijdragen dat meer kinderen veilig kunnen opgroeien bij hun ouders. HouVast wil helpen om, samen met de ouders en de mensen om het gezin heen, een veilige gezinssituatie te realiseren en de ondersteuning bieden die het gezin daarbij nodig heeft. Met HouVast bied je ouders de kans om een goede ouder te zijn én je borgt de veiligheid van het kind. Zodat aan de rechten van ouders én kinderen wordt voldaan.

Voordat je aan de slag gaat met HouVast is het zinvol om meer te weten over wat gezinnen van ouders met een LVB kenmerkt, zodat jij als HouVast-werker deze ouders beter begrijpt en weet waar je rekening mee moet houden.

Iedere ouder is uniek

HouVast is ontwikkeld voor 'ouders die functioneren op het niveau van een LVB'. Voor het gemak spreken we in dit handboek over 'ouders met een LVB'. Wat je leest over ouders met een LVB gaat over de groep, niet het individu. Elke ouder is anders. We beschrijven kenmerken die bij ouders met een LVB vaker voorkomen dan bij ouders zonder LVB. Kennis over de groep helpt je om jouw ondersteuning op maat vorm te geven voor de individuele ouder die jij tegenover je hebt. We moeten weten wat er speelt, én waken voor te snelle oordelen!

1.2 Ouders die functioneren op het niveau LVB

Ouders met een LVB zijn over het algemeen trots op hun kind en vinden het, net als alle ouders, belangrijk dat het goed gaat met hun kind. Zij willen vaak een betere toekomst voor hun kind dan zij zelf hebben gehad. Zij willen graag het goede doen. Het hebben van een LVB – en vooral de kwetsbare omstandigheden – brengen extra uitdaging met zich mee als het gaat om veilig en goed genoeg opvoeden.

Maar wat is een LVB? En welke invloed heeft een LVB op het leven van de ouder? Daar gaan we eerst op in. Vervolgens kijken we naar risico- en beschermende factoren die van invloed zijn op ouderschap.

Vaders

We hebben het steeds over 'ouders', dus ook over vaders. In de praktijk zien we dat gezinsondersteuning zich soms te automatisch richt op de moeders.

Vaders met een LVB vertellen dat zij onvoldoende betrokken worden, en dat zij vaak vergeten worden. Zij voelen zich onderschat en ondergewaardeerd. Hoewel zij goede vaders willen zijn, weten ze soms niet hoe en ook ondersteuning nodig hebben.

Uit onderzoek weten we dat vaders een belangrijke rol in de opvoeding van hun kinderen spelen. De aanwezigheid van een betrokken vader is een beschermende factor in het leven van een kind. Als HouVast-werker zet je je altijd in om niet alleen moeders, maar ook vaders te helpen om de beste ouder te worden die hij kan zijn.

1.2.1 Een LVB

Wat betekent dat eigenlijk: een *Licht Verstandelijke Beperking*? Iemand met een verstandelijke beperking heeft beperkingen in

- a) het verstandelijk functioneren, en
- b) in adaptief gedrag, en
- c) deze beperkingen zijn voor het 22^e jaar ontstaan.

Verstandelijk functioneren verwijst naar intelligentie, en intelligentie kan worden gemeten met een IQ test. Iemand met een *licht* verstandelijke beperking heeft een IQ tussen de 50 en 70 á 75. In Nederland worden ook mensen met een IQ tussen 70 en 85 tot deze groep gerekend als ondersteuning op LVB-niveau voor hen passend is. Cognitieve vaardigheden zijn vaardigheden die te maken hebben met leren. Beperkingen in het verstandelijk functioneren maakt dat mensen minder goed ergens de aandacht bij kunnen houden, moeite hebben met het plannen van activiteiten, minder goed in staat zijn om impulsen te beheersen en moeite hebben met het onthouden, vasthouden en verwerken van informatie.

Adaptieve vaardigheden kunnen worden onderscheiden in conceptuele vaardigheden (lezen, schrijven, rekenen, tijd, geld), sociale vaardigheden (zelfbeeld, communiceren, sociale problemen oplossen, agressieregulatie) en praktische vaardigheden (persoonlijke verzorging, invullen van formulieren, financiën, gebruik maken van het OV). Er is sprake van een adaptieve beperking als iemand niet kan voldoen aan wat bij de kalenderleeftijd en de eigen cultuur in het algemeen verwacht wordt.

Laten we het iets concreter maken: wat kan moeilijk(er) zijn voor mensen die functioneren op het niveau van een LVB?

- **Het onthouden en ordenen van informatie**

Hierdoor kan het leren moeizamer verlopen. Vaardigheden verwerven of kennis en inzichten opdoen vraagt soms meer van ouders.

- **Taal en communicatie**

Het kan voor ouders moeilijker zijn zich goed uit te drukken in woorden. Ook het begrijpen van onze (vaak ingewikkelde) taal kan extra uitdagingen geven.

- **Sociale vaardigheden en sociale informatieverwerking**

Het begrijpen van wat er gebeurt in sociale situaties en het adequaat hierop reageren kan voor ouders moeilijker zijn. Het is voor hen lastig om in sociale situaties eruit te pakken wat belangrijk is om te onthouden, of om op te reageren. Ouders hebben daardoor soms meer moeite zich in sociale zin staande te houden. Zij kunnen minder makkelijk het perspectief van een ander innemen, en zich voorstellen hoe een ander zich voelt. Ook het begrijpen en 'lezen' van wat de ander bedoelt is voor hen moeilijker.

- **Emoties, impulscontrole**

Ouders kunnen soms meer primair reageren: gevoel wordt meteen omgezet in gedrag. Ze kunnen hun emoties en gevoelens daarbij soms moeilijker verwoorden en minder effectief communiceren over hun behoeften, ook bijvoorbeeld op het gebied van seksualiteit.

- **Generaliseren**

Ouders die in de ene situatie iets leren, zullen dat niet als vanzelf ook in een andere situatie kunnen gebruiken, omdat ze moeite hebben met abstraheren. Het is voor hen lastiger te zien welke handeling of actie er in een situatie voor zorgt dat iets werkt.

- **Zelfsturing en autonomie**

Van jongs af aan hebben ouders veel faalervaringen opgedaan en zijn zij veel bevestigd in hun onkunde. Daarbij hebben ze minder keuzemogelijkheden gehad. De ontwikkeling van hun autonomie is daarmee kwetsbaar. Zelfreflectie kan lastiger voor ze zijn, waardoor zij hun eigen mogelijkheden kunnen over- of juist onderschatten.

1.2.2 Risico- en beschermende factoren

We noemden het eerder al: we kunnen ouders met een LVB niet over één kam scheren en ieder gezin is uniek. In elk gezin spelen krachten die het ouderschap makkelijker maken en dingen die het juist zwaarder maken. In deze paragraaf lichten we een aantal factoren toe, die soms vooral voor ouders met een LVB gelden.

Eigen achtergrond van de ouders

Het aantal ouders met een LVB dat slachtoffer is geweest van misbruik, verwaarlozing of mishandeling in hun eigen jeugd moet je niet onderschatten. Deze negatieve jeugdervaringen worden ook wel ACE's genoemd: *Adverse Childhood Experiences*. Ouders met een LVB zijn extra kwetsbaar voor het meemaken én de gevolgen van ACE's. Vaak worstelen de ouders nog met eigen emoties en stress voortkomend uit deze ingrijpende gebeurtenissen. Opvoedsituaties die een groot beroep doen op de eigen emotieregulatie, kunnen voor ouders met ACE's een extra uitdaging zijn. Ook kampen zij vaak met psychische problemen zoals trauma, onveilige hechting en/of depressie (vaak mede ten gevolge van ACE's). Dit kan invloed hebben op het ouderschap. Een ouder die zelf als kind in een onveilige opvoedsituatie is opgegroeid, kan de wereld bijvoorbeeld sneller als bedreigend ervaren. Dit kan het opbouwen van een relatie met het kind – en belangrijke mensen rondom het gezin – in de weg staan. De aanwezigheid van psychische problemen kan er ook voor zorgen dat ouders minder sensitief zijn en minder aandacht hebben voor wat de kinderen nodig hebben. Ook kan het zijn dat zij de draagkracht missen om hun opvoedvaardigheden te verbeteren. Voor een ouder met een depressie kan het bijvoorbeeld een enorme opgave zijn om naar de speeltuin te wandelen met zijn kind, omdat hij geen energie heeft, of doordat hij door de depressie weinig plezier ervaart in spelen met zijn kind. Hetzelfde geldt voor gezondheidsproblemen; ouders met een LVB hebben (vaker dan ouders zonder LVB) problemen met hun gezondheid, veelal veroorzaakt door slechte toegang tot gezondheidszorg en gezondheidsinformatie. Hierdoor kunnen zij zich ziek voelen, moe en/of ongerust zijn. Dit maakt het moeilijker om voor hun kinderen te zorgen.

Rolmodellen

We weten dat ouders die zelf een stabiele jeugd hebben gehad, een stevigere basis hebben dan ouders die van huis uit weinig goede voorbeelden hebben meegekregen. Als ouders goede rolmodellen hebben gemist maakt dat het moeilijker. Het beïnvloedt hun opvoedingsstijl en kan maken dat ze bijvoorbeeld te zwaar, te streng, te impulsief, te laat of te weinig consequent corrigeren en grenzen stellen.

Verslavingen

Ouders met een LVB zijn extra kwetsbaar voor het ontwikkelen van verslavingen. Er is weinig bekend over de gevolgen van middelengebruik specifiek bij ouders met een LVB, maar voor alle ouders met verslavingen geldt dat het gebruik van alcohol of drugs kan leiden tot problemen bij het organiseren van het dagelijks leven (maaltijden klaarmaken, zorgen voor schone kleren, toezicht houden op het kind). Een verslavend middel heeft invloed op de stemming van de ouder en kan ervoor zorgen dat de ouder onvoorspelbaar reageert op het kind. Een moeder kan bijvoorbeeld gespannen zijn als haar drugs op zijn, of juist ontspannen en vrolijk als zij onder invloed is. Soms is ze streng en controleert ze alles, op andere momenten is ze juist toegeeflijk of wordt het kind extra verwend. In de praktijk zien we dat sommige kinderen door de verslaving in onveilige situaties terechtkomen. Bijvoorbeeld doordat er in huis wordt gedeald en er onbekende, verslaafde mensen in het huis komen.

Partnerrelatie

Als ouders als partners goed met elkaar samenwerken en een goede taakverdeling hebben, dan maakt dat ouders draagkrachtiger. In de praktijk zien we dat veel ouders met een LVB alleenstaande ouder zijn. Zij moeten vaak belangrijke keuzes in hun eentje maken en staan er alleen voor als het moeilijk wordt. Dat maakt hun ouderschap kwetsbaarder (alleenstaand ouderschap is overigens voor alle ouders een risicofactor).

Stress

Veel ouders met een LVB hebben te maken met stress. Als de stress te hoog wordt, wordt het moeilijker voor ouders om genuanceerd of helder te denken. Ouders die veel stress ervaren kunnen minder goed oplossingen bedenken, situaties overzien en keuzes maken. Bijvoorbeeld overzicht houden wordt lastiger. Dat kan maken dat een ouder taken uitstelt, of juist impulsieve beslissingen neemt. Ook heeft stress invloed op de emotieregulatie van ouders. Door langdurige stress kunnen ouders onvoorspelbaar worden in de interactie met hun kind. Ze worden bijvoorbeeld sneller boos of reageren emotioneel of te fel op hun kind.

“Zij zegt dat ik een moeder ben die goed is voor de kinderen. De beste keuze. Ze zegt dat ik beter kan zijn in de opvoeding. Sommige dingen doe ik verkeerd en kunnen nog beter. Af en toe heb ik stress of ben ik veel te moe. Ik wil dan wegrennen, maar dat kan niet. Maar ik doe mijn best.”

(een moeder)

Hulp accepteren

Het kunnen vragen en accepteren van hulp of steun, van mensen uit het eigen sociale netwerk of van hulpverleners, is een voorbeeld van een beschermende factor. Als ouders onderkennen dat zij hulp nodig hebben en weten wat zij wel en niet zelf kunnen én als zij vertrouwen hebben in de mensen om hen heen, zullen zij makkelijker hulp accepteren. Daarmee ontstaat ruimte voor ouders om te leren en om hun (opvoed)vaardigheden te versterken.

Informeel netwerk

Een sterk informeel netwerk, dat oog heeft voor wat de ouders nodig hebben en daarop aangepast aandacht, hulp en advies biedt, maakt het makkelijker. Een gezin dat in sociaal isolement leeft heeft het moeilijker. Als er een weinig steunend, of soms zelfs tegenwerkend of spanningsvol netwerk rondom het gezin is, missen de ouders mensen om zich heen waar zij op terug kunnen vallen wanneer zij steun nodig hebben. Ouders die steun krijgen van vrienden en familie voelen zich sterker en kunnen meer aan. Zij kunnen de zorg voor de kinderen dragen met hun netwerk. Dat werkt beschermend.

Armoede en schulden

Ouders met een LVB hebben, vaker dan ouders zonder LVB, geen werk, een laag inkomen of een uitkering. Zij hebben hierdoor moeite om rond te komen en zijn financieel kwetsbaar. De stress die het hebben van geldzorgen met zich meebrengt maakt dat ouders minder denkkraft over hebben om zich met de opvoeding bezig te houden.

Te hoge verwachtingen

Veel mensen, ook professionals, hebben beperkte kennis over wat een LVB precies inhoudt en wat de invloed hiervan is op het dagelijks leven. Daarnaast weet een groot deel van de mensen om ouders met een LVB heen (buren, wijkagent, leerkracht op school, soms zelfs de huisarts of familieleden) vaak niet dat de ouder een beperking heeft, of zijn zich er niet van bewust. Daardoor kan communicatie spaak lopen en kunnen verwachtingen te hoog zijn. Te hoge verwachtingen kunnen leiden tot irritaties of ernstiger negatieve consequenties.

Stigma

Wanneer van ouders wél bekend is dat zij functioneren op het niveau van een LVB, dan worden zij vaak geconfronteerd met vooroordelen in de maatschappij. Er zijn veel misvattingen over hun vermogen om voor hun kinderen te zorgen. Ouders met een LVB krijgen vanuit de samenleving vaak het stigma dat ze geen goede opvoeders zouden zijn. Ze kunnen worden gezien als onverantwoordelijk, ongeschikt of zelfs als een bedreiging voor hun kinderen. Er wordt snel geoordeeld dat 'ze eigenlijk geen kind hadden moeten krijgen', of dat ouders met een LVB 'niet leerbaar' zijn. Dit is kwetsend, schaadt hun zelfvertrouwen en waardigheid, en maakt dat zij het gevoel hebben zich extra te moeten bewijzen. Dit kan het lastiger maken voor ouders om voor zichzelf en anderen toe te geven dat iets niet lukt of moeilijk voor hen is. In sommige gevallen kan de angst voor stigma en vooroordelen leiden tot terughoudendheid bij ouders om melding te maken van problemen of uitdagingen in hun gezin. Dit brengt de veiligheid en het welzijn van hun kinderen in gevaar.

Complexere samenleving

De samenleving wordt steeds ingewikkelder en de lat wordt steeds hoger gelegd wat betreft zelfstandigheid en tempo. Steeds meer digitale vaardigheden zijn vereist, zoals voor het reizen met het OV en voor bankzaken. Dergelijke praktische vaardigheden zelfstandig uitvoeren is voor ouders met een LVB ingewikkeld. Dat maakt het moeilijker. Belangrijk is om de invloed van de maatschappelijke context op gezinnen van ouders met een LVB niet te onderschatten.

1.3 De kinderen

Met zoveel factoren die het moeilijk kunnen maken is het begrijpelijk dat ouders met een LVB voor flinke uitdagingen in hun ouderschap staan. Welke gevolgen kan dat voor de kinderen hebben?

Het risico bestaat dat praktische en basale voorwaarden voor de ontwikkeling van het kind in het gedrang komen, zoals niet de juiste voeding krijgen, onvoldoende structuur krijgen, onduidelijke regels, normen en waarden, een vervuild huis of geen passende kleding.

Het kind van ouders met een LVB kan ook niet altijd rekenen op sensitieve en responsieve reacties van de ouder. De ouder kan zich vaak minder goed inleven in het perspectief van het kind, bijvoorbeeld als de ouder niet in de gaten heeft dat de baby zo hard huilt omdat het een vieze luier heeft. Aan het kind worden soms irreële en onhaalbare eisen gesteld. Soms neemt het kind oudertaken over of helpt het de ouder bij de dingen die de ouder

zelf niet kan. Als het kind boven zijn of haar macht taken moet overnemen en niet meer genoeg toekomt aan 'kind zijn', leidt dat tot overbelasting en overvraging van het kind. Kinderen van ouders met een LVB worden soms weinig gestimuleerd met hun schoolwerk en met leren. Er is vaak weinig speelgoed dat tot exploratie prikkelt of tot samenspelen met andere kinderen. Er zijn weinig of geen boeken en er wordt niet voorgelezen.

De buurt waarin kinderen van ouders met een LVB opgroeien is vaak slecht en biedt weinig veilige speelgelegenheid. Soms heeft het kind van ouders met een LVB weinig contacten in de buurt, soms wordt het gezin gepest. Vaak is het kind geen lid van een club of vereniging omdat de ouder niet in staat is om dat voor het kind te regelen. Conflicten in de buurt en met familie komen vaak voor, waardoor ook het kind minder steun vanuit de omgeving heeft.

1.4 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat een LVB zich kenmerkt door beperkingen in verstandelijk functioneren én in adaptief gedrag
- Dat ouders met een LVB prima ouders kunnen zijn als ze passende ondersteuning krijgen
- Dat ouders met een LVB en hun kinderen recht hebben op die ondersteuning
- Dat er risico's voor de kinderen kunnen ontstaan als het gezin geen passende ondersteuning krijgt

02

HouVast op
hoofdlijnen

02 | HouVast op hoofdlijnen

In dit hoofdstuk komen de hoofdlijnen van HouVast aan bod. In vogelvlucht leggen we uit waar je naar toe werkt met ouders en hoe. Daarna gaan we in op de twee varianten die HouVast kent. Dan zetten we de doelgroep, indicaties en contra-indicaties op een rijtje. We schetsen tot slot de duur en fasering van HouVast.

2.1 HouVast in vogelvlucht

Met HouVast wil je bereiken dat ouders die functioneren op het niveau van een LVB, met behulp van hun informele- en formele netwerk, hun kinderen veilig en goed genoeg opvoeden. Dit is het hoofddoel van HouVast. Al je inspanningen zijn erop gericht om dat hoofddoel te bereiken. Maar hoe doe je dat? Aan welke knoppen kun je het beste draaien om dat doel dichterbij te brengen?

Uit onderzoek kennen we drie belangrijke beïnvloedbare succesfactoren die 'goed genoeg' opvoeden in gezinnen van ouders met een LVB bevorderen. Binnen de groep 'gezinnen van ouders met een LVB' onderscheiden deze factoren de gezinnen waarmee het goed gaat ten opzichte van de gezinnen van ouders met een LVB waarmee het niet of minder goed gaat.

1. Een positieve samenwerkingsrelatie

Door verleden en faalervaringen zijn ouders met een LVB weinig geneigd hulp te vragen en wantrouwen ze hulpverleners. Door een goede werkrelatie kan het vertrouwen van de ouders groeien en wordt de kans dat ouders hulp vragen en accepteren, en daarmee de kans op goed genoeg opvoeden, groter. De houding van de professional ligt ten grondslag aan dit vertrouwen.

2. Er is een steunend netwerk

Wanneer er om het gezin heen een steunend sociaal netwerk is, heeft dat een positieve invloed op de kans dat de gezinssituatie goed genoeg is en blijft. Een sociaal netwerk kan de ouders praktische zaken uit handen nemen en daarmee de stress verlagen. Daarnaast kunnen betrokkenen uit het netwerk een rol in de opvoeding hebben. Met een goed steunend netwerk staan ouders steviger in nieuwe, onverwachte of uitdagende situaties.

3. Er is goede opvoedondersteuning

Wanneer een effectieve interventie wordt ingezet in het gezin en de ondersteuning langdurig, intensief en in samenhang wordt geboden, lukt het ouders ook beter om goed genoeg op te voeden. Met goede hulp kunnen zij opvoedvaardigheden versterken. Het is belangrijk dat de opvoedondersteuning aansluit bij het tempo en de manier van leren van ouders met een LVB, en op maat is van wat het kind nodig heeft én wat de ouder wel en niet (nu) kan.

HouVast (zowel de interventie als de waakvlam variant, hierover meer in paragraaf 2.2) is gebaseerd op deze beïnvloedbare succesfactoren. In onderstaande tabel wordt kort toegelicht waar je aan werkt en hoe. Alle begrippen die we aanstippen in de tabel, leggen we gedetailleerd uit in het handboek, zodat jij weet hoe je met ouders aan de slag gaat.

Hoofddoel HouVast	
Ouders voeden, met behulp van netwerk en/of professionals, hun kinderen veilig en goed genoeg op.	
Subdoelen HouVast-interventie	Subdoelen HouVast-waakvlam
Ouders weten wanneer ze hulp nodig hebben, ze accepteren hulp en ze accepteren de hulp die aansluitend nodig is. Het gezin ontvangt meer steun vanuit hun netwerk. De opvoedvaardigheden van de ouders zijn zodanig vergroot dat, waar nodig met aanvullende ondersteuning vanuit het netwerk, de kinderen de zorg en aandacht krijgen die zij nodig hebben.	Ouders accepteren blijvend steun. Het gezin maakt gebruik van een stevig, steunend en duurzaam netwerk. Ouders voelen zich competent in 'goed genoeg' opvoeden, zodat de kinderen, waar nodig met aanvullende steun vanuit het netwerk, de zorg en aandacht krijgen die zij nodig hebben.

Benadering

Houding

Goede Werkrelatie	HouVast is een vorm van vrijwillige hulpverlening. De gezinsleden zijn jouw primaire samenwerkingspartners. Vertrouwen in hulpverlening groeit door een goede werkrelatie, waardoor de kans dat ouders hulp vragen en accepteren wordt vergroot, en daarmee de kans op goed genoeg opvoeden. Je bent transparant, investeert in de relatie en werkt met – en staat naast – het gezin. Je erkent de positie van de ouders en neemt de kennis van het gezin serieus.
Oplossingsgericht	Je werkt vanuit een oplossingsgerichte basishouding en hanteert oplossingsgerichte technieken. Het is een positieve benadering, met een focus op het bereiken van de door het gezin gewenste situatie. Je werkt vanuit krachten en mogelijkheden.
Groeimindset	Je gelooft dat de ouders op hun eigen manier en in hun eigen tempo in hun ouderrol kunnen groeien. Je waardeert en complimenteert. Niet alleen voor successen, maar ook voor inspanning.

Werkwijze

Gericht op functioneren van het gezin	HouVast wil het gezinsfunctioneren verbeteren, door ouders te ondersteunen in hun ouderrol. Je werkt met moeders, vaders en kinderen in hún thuissituatie. Je kijkt naar de zorgen en krachten in het gezin en de bredere context.
Veilig & Goed genoeg	Streven naar perfectie is, als het om opvoeden gaat, onzinnig en niet verstandig. Bij opvoeden werkt ‘goed genoeg’ beter dan perfect. Met HouVast werk je met het gezin toe naar een veilige en goed genoeg gezinssituatie.
Doelgericht & Planmatig	In de veelheid van dingen die jouw aandacht vragen werk je methodisch en planmatig. Je verzamelt informatie en zet een duidelijke koers uit. Je maakt onderscheidt in wat het gezin zelf kan, waar je met het gezin aan gaat werken, en waar je extra ondersteuning voor gaat zoeken. Je blijft gefocust op het waarom van jouw aanwezigheid in het gezin.
Vergroten en Versterken Netwerk	Je werkt er met de ouders aan om een stevig steunend netwerk rondom het gezin tot stand te brengen, waarbij het informele- en het formele netwerk samen een samenhangend team vormen en ouders ondersteunen.
Versterken van Opvoedvaardigheden	Je werkt met de ouders aan het versterken van hun praktische opvoedvaardigheden, zodat stress vermindert en de kinderen de zorg krijgen die zij nodig hebben. Je doet dat op een manier die aansluit bij hoe ouders het beste leren en vanuit kennis over ouderschap en LVB.
Langdurige & Continue ondersteuning	De kwetsbaarheid van ouders maakt dat ze gebaat zijn bij langdurige en voorspelbare ondersteuning. Met HouVast bied je een rustige, gestage, betrouwbare, volhardende vorm van gezinsondersteuning. Je biedt houvast en laat niet los, jij blijft zo lang als nodig betrokken. Je schaaft op of af tussen de interventie en waakvlam variant, afhankelijk van de behoeften van het gezin.

2.2 Interventievariant en waakvlamvariant

Omdat de LVB bij ouders niet iets is dat 'over gaat', is vaak langdurige ondersteuning nodig, die soms intensief is en soms meer een 'waakvlam'-karakter heeft. Daarom bestaat HouVast uit twee elkaar aanvullende varianten: HouVast-interventie en HouVast-waakvlam, ofwel HouVast-i en HouVast-w. In HouVast-i ga je intensief met het gezin en hun netwerk aan de slag, maak je een plan, werk je aan een stevige ondersteuningsstructuur en oefen je intensief met de ouder. HouVast-w is minder intensief en is vooral bedoeld om te zorgen dat het goed blijft gaan en om een vinger aan de pols te houden. Er kan op- of afgeschakeld worden tussen de twee varianten als het gezin meer, of juist minder ondersteuning nodig heeft. Zo kan je hulp bieden in de vorm van *slow care*: een rustige, gestage, betrouwbare, volhardende vorm van gezinsondersteuning. Sommige periodes werk je intensief, gericht en scherp aan doelen, andere momenten bouw je rustig en gestaag met het gezin door. HouVast is daarmee geen snelle interventie en geen quick-fix, maar een continue vorm van hulp. Door op- en af te schalen ondersteun je het gezin steeds zo intensief als nodig is.

Kern HouVast-i	Kern HouVast-w
We werken intensief om te zorgen dat de opvoedsituatie (weer) veilig en goed genoeg is.	We zorgen dat de opvoedsituatie veilig en goed genoeg blijft.
We motiveren het gezin tot het blijvend aanvaarden van hulp.	We motiveren het gezin tot het blijvend aanvaarden van hulp.
We werken met de ouders aan het opbouwen van een stevig steunend netwerk.	We werken eraan dat het gezin een stevig steunend (formeel en informeel) netwerk heeft en houdt.
We werken aan het versterken van opvoedvaardigheden.	

Het onderscheid tussen HouVast-i en HouVast-w helpt je om goed focus te houden: er zijn tijden dat het nodig is om intensief in het gezin te werken, en er zijn tijden dat het volstaat om vooral praktisch en iets meer op afstand te steunen. De verschillen tussen de beide varianten zijn nauwkeurig beschreven, en beide varianten zijn erkend als goed onderbouwd en opgenomen in de databank van de Erkeningscommissie Interventies (HouVast-i door de deelcommissie Jeugdzorg en psychosociale/pedagogische preventie bij het Nji, en HouVast-w door de deelcommissie gehandicaptenzorg van Vilans). In de praktijk – weten we – lopen de beide varianten meer door elkaar. Het is niet altijd mogelijk om zo soepel op- en af te schalen als we eigenlijk willen. De indicaties en beschikkingen die afgegeven worden voor de uitvoering van HouVast zijn vaak niet in lijn met hoe de twee varianten hier beschreven zijn. Kortom: in dit handboek beschrijven we de ideale situatie, in de praktijk zal je in jouw organisatie, en met de middelen die jullie hebben, moeten zoeken naar hoe jullie zo goed mogelijk invulling kunnen geven aan de uitgangspunten die we schetsen.

In dit handboek zul je meestal lezen over HouVast zonder de toevoegingen -i en -w. Continuïteit van zorg is wat we beogen. En de basishouding, uitgangspunten en onderbouwing zijn hetzelfde. Daarom maken we in dit handboek geen strikt onderscheid. Waar het onderscheid wel belangrijk is om te maken, daar zullen we dat duidelijk naast elkaar zetten.

2.3 Wanneer is HouVast geschikt?

We stipten al aan op welke gezinnen HouVast zich richt: gezinnen van ouders die functioneren op het niveau van een LVB. HouVast is een vorm van geïndiceerde hulp: er moet vastgesteld worden dat HouVast nodig is. Je biedt vrijwillige, ambulante ondersteuning. Ambulant, maar: in veel organisaties wordt HouVast ook als methodiek gebruikt bij de begeleiding van gezinnen in ouder-en-kindhuizen.

In deze paragraaf gaan we nauwkeuriger in op de groep ouders en gezinnen voor wie HouVast is bedoeld en zetten we de indicatiecriteria uiteen.

Indicatiecriteria HouVast (-i en -w)

- Tenminste één van de opvoedende ouders functioneert op niveau van een LVB;
- Er is ten minste één thuiswonend kind (0-18 jaar, of 0-23 jaar wanneer er bij het kind sprake is van een verstandelijke beperking);
- Er is sprake van dreigende opvoedproblematiek (ofwel: er wordt in onvoldoende mate tegemoet gekomen aan (een deel van) de vier functies van het gezin: een fijn thuis, omgaan met tegenslag, omgaan met anderen, omgaan met de buitenwereld);
- Het gezin heeft minder (steun van) netwerk dan het nodig heeft, of kan onvoldoende op een netwerk rekenen;
- Er is sprake van beperkte opvoedvaardigheden van de ouders (zoals tekortschieten in verzorgingstaken, onvoldoende structuur bieden, niet in staat zijn om adequaat te corrigeren en dergelijke);
- Er is (minimale) bereidheid tot medewerking bij het gezin;
- Zonder aanvullende hulp wordt achteruitgang voorzien.

Specifiek voor HouVast-w

- De primaire veiligheid van de kinderen is gerealiseerd en de basisverzorging is op orde.

Ouders die functioneren op het niveau van een LVB

Bij één of bij beide ouders is sprake van een LVB. Wat een LVB inhoudt las je eerder in Hoofdstuk 1. Je las dat het IQ niet de enige bepalende factor is om vast te kunnen stellen of er sprake is van een LVB, ook de adaptieve vaardigheden zijn belangrijk. Toch wordt bij toewijzing van hulp nog wel vaak naar het IQ gekeken. Vaak is van ouders het exacte niveau van functioneren niet bekend. Onderzoeksgegevens zijn regelmatig niet aanwezig, niet beschikbaar (bijvoorbeeld omdat de indicatie op het kind is afgegeven) of zo verouderd dat ze niet meer bruikbaar

zijn. Er wordt een inschatting gemaakt of er sprake is van functioneren op het niveau van een LVB. Signalen dat een ouder op LVB niveau functioneert zijn bijvoorbeeld dat de ouder speciaal onderwijs heeft gevolgd, of de ouder is cliënt (geweest) van MEE, de ouder ontvangt een uitkering van de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW), of werkt op een beschutte werkplek. De klinische blik van een gedragswetenschapper is nodig om dit goed vast te stellen. Er zijn screenings-instrumenten beschikbaar om een vermoeden te bevestigen, zoals de Screener voor intelligentie en licht verstandelijke beperking (SCIL) en Screener voor adaptief functioneren en licht verstandelijke beperking (SCAF).

Bij ouders met een andere culturele achtergrond is het vaststellen van een LVB lastig, omdat gegevens vaak niet bekend zijn, zeker als ouders in een ander land zijn opgegroeid. Instrumenten om een LVB vast te stellen zijn vaak niet gevalideerd voor mensen die het Nederlands niet als moedertaal hebben of in een andere cultuur zijn opgegroeid. De klinische blik van een gedragswetenschapper is dan heel belangrijk.

Kinderen

HouVast richt zich op gezinnen met thuiswonende kinderen in de leeftijd van 0 tot 18 jaar, met een uitloop naar 23 jaar als bij het kind sprake is van een (L)VB. Als een kind met een (L)VB 18 jaar wordt, is dat meestal niet het moment waarop het zelfstandig kan zijn. Door hun vertraagde ontwikkeling is opvoeden vaak langer nodig. Dat verklaart de uitloop tot 23 jaar. Ook al hebben jongvolwassenen met een (L)VB ook daarna vaak nog ondersteuning nodig, van een opvoedsituatie is dan in het algemeen geen sprake meer. HouVast kan dus ingezet worden bij kinderen met, en kinderen zonder (verstandelijke) beperking.

Als het gezin meerdere kinderen telt dan kunnen er binnen de interventie per kind verschillende accenten gelegd worden, maar het functioneren van het gezin als geheel is steeds de focus.

(Dreigende) opvoedproblematiek

Wat de ouder(s), aangevuld met het netwerk, kunnen bieden, komt niet altijd overeen met wat de kinderen nodig hebben. Binnen HouVast hanteren we de definitie dat in een veilig en goed genoeg gezinssituatie aan vier *gezinsfuncties* wordt voldaan: een fijn thuis, omgaan met tegenslag, omgaan met anderen & omgaan met de buitenwereld. Wanneer er op 1 of meerdere van deze gezinsfuncties onvoldoende geboden wordt, kan een onveilige opvoedsituatie ontstaan of dreigen te ontstaan, waarin het welzijn en/of de ontwikkeling van het kind onder druk komt te staan. In paragraaf 3.1 gaan we dieper op deze gezinsfuncties in.

Onvoldoende steun vanuit het netwerk

Bij gezinnen is vaak sprake van een wisselende of beperkte bereidheid om steun te accepteren van de mensen om hen heen. Ook kan een ondersteunend informeel netwerk zwak of afwezig zijn: er zijn dan weinig of geen mensen om het gezin heen die kunnen ondersteunen.

Andere culturele achtergrond

HouVast sluit goed aan bij gezinnen met een andere culturele achtergrond. Onderdelen van HouVast die het werken met deze gezinnen vooral ondersteunen zijn: het visueel werken, het vanuit nieuwsgierigheid benaderen van het gezin door oplossingsgerichte vragen te stellen, en het zicht krijgen op een (soms gesloten) netwerk door middel van een netwerkbijeenkomst. Wel is culturele sensitiviteit vereist; interesse in de ander, bereidheid om open te staan voor andere normen en waarden (bijvoorbeeld over wat 'goed genoeg' is) en reflectie op de eigen normen en waarden.

Complexe scheiding

Een complexe scheiding kan de uitvoering van HouVast bemoeilijken, maar maakt de inzet van HouVast niet onmogelijk. De strijd tussen ouders kan de positie van jou als HouVast-werker ingewikkeld maken. Het vereist specifieke expertise om hiermee om te gaan. Het is belangrijk om jouw rol scherp te houden. HouVast kan je hierbij handvatten bieden.

2.4 Wanneer is HouVast niet geschikt?

Contra-indicaties HouVast-i en -w

- Er is geen of niet meer sprake van een dagelijkse opvoedsituatie (kinderen wonen zelfstandig of zijn uit huis geplaatst zonder zicht op terugplaatsing);
- Psychiatrische of verslavingsproblematiek (bij ouder en/of kind) of ernstige gedragsproblemen (bij het kind) hebben zulke impact op het functioneren van de ouders en/of het kind dat specialistische hulp op dat gebied noodzakelijk is;
- Er is sprake van een acuut onveilige situatie voor het kind;
- Ouders functioneren niet op het niveau LVB;
- Ouders zijn op geen enkele manier bereid tot samenwerking.

Hieronder worden kort de contra-indicaties toegelicht:

Functioneren niet op niveau van een LVB

Het ligt voor de hand dat HouVast niet geschikt is voor gezinnen waarbij geen sprake is dat ouders functioneren op het niveau van LVB. Hoewel veel van de beschreven werkwijzen en technieken ook voor andere doelgroepen bruikbaar zijn, vormt het geheel van de interventie HouVast een antwoord op de specifieke ondersteuningsbehoeften van ouders die functioneren op het niveau LVB. Het geheel van de methodiek is daarom niet zomaar overdraagbaar naar bijvoorbeeld ouders met niet aangeboren hersenletsel of met ADHD.

Geen opvoedsituatie

Ook voor de hand liggend is dat de methodiek HouVast niet ingezet moet worden als er geen sprake is van een dagelijkse opvoedsituatie. Dus als er geen thuiswonende kinderen (meer) zijn of als kinderen niet het grootste deel van de week thuis wonen. Ook hier geldt: onderdelen uit de methodiek kunnen wél goed passen.

Acute onveiligheid

Als er sprake is van een acuut onveilige situatie voor het kind is (eerst) iets anders nodig dan HouVast. De crisis moet eerst afgewend. In paragraaf 3.3 gaan we dieper in op het thema onveiligheid.

Ernstige andere problemen

Soms is er sprake van ernstige andere problemen bij het kind en/of bij de ouders. Denk aan ernstige psychiatrische problematiek, ernstige verslaving, of ernstige gedragsproblemen. Deze problemen kunnen zo'n grote impact hebben op het gezin dat daarvoor specialistische hulp nodig is. Het is denkbaar dat HouVast dan in combinatie met ander specialistisch hulpaanbod wel tot een goede ondersteuningsconstructie kan leiden, maar dit vraagt om nauwkeurige afweging. Let op: wanneer ouders, naast de LVB, bijkomende problemen hebben (autismespectrumstoornis, ADHD, borderline, angst of depressie) is dat op zich geen contra-indicatie voor HouVast. In de praktijk wordt dit meestal niet als een belemmering ervaren en veel elementen uit de methodiek sluiten juist goed aan (bijvoorbeeld veel structuur bieden, werken aan concrete doelen, visueel werken). De ernst van de problemen is de bepalende factor.

Ouders willen niet

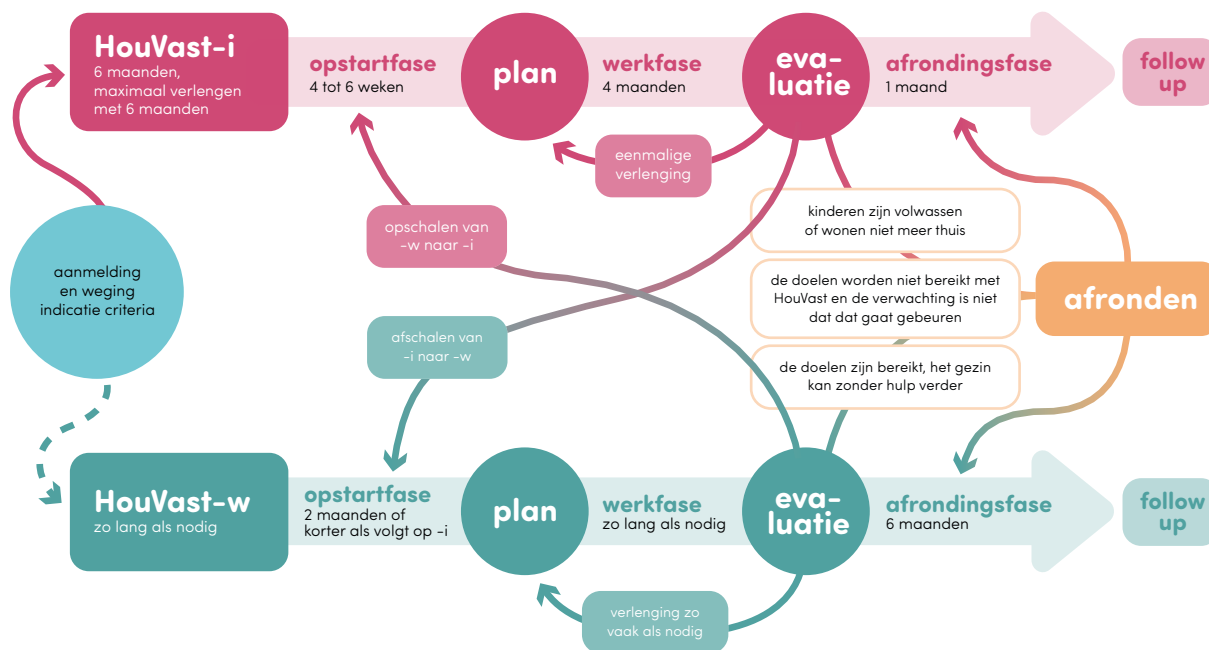
Voor HouVast geldt dat het een vorm van vrijwillige hulpverlening is. Als ouders echt niet willen, dan kan HouVast niet opgestart worden. Verderop lees je dat er maar een heel kleine opening bij ouders nodig is om wél HouVast in te zetten, maar er is een ondergrens: als ouders op geen enkele manier te bewegen zijn tot samenwerking, dan kan HouVast niet worden ingezet.

Naast deze contra-indicaties zijn er een aantal andere aandachtspunten bij het inzetten van HouVast.

Samengevat: Wanneer HouVast-i, HouVast-w of geen HouVast					
Interventie		Raad / Veilig Thuis / dwang	HouVast-i (interventie)	HouVast-w (waakvlam)	Geen (structurele) hulp
Domein	Veiligheid	(Vermoedens van) Kindermishandeling, acute bedreiging	Primaire veiligheid is gerealiseerd	Primaire veiligheid is gerealiseerd	Primaire veiligheid is gerealiseerd
	Verzorging	(Signalen van) verwaarlozing	Basisverzorging op orde	Basisverzorging op orde	Basisverzorging op orde
	Bereidheid	Niet bereid om hulp te accepteren	Minimale bereidheid om hulp te accepteren	Bereid om hulp te accepteren	Accepteren van hulp is duurzaam
	Opvoeding	Niet 'goed genoeg'	Niet 'goed genoeg'	Wel 'goed genoeg', maar minimaal en kwetsbaar	'Goed genoeg'
	Netwerk	Onvoldoende steun of tegenwerkend netwerk	Onvoldoende steun of tegenwerkend netwerk	Netwerk is aanwezig, maar coördinatie en ondersteuning van het netwerk is nodig	Steun vanuit netwerk is structureel, netwerk opereert zelfstandig

2.5 Fasering en duur

HouVast wordt uitgevoerd in drie fasen: de opstartfase, de werkfase en de afrondingsfase. In hoofdstuk 5 werken we per fase uit hoe je in de praktijk aan de slag gaat. In bijlage 1 vind je meer gedetailleerde informatie over contactmomenten en fasering voor HouVast-i en voor HouVast-w. In deze paragraaf schetsen we de grote lijn en de structuur van de fasen.

Afbeelding 1: Opbouw fasen Houvast-i en -w.

2.5.1 Opstartfase

In de aanloop naar HouVast bepaalt de verwijzer samen met het gezin of HouVast (als vorm van gezinsbegeleiding) ingezet gaat worden. De verwijzer kan een jeugdzorgwerker zijn vanuit een gecertificeerde instelling, of iemand vanuit het jeugd- of wijkteam. De indicatiecriteria worden gewogen. Een voorbeeld van een aanmeldformulier vind je in bijlage 2. Voordat je daadwerkelijk van start kunt gaan moet er worden voldaan aan de randvoorwaarden die nodig zijn om goed met het gezin te kunnen starten. Zo is er overeenstemming nodig tussen de verwijzer en jouw organisatie, als aanbieder van HouVast, over de reden van aanmelding, het doel en de verwachtingen. Je krijgt de beschikbare informatie en relevante rapportages. Ook vraag je informatie over de zorgen en wat goed gaat, over hoe eerder aan de zorgen gewerkt is, over aan welke doelen er volgens de verwijzer gewerkt moet worden en aan welke doelen er volgens de ouders/het gezin gewerkt moet worden. Je spreekt af wie casusregie heeft.

In de opstartfase maak je kennis met het gezin en bouw je met hen aan een stevige samenwerkingsrelatie. Dit start met het kennismakingsgesprek. Vervolgens breng je het functioneren van het gezin in kaart en zorg je dat je zicht krijgt op het netwerk en de mogelijkheden van het netwerk om het gezin te ondersteunen. In deze fase gaat het erom dat je heel scherp zicht krijgt op wat de bedoeling is van de inzet van HouVast in het gezin. Je verzamelt informatie, brengt de situatie in kaart en maakt een analyse. Je onderzoekt hoe deze ouders het beste leren.

Je maakt kennis met het netwerk en start de samenwerking met hen op, door een netwerkbijeenkomst te organiseren. Aan het eind van de opstartfase heb je zicht op wat goed gaat in het gezin, liggen de zorgen in alle openheid op tafel en is er overeenstemming tussen alle partijen over de doelen en wie wat gaat doen. Op basis daarvan stel je een gezamenlijk plan op, waarin de lijnen helder zijn uitgezet, zodat iedereen weet wat de bedoeling is.

2.5.2 Werkfase

In de werkfase ga je met het gezin en het netwerk aan de slag met de doelen van HouVast en werk je met ouders toe naar een 'goed genoeg' opvoedsituatie.

Je voert de plannen uit om de opvoedvaardigheden van de ouders te versterken. En je zorgt dat de ondersteuning vanuit het netwerk verstevigd en in stand gehouden wordt, en goed afgestemd blijft. Je houdt goed in de gaten of je op de juiste koers zit (monitoring), en je evalueert geregeld (idealiter iedere 3 maanden) met alle betrokkenen, bij voorkeur in een netwerkbijeenkomst (zie bijlage 1 voor een uitwerking van de evaluatiemomenten gedurende het traject). Soms zijn echter andere afspraken over de evaluatiecyclus leidend in de samenwerking met de gemeente of met ketenpartners.

Op basis van de evaluatie besluit je (in overleg met het gezin en na ruggenspraak met je collega's en de gedragswetenschapper) wat er gaat gebeuren.

2.5.3 Afrondingsfase

Naar het eind van de inzet van HouVast toe, bouw je je bemoeienis af en vier je de successen. Je belegt een netwerkbijeenkomst om te anticiperen op het wegvallen van jouw rol, afspraken te maken over het vasthouden van wat tot stand is gebracht en terug te blikken op wat is bereikt. De contacten met het gezin bouw je hierna af. Je schrijft een afrondend verslag en je hebt contact met de verwijzer, zeker wanneer deze de afsluiting moet accorderen. Je hebt een afsluitend contact met het gezin waarin je terug kijkt op HouVast, afscheid neemt en een afspraak plant voor een *follow up* contact.

2.5.4 Schakelen tussen HouVast-i en HouVast-w

We gaan wat dieper in op het op- en afschalen van HouVast. Wanneer is het nodig om de intensiviteit te verhogen en wanneer kan het juist een tandje minder? Starten met HouVast doe je meestal intensief. In stabiele situaties is het goed om te overwegen of de hulp minder intensief kan zijn, en dus af te schalen naar HouVast-w.

Op momenten dat de stabiliteit ontregeld wordt is het belangrijk om alert te zijn. Twee soorten veranderingen kunnen ontregelend zijn voor een gezin: ingrijpende gebeurtenissen en sprongen in de ontwikkeling van het kind (zie kader). Op deze momenten staat de ouder voor nieuwe uitdagingen. Juist dat zijn de momenten dat we ouders met een LVB niet alleen moeten laten maar een extra steuntje in de rug moeten bieden, bijvoorbeeld door de hulp te intensiveren (van HouVast-w naar HouVast-i).

Het op- en afschalen doe je bewust en onderbouwd. In je team en met je gedragswetenschapper weeg je af of

op- of afschalen wenselijk is. Je bespreekt het met het gezin en legt het vast in je dossier.

Ingrijpende gebeurtenissen

- Zwangerschap, bevalling, geboorte, komst van een broertje of zusje
- Verhuizing, migratie, huisuitzetting
- Scheiding, nieuwe relatie, nieuw samengesteld gezin
- Ongeluk, ziekte van een gezinslid
- Wegvallen of overlijden van een belangrijke

steunfiguur

Schakelmomenten in de ontwikkeling

- Babyfase
- Peuterfase
- Schoolkind
- Puberfase
- Adolescentie
- Jong volwassene

2.6 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat het doel van HouVast is dat ouders hun kinderen veilig en goed genoeg opvoeden
- Dat je aan de slag gaat met het accepteren van hulp
- Dat je aan de slag gaat met het versterken van het netwerk
- Dat je aan de slag gaat met het versterken van opvoedvaardigheden
- Dat je dat in drie fase gaat doen: opstartfase, werkfase en afrondingsfase
- Dat HouVast een interventievariant en een waakvlamvariant kent, waartussen je kunt schakelen en waarmee je continuïteit kan bieden

03

Veilig en
goed genoeg
opvoeden

03 | Veilig en goed genoeg opvoeden

In dit hoofdstuk gaat het over veilig en goed genoeg. Wat verstaan we eronder? Hoe krijg je zicht op risico's en veiligheid? We geven je handvatten om veiligheid en 'goed genoeg' goed en concreet in beeld te krijgen. En je leest wat jouw rol als HouVast-werker is als de opvoedsituatie (nu) niet goed genoeg is.

3.1 Goed genoeg opvoeden

In HouVast streven we naar een opvoedsituatie die veilig en goed genoeg is. Wanneer is dat? En hoe stellen we dat vast? Er zijn veel verschillende ideeën over en visies op wat een opvoedsituatie goed genoeg maakt. Waar we het over eens zijn is dat een opvoedsituatie goed genoeg is, wanneer de omgeving van het kind in staat is om een veilige basis te bieden waarin het kind zich kan ontwikkelen.

Een goed genoeg opvoedsituatie hangt niet alleen aan de ouders. Ook de school of kinderopvang, de familie, de buurt, het brede netwerk om het gezin heen en zelfs de samenleving spelen een belangrijke rol. Zeker voor ouders met een LVB, is die omgeving van groot belang: *it takes a village to raise a child!*

Waarom 'goed genoeg', en niet 'perfect'?

Perfect opvoeden bestaat niet. Opvoeden is vallen en opstaan, en het is per definitie rommelig. Elk kind is anders, elke ouder is anders, verschillen zijn dus een gegeven. En bovendien is het juist een pré als ouders het lef hebben om een beroep te doen op de mensen om hen heen als het even moeilijk is. Streven naar perfectie is, als het om opvoeden gaat, daarom onzinnig en niet verstandig. Bij opvoeden werkt 'goed genoeg' beter dan perfect.

Hoe ziet zo'n veilige basis waar een kind zich kan ontwikkelen er concreet uit? Waar gaat het om en waar kijken we naar? Binnen HouVast hanteren we de definitie dat in een veilig en goed genoeg gezinssituatie aan vier gezinsfuncties wordt voldaan. Gezinsfuncties vormen de betekenis van een gezin: waar is een gezin eigenlijk voor. Gezinsfuncties gelden voor elk gezin, het gaat om heel gewone dingen. Ze bieden ons taal en ordening om met de ouders concreet te maken waar we het over hebben. De vier gezinsfuncties lichten we hieronder één voor één toe.

Gezinsfunctie 1: Een fijn thuis

Een fijn thuis betekent concreet dat er bescherming en veiligheid is en dat de basale verzorging op orde is. Een gezin biedt basisbehoeften zoals hygiëne, gezondheid, onderdak en voeding.

- De dagelijkse verzorging is voldoende (schone kleren, warm en schoon huis).
- Kinderen zijn veilig (het huis is veilig en kinderen zijn geen slachtoffer of getuige van geweld).
- Het wonen is op orde (plek om te wassen, plek om te slapen).
- De financiën zijn dusdanig op orde dat de basisbehoeften niet in gevaar komen (er is geld voor maaltijden).
- Er is medische zorg (huisarts, consultatiebureau).

Gezinsfunctie 2: Omgaan met tegenslag

De gezinsfunctie omgaan met tegenslag betekent concreet dat kinderen ouders (en eventueel andere opvoeders) hebben die hun handelen afstemmen op wat zij nodig hebben. Een gezin biedt een voedingsbodem voor het ontwikkelen van emotionele veerkracht. Het gaat om zaken als vertrouwen en controle, veiligheid en zelfontplooiing.

- Kinderen krijgen affectie en steun (worden getroost bij verdriet, gekalmeerd bij boosheid, gerustgesteld bij angst).
- Ouders sluiten aan bij het kind (leuke dingen doen).
- Er is structuur en continuïteit (regels, rituelen, bedtijd).
- Kinderen kunnen zich geborgen voelen (beloning en correctie).

Gezinsfunctie 3: Omgaan met anderen

Omgaan met anderen betekent concreet dat kinderen contacten hebben met kinderen en volwassenen buiten het gezin en zich kunnen handhaven in sociale relaties. Een gezin biedt steun bij het aanleren van sociale relaties binnen en buiten het gezin: liefde, vertrouwen, burgerschap.

- Kinderen kunnen zich ontwikkelen (bijvoorbeeld: veilig naar buiten).
- Kinderen krijgen begeleiding bij hun contacten met leeftijdgenoten (leren 'nee' te zeggen).
- Kinderen maken deel uit van een breder netwerk (mensen die helpen, burens, club).

Gezinsfunctie 4: Omgaan met de buitenwereld

De laatste gezinsfunctie gaat om omgaan met de buitenwereld, en betekent concreet dat kinderen zich kunnen handhaven in de buitenwereld. Een gezin is de uitvalsbasis bij het leren om zich aan te passen aan de samenleving. Denk aan educatie, gedrag, werk, levensvaardigheden.

- Ouders geven het goede voorbeeld (kinderen leren wat mag en niet mag, ouders houden zich aan de wet, ouders leven veilig en gezond).
- Kinderen gaan naar school of hebben een dagbesteding.
- Kinderen krijgen begeleiding bij het omgaan met risico's.

Ouders hebben de taak om te zorgen dat aan de gezinsfuncties wordt voldaan, dat is hun opvoedtaak. En, we noemden het al, daar staan ze niet alleen voor, dat doen ze met hulp van anderen. In bijlage 3 vind je een uitwerking van de vier gezinsfuncties in begrijpelijke taal. Die uitwerking helpt je om in gesprek met ouders héél concreet te bespreken wat je precies bedoelt met 'veilig en goed genoeg', en waar je met de ouders dus aan wil werken.

3.2 Inschatten van goed genoeg

In HouVast gezinnen is de opvoedsituatie niet (helemaal en op elk moment) optimaal, en dat is ook precies de reden waarom er hulp is. Het is dus niet verwonderlijk dat er situaties ontstaan waarin je worstelt met de vraag of er al dan niet een grens bereikt is: is dit goed genoeg of niet?

Moeder Caroline heeft drie jonge kinderen. 's Avonds, als ze de kinderen naar bed wil brengen, is er chaos en stress. De twee oudste kinderen komen keer op keer uit bed. De jongste begint te krijsen zodra ze in haar in haar ledikantje neerlegt. Caroline rent heen en weer tussen de kamers, wanhopig op zoek naar een aanpak die werkt. In haar frustratie en uitputting schreeuwt ze tegen de kinderen. Op een avond loopt het verder uit de hand. In een moment van wanhoop duwt ze haar jongste kind hardhandig in bed. Ze schrikt ervan, rent naar buiten en belt in tranen bij de burens aan. Ze hoort haar drie kinderen huilen, en voelt het verlangen om hard weg te rennen van dit alles. Is dit veilig en goed genoeg? Of niet?

Bepalen wat veilig en goed genoeg is, is ingewikkeld. Je wil misschien een afvinklijstje om een objectief oordeel te kunnen geven, maar helaas, zoiets bestaat niet. Echt objectief veiligheid en goed genoeg vaststellen kan niet, omdat het complexe en diffuse begrippen zijn. Heel soms is 'niet goed genoeg' simpel vast te stellen. Het gaat dan om extreme situaties, bijvoorbeeld als er sprake is van ernstig huiselijk geweld of aanwijsbare lichamelijke mishandeling van het kind. Maar veel vaker is het lastig, omdat de situatie niet zwart-wit is, maar veel meer een grijs gebied.

In HouVast bieden we je wel een aantal handvatten om je te helpen om jouw kritische blik te versterken: door *breed* te kijken en door *gestructureerd* te kijken. In de volgende paragraaf gaan we in op die brede blik. En daarna bespreken we de rol van een risicotaxatie instrument daarbij: gestructureerd kijken. De handvatten helpen je om, in samenspraak met je collega's en gedragswetenschapper, in elke individuele gezinssituatie breed én gestructureerd invulling te geven aan wat veilig en goed genoeg is. De inbreng van de gedragswetenschapper is, als het gaat om risico's en veiligheid, essentieel: je kijkt altijd samen. Op de rol van de gedragswetenschapper komen we in paragraaf 8.3 terug.

3.2.1 Breed kijken

Bij het inschatten van risico's en veiligheid kijk je breed naar wat er allemaal gebeurt in het gezin, vanuit verschillende ogen en vanuit een goede werkrelatie.

Zorgen én krachten

Je kijkt naar de zorgen: wat is er zorgelijk, wat gaat er niet goed, wat maakt het moeilijk. Maar je kijkt ook naar de krachten: wat gaat goed, wat zijn de lichtpuntjes, wat klopt er wél. Zorgen én krachten zijn allebei belangrijk!

Professionele kennis én kennis van gezin en netwerk zélf

Je kijkt ook vanuit een breed perspectief, en dus letterlijk vanuit verschillende ogen. Je gebruikt je eigen professionele kennis, waarbij je de werkbegeleiding en intervisie benut om door collega's en de gedragswetenschapper gevoed te worden. En je luistert naar wat andere professionals die bij het gezin betrokken zijn weten. Maar je benut óók de kennis en ervaring van het gezin en het netwerk. Je kijkt dus niet alleen naar wat de professionals vinden dat er goed gaat, maar vraagt het ook aan de ouders, het kind en de belangrijke mensen uit het netwerk. En hetzelfde geldt voor de zorgen. Niet uit beleefdheid of voor de vorm, maar vanuit de overtuiging dat die kennis en die ervaring noodzakelijke kennisbronnen zijn om tot een goed plan te komen. En ja, ook kinderen zijn een belangrijke kennisbron, daar lees je meer over in paragraaf 4.1.4.

Vanuit een goede werkrelatie

Aan de basis van inschatten van 'goed genoeg' ligt jouw werkrelatie met het gezin. Een goede werkrelatie, gebaseerd op vertrouwen, is een voorwaarde die je nodig hebt om een nauwkeurig beeld te krijgen van de situatie. Andersom: zonder goede werkrelatie krijg je niet de informatie die je nodig hebt om een helder beeld te krijgen. In hoofdstuk 4 gaan we in op wat jij als HouVast-werker kan doen om een stevige werkrelatie met ouders op te bouwen.

Pas wanneer je alle perspectieven in beeld hebt gekregen, en dat lukt alleen als er een goede werkrelatie is, kun je een inschatting maken van de risico's die er mogelijk zijn.

Afbeelding 2: dit schema, ontwikkeld door Andrew Turnell, geeft de samenhang van de risicotaxatie weer.

Als jij op deze brede manier inschat of de situatie van moeder Caroline en haar kinderen (eerder aan-gehaalde voorbeeld) veilig en goed genoeg is, dan kijk je dus naar:

- De werkrelatie die je hebt met moeder Caroline: kan zij open zijn?
- De dingen die goed gaan in de ogen van Caroline en de mensen om haar heen, bijvoorbeeld: hoe gaat het overdag? Hoe is het haar gelukt om hulp van de burens in te roepen?
- De zorgen die er zijn: hoe ziet Caroline dat? Bijvoorbeeld: hoe groot is de kans dat zij daadwerkelijk een keer wegloopt? Hoe zien de mensen om haar heen dat?
- De krachten die er zijn: wat zie jij goed gaan? En wat zien andere professionals om het gezin heen dat goed gaat?
- De zorgen die jijzelf vanuit jouw professionele blik ziet. En wat zien andere professionals?

3.2.2 Gestructureerd kijken

Om zicht te krijgen op hoe de opvoedsituatie er voor staat is het van belang om zorgvuldig alle factoren (positief én negatief, krachten én zorgen) te onderzoeken. Een risicotaxatie instrument stimuleert je om dit op gestructureerde manier te doen, en niet iets belangrijks over het hoofd te zien. Het helpt je om tunnelvisie te voorkomen en jouw mening of onderbuikgevoel concreet te onderbouwen.

Welk instrument je gebruikt, maakt voor de uitvoering van HouVast niet uit. Je volgt het beleid van jouw eigen organisatie. Veel belangrijker is dat je risico's en veiligheid met elkaar in dialoog onderzoekt: samen met ouders, het kind en belangrijke mensen om het gezin heen.

De uitwerking van de gezinsfuncties in bijlage 3 kunnen je helpen om – in gesprek met ouders en kinderen maar óók in gesprek met andere betrokken hulpverleners – héél concreet te maken waar het over gaat. Nog te vaak gebruiken we begrippen als 'veiligheid' of 'emotionele steun' of 'structuur' zonder na te gaan of ouders wel écht begrijpen wat je eronder verstaat. En, als ketenpartners onderling, zonder echt concreet te weten wat de ander bedoelt. Hoe concreter de zorgen op tafel liggen, hoe beter je een goed plan kunt opstellen en echt verschil kunt maken.

Er zijn nog een aantal dingen die belangrijk zijn om ook in gesprek met andere betrokken hulpverleners scherp te hebben:

- Wanneer jij of de ander zegt er is sprake van 'onveiligheid'. Gaat het dan om acute fysieke onveiligheid? Bijvoorbeeld als een jong kind op straat zwerft, of als een kind geschopt en geslagen wordt thuis. Of gaat het eigenlijk om structurele onveiligheid? Bijvoorbeeld als het thuis geen steun en troost krijgt als het zich verdrietig voelt, waar je met ouders mee aan de slag kunt?
- Gaat het om zorgen over de huidige veiligheid van het kind, de dingen die in het hier-en-nu zorgelijk zijn? Bijvoorbeeld geen goede voeding of geen regelmaat in bedtijden. Of hebben de zorgen te maken met risico's op onveiligheid in de toekomst? Bijvoorbeeld als een ouder gediagnostiseerd is als depressief, of als het gezin hele ingrijpende dingen heeft meegemaakt.

3.3 Wat als het toch niet veilig en goed genoeg is?

HouVast is een vrijwillige interventie. Maar HouVast is niet vrijblijvend. Vanaf de aanvang van HouVast moet het voor het gezin en het netwerk duidelijk zijn: de opvoedsituatie hoeft niet perfect te zijn maar er is wel een ondergrens.

Als de grens van 'goed genoeg' overschreden dreigt te worden zal het nodig zijn om intercollegiaal (in overleg met collega's en de gedragswetenschapper) te bepalen welke stappen je gaat nemen. De meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling is daarbij leidend. Het is nodig om er duidelijk over te zijn als de situatie op het randje is en je je serieus zorgen maakt. Daarbij is het belangrijk dat je concreet kan maken wat die zorgen zijn en wat er voor nodig is om de zorgen weg te nemen.

3.3.1 Bemoeien

Soms is het nodig dat je je 'bemoeit' met de manier waarop de ouders hun gezin runnen. Je bent er immers om aan 'veilig en goed genoeg' bij te dragen. Een taak van jou als HouVast-werker is ook om de veiligheid van de kinderen in beeld te houden en om het gesprek aan te gaan als je je zorgen maakt. Het kan voorkomen dat ouders dat lastig vinden. De manier waarop je je bemoeit kan het verschil maken. Voor ouders is het makkelijker om 'bemoeien' te accepteren als je doseert en prioriteert (en dus niet op elke slak zout legt), als je niet dwingt (maar adviseert, tips geeft, herinnert), als je rekening houdt met de waarden en ideeën en krachten van de ouders en bovenal:

als je het doet vanuit hart voor het kind. Als ouders zien en onderkennen dat jij handelt vanuit jouw betrokkenheid op de veiligheid en het welzijn van het kind dan vinden zij 'bemoeien' in principe gerechtvaardigd. Dat betekent echter niet dat ze het ook zonder meer zullen accepteren.

De ervaring leert ook dat je, op het moment dat jouw werkrelatie stevig is, je meer mag bemoeien met de ouder.

3.3.2 Je kunt het mis hebben

Het kan gebeuren dat je jouw zorgen ('deze vader heeft een probleem met zijn agressieregulatie, dat maakt hem gevaarlijk') als waarheid gaat zien. Dat kan jou overkomen, en dat kan ook bij de ketenpartners gebeuren. Andersom kan trouwens ook, als je juist denkt dat iets géén zorg is ('het lukt deze moeder goed om geen drugs te gebruiken als de kinderen bij haar zijn'). In alle situaties is belangrijk: besef dat je het mis kunt hebben. Blijf een open blik houden. Blijf met de gezinsleden praten over hoe iedereen aankijkt tegen de situatie. Blijf open staan voor hun ideeën en voor nieuwe informatie die in tegenspraak kan zijn met wat je eerder dacht te concluderen. Besef ook dat jouw eigen normen, waarden en ervaringen (als kind, als ouder en als professional) van invloed zijn op hoe jij kijkt naar het gezin. En juist ook om dit laatste is het belangrijk om jouw blik te blijven toetsen aan je collega's en de gedragswetenschapper. Zij kunnen je helpen scherp te blijven op je eigen (voor)oordelen, aannames, allergieën en blinde vlekken.

"Er zijn hier nare dingen gebeurd, en daar uit zij wel haar gevoel bij. Ze zegt: je moet het anders aan gaan pakken of je moet het zo en zo doen, want er zijn toch wel zorgen. En ze wil dat ik overal eerlijk over ben. En dat ben ik ook. Als er hier wat gebeurt, dan gaat het ook gelijk naar haar."
(een moeder)

3.3.3 Melden

Als de ondergrens van ‘veilig en goed genoeg’ ernstig in het geding is, schakel je – na interne consultatie en afwegen middels de *meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling*, Veilig Thuis (in de toekomst: het Regionaal Veiligheidsteam) of de verwijzer in, conform de afspraken die daarover in jouw organisatie en jouw gemeente gelden. Het gezin weet dat, en het gezin weet ook dat je voortdurend volkomen transparant bent over de stappen die je dan neemt. Op het moment dat de basisveiligheid en basisverzorging van het kind acuut en ernstig in gevaar zijn, is er sprake van kindermishandeling: verwaarlozing, (seksueel) misbruik, mishandeling. Jij hebt, als HouVast-werker, net als de huisarts of de leerkracht, de plicht om, conform de meldcode, melding te doen van kindermishandeling. Je meldt je zorgen. Het is niet aan jou om te oordelen over de situatie, dat oordeel is aan de verwijzer of Veilig Thuis.

Ook als je een melding doet blijf je zo lang als maar kan naast het gezin staan. Je laat het gezin niet (zomaar) los. Bij ernstige zorgen ga je dus tegelijkertijd op twee sporen aan de slag:

1. Je bespreekt de situatie intercollegiaal en met je collega's en de gedragswetenschapper. Aard, ernst, frequentie en duur van de mishandeling weeg je af. Je volgt de stappen van de meldcode. Uiteindelijk bepaal je gezamenlijk of de ondergrens bereikt is en of, conform de binnen de organisatie geldende regels en afhankelijk van het gevaar, een melding gedaan moet worden bij de verwijzer of bij Veilig Thuis. Als dat het geval is, bespreek je dat open met de ouders. Streefsituatie is dat je de melding samen met ouders doet, hoewel dit in de praktijk natuurlijk niet altijd haalbaar zal zijn. Je betreft de verwijzer of Veilig Thuis in een vroegtijdig stadium bij ernstige signalen en grote zorgen.
2. Tegelijkertijd blijf je als HouVast-werker in gesprek met de ouders en het netwerk over de ontstane situatie en wat het gezin en het netwerk kunnen doen om het gevaar af te wenden. Dat doe je net zolang totdat er een professional is die de coördinerende rol, al dan niet tijdelijk, van je over kan nemen. Je trekt je dus pas (eventueel tijdelijk) terug nadat er een warme overdracht heeft plaatsgevonden.

Veilig Thuis is de instantie die uiteindelijk over de situatie moet oordelen.

3.3.4 HouVast als er een jeugdbeschermingsmaatregel is

HouVast is een vorm van vrijwillige hulpverlening, maar kan ook in het kader van een kinderbeschermingsmaatregel, meestal een ondertoezichtstelling (OTS), uitgevoerd worden. Jij als HouVast-werker bent niet degene die de ouders oplegt dat ze HouVast moeten accepteren. Als er al sprake van drang of dwang is, dan komt dat niet van jou als HouVast-werker maar vanuit (meestal) de jeugdzorgwerker vanuit de Gecertificeerde Instelling (GI) die de OTS uitvoert, of (soms) vanuit het lokale team. Zij kunnen zeggen: wij vinden het nodig. Vervolgens blijft het aan de ouder om zich wel of niet daarnaar te voegen, en jij geeft de ouders daartoe de ruimte. In paragraaf 4.2 kun je lezen wat je kunt doen wanneer ouders weinig bereidheid hebben om mee te werken. Maar belangrijk is: als ouders echt niet willen, dan kan je HouVast niet uitvoeren.

Als er sprake is van een OTS is het belangrijk dat je goede afspraken maakt met de jeugdbeschermer vanuit de GI en helder bent over wat je wel, en niet kunt betekenen. Stelregel is: de jeugdzorgwerker stelt de kaders: is helder

over welke concrete zorgen er zijn en aan welke hoofddoelen gewerkt moet worden. Jij helpt en steunt de ouder om daaraan te werken, en je communiceert transparant met alle betrokkenen over hoe dat gaat. Er gebeurt niets buiten de ouders om. Jij oordeelt niet.

Zo samenwerken is niet makkelijk maar wel mogelijk, zo laat de praktijk zien.

3.4 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat we in HouVast veilig en goed genoeg opvoeden bezien in het licht van de vier gezinsfuncties:
 - Een fijn thuis
 - Omgaan met tegenslag
 - Omgaan met anderen
 - Omgaan met de buitenwereld
- Dat je bij het inschatten van risico's en veiligheid gestructureerd kijkt met een brede blik; zorgen én krachten, professionele blik én blik van gezin en netwerk
- Dat een goede samenwerkingsrelatie met het gezin daarbij onontbeerlijk is
- Dat je niet oordeelt over (on)veiligheid en (niet) goed genoeg, maar wel conform de *meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling* handelt als een ondergrens bereikt dreigt te worden
- Dat je het gezin hoe dan ook houvast blijft bieden

04

Werkrelatie
en accepteren
van hulp

04 | Werkrelatie en accepteren van hulp

Eén van de subdoelen van HouVast is dat ouders blijvend hulp kunnen accepteren. Een goede samenwerkingsrelatie met ouders ligt aan de basis daarvan. Daar heb jij als HouVast-werker grote invloed op. In dit hoofdstuk leggen we uit hoe je werkt aan vertrouwen. We gaan in op motivatie, en op hoe je rekening houdt met de beperking van ouders. Tot slot nemen we je mee in oplossingsgerichte uitgangspunten en technieken, die helpen om tot goede samenwerking te komen.

4.1 Vertrouwen

Een belangrijk element in de bereidheid van ouders om hulp te accepteren is vertrouwen. Vertrouwen en een goede werkrelatie zijn niet vanzelfsprekend. Vertrouwen moet groeien, vraagt inspanning en hangt nauw samen met jouw houding, zeker als ouders al veel negatieve ervaringen met hulpverlening achter de rug hebben. Je zal vertrouwen moeten winnen. Dit hoeft overigens niet altijd een lang proces te zijn. Besef dat een eerste verbinding meteen al bij de kennisgeving kan ontstaan, op het moment dat je voor het eerst in een gezin binnenkomt, het jou lukt om aan te sluiten en de juiste snaar te raken.

“Ze zegt tegen mij: zolang jij eerlijk bent en alles zegt, is er niks aan de hand. En natuurlijk spreek ik zorgen uit, maar zolang je eerlijk bent, dan zeg ik ook wat ik ga ondernemen. Dus ik kan alles tegen haar zeggen. Alles. Ik kan haar echt vertrouwen.”
(een moeder)

In deze paragraaf geven we je een aantal houdingsaspecten mee, die jou helpen om aan te sluiten bij wat ouders nodig hebben om jou te kunnen vertrouwen.

4.1.1 Present zijn

Vertrouwen heeft de beste kans om te ontstaan wanneer jij vanuit een presente basishouding het gezin tegemoet treedt. Bij presentie staat het ‘er zijn’ centraal. Bij presentie kleurt niet het verhelpen van problemen (door middel van interventies) primair de relatie, maar de aandachtige nabijheid die jij als HouVast-werker toont ten opzichte van het gezin. Je stemt af op wat voor de ouders van belang is. Je bent transparant, je zegt wat je doet en je laat je persoonlijk kennen en aanspreken. Je bent trouw (je blijft en gaat niet weg) en betrouwbaar (je houdt woord, je doet wat je zegt). Bij presentie is het vertrekpunt van handelen de leefwereld en de belevingswereld van het gezin. Je biedt hulp, maar vooral ook steun, door een hartelijke, bemoedigende aandacht die nabij is. Je luistert werkelijk naar de ouders en de kinderen. Je denkt met ze mee en je staat ze bij. Soms, als dat belangrijk is, doe je dat ook buiten kantooruren. Het gezin mag zich aan jou laten zien zoals ze zijn, want je oordeelt niet over ze en je wijst ze niet af. Je leeft met ze mee, ook als het tegenzit en wanneer problemen hardnekkig zijn. In jouw presente basishouding wordt de *slow care* zichtbaar die HouVast kenmerkt, een voorwaarde om HouVast te doen slagen.

Katya is hoogzwanger. “Is de babykamer al op orde?”, vraagt Mireille, de HouVast-werker. Katya mompelt dat het bijna klaar is. “Kom, laat het me zien”, stelt Mireille voor. Zodra ze het kamertje binnen gaan begint Katya te trillen en springen de tranen in haar ogen. Het kamertje is een bende, volgepakt met troep en dozen. Katya gaat op bed zitten en steekt een sigaret op. Mireille zegt niets over de troep of de sigaret maar gaat rustig naast haar zitten en zwijgt. Katya huult stilletjes. Zo zitten ze een tijdje. Dan vertelt Katya dat het op orde maken van het kamertje haar pijn doet en verdrietig maakt. Ze moet denken aan alles dat ze zelf als kind heeft gemist. Mireille vraagt voorzichtig door, er ontstaat een mooi gesprek dat alle tijd krijgt. Mireille bedankt Katya voor haar vertrouwen. Er ontstaat een opening om behoedzaam en stap voor stap samen aan de slag te gaan met de babykamer.

4.1.2 Mindset

Mindset gaat over jouw manier van denken, jouw instelling en hoe je naar jezelf en anderen kijkt. Jouw mindset bepaalt hoe je omgaat met leren, je eigen kwaliteiten, en hoe je reageert op dagelijkse situaties en gebeurtenissen. Er zijn twee typen mindset: de statische mindset en de groeimindset. Bij beide typen horen bepaalde overtuigingen.

Statische mindset

- Je gelooft dat intelligentie en kwaliteiten vaststaan en niet veranderbaar zijn.
- Je vermijdt nieuwe uitdagingen omdat je denkt dat je het toch niet kunt.
- Kritiek ontvangen is moeilijk; je negeert het soms.
- Je schaamt je voor mislukkingen, en je geeft snel op bij tegenslag.

Groeimindset

- Je gelooft dat je vaardigheden kunt ontwikkelen door nieuwe dingen te proberen.
- Je gaat uitdagingen aan en staat open voor feedback om te leren.
- Je zoekt steun van anderen en gebruikt hun succes als inspiratie om zelf te groeien.

Hoe jij als HouVast-werker denkt over het vermogen van ouders met een LVB om te kunnen leren en veranderen, heeft invloed op de werkrelatie. Sommige hulpverleners denken dat ouders met een beperking niet echt in staat zijn om te leren en te veranderen. Zij verwachten eigenlijk geen verbetering en hebben in dit opzicht een statische mindset. Andere hulpverleners zijn ervan overtuigd dat ouders met een beperking wél in staat zijn om hun opvoedvaardigheden te verbeteren. Zij hebben een groeimindset. Ouders met een LVB voelen de mindset van de hulpverlener aan. Zij zullen sneller om hulp vragen bij hulpverleners met een groeimindset, omdat die de overtuiging hebben dat zij wel kunnen leren en verbeteren. Het vragen en accepteren van hulp is, zo weten we, een beschermende factor. Jouw mindset over de verandermogelijkheden van ouders met een LVB is dus van invloed op die beschermende factor.

Werken aan een groeimindset

Het kan een uitdaging zijn om als HouVast-werker vanuit een groeimindset te (blijven) handelen, zeker wanneer ingewikkelde situaties de relatie tussen jou en de ouders beïnvloeden. Bijvoorbeeld als de ouders een probleem niet inzien, terwijl jij je zorgen maakt. Dit kan gevoelens van frustratie en onmacht oproepen. Je kan gaan denken: *'zie je wel, deze ouders leren het nooit, ze willen niet, dit gaat niks worden, ik kan dit niet, mij lukt dit nooit'*. Gedachten die horen bij een statische mindset. Op het moment dat jij zelf niet meer gelooft in de mogelijkheden van de ouder, voelt de ouder dat aan en kan de werkrelatie onder spanning komen te staan.

Het is belangrijk om je een paar dingen te realiseren. In de eerste plaats dat het normaal is dat je in situaties die moeilijk voor je zijn gedachten krijgt die bij een statische mindset horen. Het is logisch dat je op het moment dat je voor een uitdagingen geplaatst wordt denkt: *"oef, dit wordt niks."* Ook is het belangrijk om je te realiseren dat een groeimindset niet iets is dat je (wel of niet) *hebt*, het is iets dat je voortdurend *ontwikkelt*. Het is een proces. En juist tegenslagen en uitdagingen geven je de kans om je groeimindset verder te doen groeien. Groeimindset kun je zien als een vaardigheid die je steeds toepast als iets moeilijk is, door jezelf vragen te stellen als: *welke eerste stap kan ik nu wél nemen? Of: welke hulp kan ik vragen?*

Rolmodel voor ouders

Door zo open en onderzoekend te werken aan je eigen groeimindset ben je een rolmodel voor ouders. Veel ouders met een LVB hebben zoveel tegenslagen en teleurstellingen gehad in het leven, dat hun mindset wellicht ook statisch is geworden (*'ik kan het niet, ik ben dom, het zal toch wel weer niks worden'*). Hoe beter je zelf bent in het vasthouden aan een groeimindset, hoe beter je ouders kunt helpen zelf ook meer een groeimindset te ontwikkelen. En dat steuntje kunnen veel ouders heel goed gebruiken.

"Ze heeft tijd, interesse, ze luistert naar mijn mening en we vinden samen een oplossing voor het probleem. Ik krijg goede tips, bijvoorbeeld om te praten met mijn kind over waarom ze niet wil tandenpoetsen, maar ze moet wel want ze komt anders te laat op school."
(een moeder)

4.1.3 Erkennen van de ouder-positie

Als HouVast-werker ben je dus present en benader je ouders vanuit een groeimindset. Daarnaast is het belangrijk dat je begrijpt dat ouder zijn een lastige klus is. Als je je als HouVast-werker bemoeit met het ouderschap, dan raak je iets wat heel kwetsbaar is. Het kan voor ouders moeilijk zijn dat zij hulp nodig hebben bij het zorgen voor hun kinderen. Het is belangrijk dat ouders ervaren dat jij als HouVast-werker vanuit gelijkwaardigheid met hen samenwerkt en dat jij hen niet veroordeelt. Door oog te hebben voor de kwetsbaarheid van het ouderschap steun je de ouders, en daarmee help je de kinderen. De ouderschapstheorie van Alice van der Pas biedt uitgangspunten die jou kunnen helpen om (nog) beter aan te kunnen sluiten. De ouderschapstheorie is op drie aannames gebaseerd:

1. Elke ouder heeft besef van verantwoordelijk zijn

Om in verbinding te kunnen blijven met ouders moet je ervan uit gaan dat alle ouders het beste willen voor hun kind. Alleen weten ze niet altijd hoe ze dat moeten doen. Daardoor kunnen ze zich schuldig voelen of energie verliezen. Het is nodig dat je steeds bewust blijft van de goede intentie van de ouders, dat je nieuwsgierig en zonder oordeel blijft luisteren, en er vanuit blijft gaan dat zij het beste willen voor hun kind.

2. Ouderschap maakt kwetsbaar

Elke ouder wil het goed doen maar in de praktijk lukt dat niet altijd. Ouderschap roept ook heftige en soms tegenstrijdige gevoelens op: van je kind houden maar het ook bijna iets aan kunnen doen. Dat roept gevoelens van schuld en schaamte bij ouders op, wat hen kwetsbaar maakt. Als jij oog hebt voor die kwetsbaarheid, dan kunnen ouders er ook open over zijn. En dat is nodig om de zorgen die er zijn ook echt onder ogen te zien.

3. Ouders zijn eindverantwoordelijk

Ouders kennen hun kind het beste. Zij zijn hun hele leven ouder, jij loopt alleen een stukje mee. Daarom ben jij degene die bij de ouders moet aansluiten, bij wat de ouders belangrijk vinden voor hun kind, en niet andersom. De ouders zijn in wezen de opdrachtgevers van jouw bemoeienis.

Het vergt misschien een mentale omslag van je om zo naar ouders te kijken. We zijn immers gewend om primair oog te hebben voor wat het kind nodig heeft. Dat klinkt als een tegenstelling maar dat is het niet: op deze manier naar de positie van ouders kijken staat de aandacht voor wat het kind nodig heeft niet in de weg. Het zal uiteindelijk de kansen van de kinderen zelfs vergroten.

"Ik weet zelf wel wat het beste is voor mijn kinderen. Ik ben niet achterlijk. Ik weet heus wel waar ik aan moet werken en wat beter kan, maar zij helpt mij wel daarbij. Dat wel."
(een vader)

Als je de aansluiting met de ouders kwijt raakt, sta er dan bij stil of je de aannames uit de ouderschapstheorie nog steeds op je netvlies hebt. Snap je écht hoe de ouders hun situatie beleven? Zie je nog steeds de goede intenties van de ouders, ook al kunnen ze die (nu) niet waarmaken? En laat je de ouders dat ook weten en merken?

4.1.4 De stem van het kind

Tot nu toe keken we naar de vertrouwensband tussen jou en de ouders. In deze paragraaf focussen we op het kind of de kinderen. Als HouVast-werker zorg je ook voor een goede werkrelatie met de kinderen in het gezin. We weten van kinderen van ouders met een LVB dat zij zich vaak niet gezien en gehoord voelen, zeker wanneer hun gedrag niet problematisch is. De aandacht gaat veel uit naar de ouders, en in de veelheid van problemen die spelen, worden kinderen nog te vaak uit het oog verloren. Ook kinderen willen het gevoel hebben dat ze onderdeel zijn van het hulpverleningsproces, ze willen graag helpen en betrokken zijn, ook al zullen zij dit niet altijd duidelijk uiten. Zij hebben er recht op om gezien te worden. Het is voor de kinderen belangrijk dat zij zich serieus genomen voelen en dat zij op een veilige manier hun mening mogen uiten.

Kinderen hebben een eigen perspectief op zorgen en krachten en op het functioneren van het gezin en geven dus belangrijke informatie voor het verkrijgen van een zo compleet en scherp mogelijk beeld van de gezinssituatie. Het betrekken van kinderen bij de hulpverlening heeft een positief effect op het hulpverleningsproces. Doelen worden bijvoorbeeld eerder behaald als dat een gedeelde verantwoordelijkheid van alle gezinsleden is. De stem van het kind een plek geven en het kind als waardevolle gesprekspartner betrekken bij het hulpverleningsproces, is dus heel belangrijk.

Je wil dus dat kinderen goed meedoen, participeren en onderdeel zijn van het hulpverleningsproces. Dat doe je niet in een eenmalig gesprek. Het betekent dat je continu in verbinding blijft met het kind en dat je zijn of haar mening mee neemt in de besluitvorming. Daarvoor is nodig dat:

- Kinderen weten wat hun rechten zijn, dat je ze dat vertelt;
- Ze begrijpen wat er aan de hand is;
- Je echt luistert naar hun mening en visie en dat je hen helpt die te uiten;
- Je aan ze uitlegt en met ze bespreekt hoe besluitvorming verloopt en hoe hun stem daarbij betrokken wordt.

Door ook met de kinderen een goede samenwerkingsrelatie tot stand te brengen zal jouw impact als HouVast-werker nog groter kunnen zijn. We hanteren daarbij geen strikte leeftijdsgrenzen maar sluiten natuurlijk aan bij wat het kind wél kan. In paragraaf 5.3.5 lees je hoe je ook met jonge kinderen hierin stapjes kunt zetten.

4.2 Motivatie

De medewerking van ouders en kinderen en dus de motivatie voor de hulp en de bereidheid om samen te werken is heel belangrijk binnen HouVast. HouVast gaat ervan uit dat gezinnen aangeboren kracht bezitten om zich te ontwikkelen en te ontplooien. Deze kracht kan door de omgeving worden gestimuleerd of juist worden tegengewerkt. Motivatie bij gezinnen komt tot stand in een samenspel tussen gezin en omgeving. Bij een goed samenspel kan het gezin het beste van zichzelf geven en excelleren. Zonder goed samenspel kan het gezin passief en gelaten worden, en steeds minder interne groeikracht laten zien.

Culturele gevoeligheden

In sommige culturen kan het vragen om hulp geassocieerd worden met schaamte of een gevoel van falen. Gezinnen kunnen bang zijn voor sociale stigma's binnen hun gemeenschap als ze hulp zoeken. Het is belangrijk om alert te zijn op gevoeligheden, en daar op een open manier met de ouders over na te denken.

Motivatatie beschouwen we daarmee binnen HouVast niet als een (stabiele) eigenschap van ouders of kinderen, maar als het resultaat van de interactie tussen het gezin en de omgeving. Als HouVast-werker heb je een belangrijke taak als het gaat om motivatie. Dit geldt zeker wanneer ouders HouVast begeleiding accepteren 'met het mes op de keel', als vanuit het gedwongen kader begeleiding wordt opgelegd omdat de veiligheid in het geding is. Ouders ervaren dan vaak geen echte vrije keuze. Juist in zulke situaties wil je in gesprek komen en de intrinsieke motivatie die er wél is ontdekken.

Om gemotiveerd te zijn om te veranderen gelden voor ieder mens drie basisbehoeften:

1. Je moet het idee hebben dat je een zekere mate van vrijheid hebt en dat je iets te kiezen hebt, dat er sprake is van autonomie;
2. Je moet je verbonden voelen met je omgeving en je gewaardeerd en gerespecteerd weten;
3. Je moet het idee hebben dat je ook daadwerkelijk in staat bent om te doen wat van je gevraagd wordt, dus dat je competent bent.

Iemand die zich autonoom, verbonden en competent voelt zal sterker intrinsiek gemotiveerd zijn te veranderen, en dus minder afhankelijk zijn van drang. Dat geldt voor ieder van ons en ook voor ouders en kinderen met een LVB.

Als HouVast-werker werk je dus actief aan de motivatie van het gezin. Dat speelt vooral in het begin van je bemoeienis. Maar ook later in het proces zal het geregeld nodig zijn om de motivatie opnieuw te versterken. Bij aanvang van HouVast zal er (een begin van) bereidheid moeten zijn om samen te gaan werken, maar vervolgens is het werken aan motivatie onderdeel van het werken met HouVast. Ga maar voor jezelf na: er is motivatie nodig om ergens aan te beginnen, maar vooral ook tijdens het proces. Motivatie is nodig om door te zetten, om steeds verder te komen en om moeilijkheden te overwinnen die je onderweg tegenkomt. De drie basisbehoeften vormen daarbij de rode draad.

Het tegemoetkomen aan de drie basisbehoeften om motivatie te bevorderen krijgt voor een belangrijk deel vorm door oplossingsgericht met het gezin samen te werken. In paragraaf 4.4 gaan we verder in op hoe je dit kan doen. Als de samenwerking met het gezin niet goed tot stand komt en de motivatie van de gezinsleden laag is stel je jezelf drie vragen om te achterhalen wat je eraan kunt doen om verbetering tot stand te brengen:

1. Creëer ik autonomie voor het gezin?

Geef ik voldoende vrije ruimte aan het gezin? Heb ik voldoende geluisterd naar de ideeën en oplossingen van het gezin? Bied ik (genoeg en structureel) keuzes? Heb ik voldoende uitleg gegeven?

2. Realiseer ik verbondenheid met het gezin, ben ik bindend?

Sluit ik nauw genoeg aan bij wat voor het gezin nu belangrijk is en benoem ik duidelijk genoeg mijn waardering voor wat (wel) goed gaat?

3. Sluit ik aan bij de competenties van het gezin?

Past wat (door mij en/of door anderen) van het gezin gevraagd of verwacht wordt wel bij wat het gezin kan en op dit moment aan kan? Ben ik helder genoeg in mijn verwachtingen? Zijn er duidelijke regels en kaders voor het gezin?

4.3 Rekening houden met de beperking

Een presente basishouding, een groeimindset, erkenning van de kwetsbaarheid die ouderschap met zich meebrengt en de aandacht voor motivatie: allemaal aspecten die voor alle samenwerking belangrijk is. In deze paragraaf gaan we in op wat specifiek ouders met een LVB van ons vragen in het licht van hun beperkingen. Want in alle contacten en in al jouw handelen houd je rekening met de mogelijkheden en beperkingen van de ouders. We gaan eerst in op hoe ouders hun LVB ervaren en hoe je ze kunt ondersteunen bij vragen en uitdagingen hierbij. Daarna gaan we in op leren: hoe leren ouders met een LVB het beste?

4.3.1 Erkennen van krachten en kwetsbaarheden

Het is waardevol als ouders weten wat ze kunnen en zich bewust zijn van hun kwaliteiten, maar zich ook bewust zijn van hun kwetsbaarheden of beperkingen. Dus dat ouders weten wat ze wel en (nog) niet (zelfstandig) kunnen. Dat helpt om ondersteuning te aanvaarden als er problemen ontstaan, waarbij natuurlijk cruciaal is dat ouders de mensen die steun bieden ervaren als betrouwbare anderen, waar zij met hun vragen en kwetsbaarheden terecht kunnen.

In hoeverre ouders open kunnen zijn over hun kwetsbaarheden, is erg afhankelijk van hoe de omgeving tegen hen aankijkt. Immers, van het etiket 'LVB' gaat een stigmatiserende werking uit. Het ontlokt negatieve verwachtingen ('Hij kan niks') en kan een 'self fulfilling prophecy'-werking hebben ('Ik kan het niet'). Tegelijkertijd kan onvoldoende erkenning van de kwetsbaarheden ook overvraging tot gevolg hebben. De omgeving kan de ouders overvragen, of de ouders overvragen

zichzelf. Als ouders met een LVB in hun voorkomen niet de indruk maken beperkingen te hebben (omdat ze goed uit hun woorden kunnen komen, streetwise zijn, of hun kwetsbaarheden maskeren met een agressieve en aanvallende toon) bestaat de kans op wat wel 'verwaarlozende overschatting' genoemd wordt. Het is belangrijk om je bewust te zijn van dit soort vooroordelen vanuit de omgeving (zie ook paragraaf 1.2.2 over stigma), die een open en accepterend contact in de weg kunnen zitten. Maar ook jouw eigen denkbeelden over een LVB kunnen belemmerend werken.

Acceptatie van eigen beperkingen biedt openingen voor de hulpverlening en het ondersteunend netwerk om de mogelijkheden en beperkingen openlijk te bespreken. Als ouders moeite hebben hun eigen kwetsbaarheden onder ogen te zien, dan is het lastiger om een ingang te vinden voor hulp. Soms leidt het benoemen van de kwetsbaarheden meteen al tot aversie en gaat de deur, letterlijk of figuurlijk, dicht. Het is belangrijk om te benadrukken dat alle ouders ondersteuning nodig hebben bij opvoeden. Opvoeden is gewoon best pittig! En tegelijkertijd oog te hebben voor het verdriet van ouders. Het accepteren van wat je als ouder nu (nog) niet kan en het erkennen dat je, voor je gevoel misschien meer dan andere ouders, hulp nodig hebt bij het opvoeden van jouw kinderen, kan ervaren worden als een verlies en daarmee kenmerken hebben van een rouwproces.

“

"Ik word super onzeker van hulpverleners. Ik ga vaak heel raar doen in gesprekken met veel mensen erbij. Dan voel ik me nog dommer."
(een moeder)

”

4.3.2 Het leren van ouders met een LVB

Van ouders met een LVB wordt nogal eens gezegd dat zij 'niet leerbaar' zijn. Daarmee wordt bedoeld dat het hulpverleners niet gelukt is om hen iets aan te leren. Door te stellen dat ouders 'niet leerbaar' zijn worden ze feitelijk gediskwalificeerd. De oorzaak van het 'niet kunnen leren' wordt bij hen gelegd. Zij falen. Niet de hulpverlening. En dat terwijl de samenwerking tussen professionele hulpverlening en ouders met een LVB vaak moeizaam is: ouders vertrouwen de hulpverleners niet. Ook andersom: veel hulpverleners hebben niet het vertrouwen dat ouders in staat zijn om hun kind goed genoeg op te voeden. Logisch dat ouders met een LVB niet snel iets zullen leren of aannemen van hulpverleners. En dat maakt hen in de ogen van hulpverleners dan 'niet leerbaar'.

HouVast is geënt op een ander perspectief op leren, namelijk: mensen leren altijd en overal. Dat geldt óók voor ouders met een LVB. We zullen dus nooit zeggen dat ouders 'niet leerbaar' zijn. Jouw blik als HouVast-werker is oplossingsgericht. Waar lukt het wél om verandering tot stand te brengen? Welke (kleine) stappen heeft het gezin al wel gemaakt? Wat leren ouders wél? Hoe kan dat nu verbreed worden, en wat kan beter wachten tot een ander moment? Jij weet waar de weerstand en het wantrouwen ten opzichte van hulpverlening vandaan komt, en door dat wantrouwen heen heb je oog voor de kracht van het gezin.

De voorwaarden voor leren bij de gezinnen waar HouVast zich op richt zijn echter vaak wel problematisch. Immers: er is sprake van beperkingen en kwetsbaarheden bij de ouders, de motivatie is wankel of wisselend, er is niet altijd vertrouwen en het inzicht in de eigen (on)mogelijkheden is soms beperkt of ambivalent. Al deze factoren maken het ingewikkelder om daadwerkelijk tot verandering te komen, maar dat is precies de uitdaging waar jij als HouVast-werker voor staat. Het betekent dat jouw creativiteit, jouw flexibiliteit en jouw bekwaamheid in het werken met ouders met een LVB aangesproken zullen worden. Wat werkt bij dit gezin?

De invloed van de LVB

Een LVB heeft invloed op het leren. Leerervaringen moeten concreet, langzaam, met veel herhaling, ondersteund door eenvoudige taal en visuele hulpmiddelen, zo veel mogelijk ervaringsgericht en nadrukkelijk vanuit een (emotioneel) nabije positie worden aangeboden.

Een belangrijke richtlijn is: overvraag de ouders niet, maar wees tegelijkertijd ook niet te kinderachtig. Daar zijn de ouders met een LVB terecht allergisch voor. Het is dus zaak de balans te zoeken en aan te sluiten bij de beperkingen en mogelijkheden van de persoon die je voor je hebt. In bijlage 4 vind je de belangrijkste richtlijnen voor het samenwerken en communiceren met mensen met een LVB.

Hoe leren deze ouders?

Met de ouders ga je op zoek naar de manieren waarop zij het beste leren, hoe hun leren het beste ondersteund kan worden, en wat voor hen het meeste oplevert. Vraag bij de ouders uit wie of wat hen eerder heeft geholpen, of vraag naar een moment waarop zij iets belangrijks hebben geleerd. En plus vervolgens samen uit wat op dat moment hen het meeste hielp. Onderzoek wat belangrijk was in de relatie, in de communicatie, in de randvoorwaarden zoals tempo en tijd, enzovoort.

Vragen die je kunt stellen zijn bijvoorbeeld:

- Wat is het nuttigste dat ik voor u zou kunnen doen?
- Wat voor persoon moet ik zijn om u goed te helpen?
- Hoe kan ik het beste met u samenwerken?
- Hoe kan ik u het beste een compliment geven? Of een advies?

Je kunt ook kijken naar verschillende leervoorkeuren in de tabel hieronder. Wat werkte eerder wel voor hen? En ook: wat werkte niet?

Leervoorkeuren	
De kunst afkijken	Iets leren door te observeren, overnemen wat jou succesrijk lijkt. Kern is het nadoen wat andere praktijkexperts doen.
Participeren	Leren in dialoog, samen met anderen in een vertrouwde veilige sfeer. Kern is het zoeken naar gemeenschappelijke betekenis.
Kennis verwerven	Opnemen en overnemen van informatie. Kern is het verkrijgen van objectieve informatie uit betrouwbare bronnen.
Oefenen	Dingen doen om vaardiger te worden en kennis toe te passen. Dit doe je in een gesimuleerde veilige omgeving
Ontdekkend leren	Uit eigen inspiratie en nieuwsgierigheid op zoek gaan naar nieuwe betekenissen.

Door steeds te blijven reflecteren op de manier waarop je aansluit bij het gezin en door in casuïstiekbesprekingen en supervisie te blijven zoeken naar manieren om veranderingen tot stand te brengen in het gezin, hou je de voorwaarden om te leren zo optimaal mogelijk.

4.3.3 Als goed samenwerken moeilijk is

Alle informatie in deze paragraaf is erop gericht om tot goede samenwerking te komen, en in veel gevallen zal dat met deze handvatten ook lukken. Toch kan het zijn dat er een deuk komt in het vertrouwen of dat de positieve samenwerking niet tot stand komt. Het kan zijn dat de interactie tussen jou en de ouder negatief wordt beïnvloed door eerdere ervaringen, aannames en vooroordelen. Die kunnen bij de ouder spelen, maar ook bij jouzelf. Zowel bij de ouder als bij jou kan sprake zijn van 'kwetsbare plekken' in de interactie: dingen die je met je meedraagt. Zo'n kwetsbare plek kan maken dat, wanneer deze wordt aangeraakt, je vanuit een impuls en zonder reflectie reageert. Vanuit stress is de impulsieve reactie van jou of van de ouder dan om te 'vechten' (hard tegen de ander ingaan), 'vluchten' (over iets anders beginnen) of 'bevrozen' (de telefoon niet meer opnemen).

Om wat voor kwetsbare plekken gaat het? Bij ouders kan het bijvoorbeeld gaan om negatieve ervaringen met hulpverlening, stigma of angst, die maken dat de ouder geen vertrouwen heeft. Jij kan iets doen of zeggen dat dat gevoel triggert. Het kan bijvoorbeeld ook zijn dat de ouder het moeilijk vindt om veilige relaties aan te gaan vanuit een eigen onveilige hechting in de jeugd. En daardoor alert is voor bedreigingen.

Een kwetsbaarheid die bij jou als HouVast-werker bijvoorbeeld kan spelen is het negatieve licht waarin de jeugdzorg soms staat. Misschien maakt dat je super alert op de veiligheid van kinderen, en ben je extra op je hoede. Een andere kwetsbaarheid kan bijvoorbeeld ontstaan als je veel nare dingen hebt meegemaakt in je werk. Of misschien overbelast bent geraakt. Dat kan maken dat je 'compassiemoe' bent geworden, of emotioneel meer afstand wil nemen van de ouder.

Zowel de ouder als jijzelf kan dus geraakt worden in zo'n kwetsbare plek, waardoor iemand impulsief en niet erg adequaat reageert, wat weer een reactie bij de ander oproept enzovoort. De samenwerking kan daardoor in een negatieve spiraal terecht komen: de ouder wantrouwt jou, jij wantrouwt de ouder, en dat versterkt elkaar.

Intervisie en begeleiding van de gedragswetenschapper kunnen nodig of helpend zijn om te achterhalen wat er aan de hand is. Wat in zo'n situatie kan werken, is om te mentaliseren. Mentaliseren is: je bewust te zijn van je eigen gedrag, gevoel en wensen, én van het gedrag, gevoel en de wensen van de ouder. Je probeert jezelf van buitenaf te bekijken (alsof je naar een film kijkt) en de ouder van binnenuit te zien. Je kijkt dus voorbij het gedrag van de ouder en probeert de gevoelens en gedachten die de ouder zou kunnen hebben te doorgronden. Om dit te kunnen doen is een nieuwsgierige, open en onbevooroordeelde blik nodig. Best ingewikkeld, zeker op momenten dat jouw eigen kwetsbare plekken geraakt worden. Maar het tekent jouw vakbekwaamheid als HouVast-werker om dit te kunnen, en niet de volgende hulpverlener te zijn waar de ouder negatieve ervaringen aan op doet.

Ken Jezelf – Ken de Ander

De tool Ken jezelf, ken de ander helpt je om aan mentaliseren uitvoering te geven. De tool is in samenwerking met professionals ontwikkeld voor hulpverleners om een spanningsvolle dynamiek in de samenwerking met ouders met een LVB en jonge kinderen te herkennen en te doorbreken. Meer informatie kun je vinden op de website van HouVast.

4.4 Oplossingsgericht werken

Oplossingsgericht werken is een onmisbaar element van de basishouding van jou als HouVast-werker. Oplossingsgericht werken vereist een andere kijk op problemen, dan vanuit het 'medisch model'. Vanuit een medische blik kijk je zo naar een probleem: eerst wordt een beschrijving gegeven van de symptomen of uitingvormen van het probleem, vervolgens worden er veronderstellingen geopperd over de onderliggende oorzaken van het probleem, waarna een keuze wordt gemaakt voor een passende interventie of behandeling om het probleem op te heffen. Binnen HouVast wordt op een andere manier gekeken en gehandeld. De focus in de aanpak van HouVast is niet het probleem, maar de door de ouder gewenste situatie in de toekomst.

Basisprincipes oplossingsgericht werken

Wat niet stuk is moet je niet maken.

Als iets werkt, ga ermee door.

Als iets beter werkt, doe er meer van.

Als iets niet werkt, doe dan iets anders.

Oplossingsgericht werken is een positieve benadering, waarbij je met het gezin concreet toewerkt naar het bereiken van de door hen gewenste situatie. Dat is een werkwijze die goed aansluit bij ouders met een LVB: een duidelijk doel, concreet geformuleerd, dus herkenbaar. *“Daar gaan we aan werken en om dat te doen nemen we eerst deze tussenstapjes”*. Een dergelijke concrete en positieve werkwijze sluit goed aan bij de motivatie van de ouders met LVB, want ze hebben al vaak te horen gekregen wat zij niet goed deden. Dat kan ertoe geleid hebben dat zij daar neerslachtig, opstandig of (te) volgbaar van zijn geworden (ook wel *aangeleerde hulpeloosheid* genoemd). Door juist te benadrukken wat de ouders goed doen, en oog te hebben voor hun competenties, wordt de veerkracht van de ouders vergroot. Ondertussen verlies je de zorgen, en vooral ook de mogelijke onveiligheid van het kind, niet uit het oog. Goed oplossingsgericht werken maakt juist dat je de zorgen scherp op tafel kunt krijgen en tegelijkertijd ruimte creëert om ze actief en vanuit hoop en partnerschap aan te pakken.

4.4.1 Uitgangspunten oplossingsgericht werken

Iemand die oplossingsgericht werkt, kijkt met een andere bril naar de cliënt, de problemen en de mogelijke oplossingen. We bespreken een aantal belangrijke uitgangspunten voor oplossingsgericht werken in HouVast:

1. Weerstand is geen bruikbaar begrip

Het begrip weerstand suggereert dat ouders niet zouden willen veranderen. Weerstand kan in de oplossingsgerichte aanpak echter beter worden gezien als nuttige informatie die de ouders geven. Het vertelt jou als werker dat je bijvoorbeeld de ouders overvraagt, dat je te snel gaat, of niet aansluit bij de wensen van de ouders.

2. Er is altijd sprake van samenwerking

Je zoekt naar wat belangrijk is voor de ouders en blijft daarbij aansluiten. Je gebruikt de sterke kanten van de ouders. Je gebruikt de woorden en opvattingen van de ouders. Samenwerking wordt bevorderd door de aandacht te richten op de mogelijkheden in plaats van de beperkingen van de ouders.

3. Verandering is onvermijdelijk

Mensen veranderen altijd. De vraag is niet of, maar wanneer er verandering zal optreden. Als HouVast-werker wil je dat verandering tot stand komt en wil je weten hoe de ouders deze verandering kunnen bewerkstelligen. Daarbij zoek je samen met ouders naar wat zij nodig hebben om deze verandering mogelijk te maken.

4. Slechts een kleine verandering is nodig

Wanneer ouders worden aangespoord om kleine veranderingen te zien en (positief) te waarderen, groeit hun vertrouwen in meer veranderingen. Kleine veranderingen zitten vaak in de 'uitzonderingen' en in de 'verborgen successen'. Merk dus de momenten op waarop de ouders het goed doen en waardeer deze kleine stappen voorwaarts. Wanneer je jouw aandacht met name richt op de kleine successen in plaats van op de mislukkingen, genereert dit een positieve verwachting.

5. De meeste cliënten zijn al in het bezit van hulpbronnen die zij nodig hebben om te veranderen

Moeilijkheden horen bij het leven en de meeste mensen vinden met steun vanuit hun omgeving oplossingen voor de meeste moeilijkheden. Alle ouders, ook ouders met een LVB, hebben competenties en vaardigheden die aangesproken kunnen worden. Familie, vrienden en professionals bieden steunbronnen voor de ouders en het gezin.

6. De ouders definiëren het doel

De oplossingsgerichte benadering benadrukt de houding van het 'niet-weten', dat wil zeggen dat de ouders worden erkend als de experts van hun leven. Dit maakt dat je als HouVast-werker oprecht geïnteresseerd bent en vragen stelt in plaats van dat je de ouders altijd vertelt wat zij moeten doen. Voor de ouders zal het einddoel van HouVast, dus het punt waar ouders willen uitkomen, meestal iets zijn als: we willen zelf onze kinderen opvoeden en voorkomen dat ze uit huis worden geplaatst. Dat doel is het uitgangspunt voor jou als HouVast-werker.

7. Er zijn veel manieren om naar een situatie te kijken, allen even juist

Verschillen in aanpak zijn nuttig om zo te achterhalen met welke aanpak het beste aansluiting wordt gevonden bij de ouders. Als je merkt dat iets werkt dan zet je dat voort, als je merkt dat iets niet werkt dan gebruik je het niet meer bij deze ouders en dit gezin. Uitwisseling met collega's biedt de kans om steeds op nieuwe manieren te blijven kijken.

Deze stelregels hanteer je als HouVast-werker voortdurend. Je durft af te wijken van gebaande paden. Je zoekt met het gezin en het netwerk steeds creatief naar wat wél werkt, wat past bij dit gezin.

4.4.2 Oplossingsgerichte gesprekstechnieken

In de gesprekken probeer je dus de focus te verschuiven: van de problemen, wat het erger maakt en waar we bang voor zijn dat gaat gebeuren, naar wat wél lukt, naar de krachten, naar wat het gezin wil in de toekomst. Veel ouders hebben al vaak gehoord wat zij niet goed doen, en hebben een verleden vol faalervaringen. Dat kan maken dat zij zelf gefocust zijn op problemen en (nog) niet op de oplossingen. Jij helpt de ouders om stap voor stap te ontdekken wat hun mogelijkheden zijn. Dat doe je door oplossingsgerichte gesprekstechnieken te hanteren. We gaan een aantal van deze technieken langs.

1. De vraag naar **verandering vóór het gesprek**. Deze vraag is erop gericht om boven tafel te krijgen welke positieve veranderingen er al hebben plaatsgevonden, zodat je daarover complimenten kunt geven en ze kunt versterken.

Moeder belt en vertelt dat Fatih van 11 niet wil luisteren, zijn huiswerk niet maakt en de hele dag dwars is. Moeder is het helemaal zat met hem. Je luistert naar moeder en spreekt af om de volgende dag langs te komen. Als je de volgende dag komt vraag je aan moeder: "Wat is er al veranderd sinds je me belde?" En als moeder iets positiefs kan melden, vraag je: "Hoe is jou dat gelukt?"

2. De vraag naar **uitzonderingen**. Met deze vraag zoek je naar momenten die al lijken op de situatie waar de ouders op uit willen komen. Elk probleem kent uitzonderingen. Er is altijd wel iets dat goed gaat of een moment waarop het probleem iets minder groot is. Elke uitzondering is een aangrijpingspunt voor verandering.

Je kunt Fatih's moeder vragen: "Is er een moment geweest, ook al was het maar héél eventjes, dat Fatih rustig was en naar jou luisterde? Wat gebeurde er toen? Wat deed jij? Wat was daar fijn aan? Wat zouden jullie kunnen doen om dat weer te laten gebeuren?"

3. De **wondervraag**. De wondervraag is een vraag naar het doel. Dit richt de ouders op wat zij willen in plaats van het probleem. Hoe ziet de situatie eruit als het probleem er niet is? Waaraan merken ouders dat dan? Wat doen zij dan anders?

Je vraagt aan de moeder: "Ik ga je nu een gekke vraag stellen. Stel je voor dat er vannacht terwijl je slaapt een wonder gebeurt. Het is nu de volgende morgen en ineens is het probleem met Fatih opgelost. Waaraan zou je dat merken? Wat is er dan anders? Wat zie je aan Fatih? Wat zie je jezelf doen? Hoe zie je Fatih erop reageren?"

4. De vraag "**En wat nog meer?**" Met deze vraag ga je op zoek naar elke hulpbron, elke uitzondering, elk talent, elke mogelijke oplossing en vergroot je deze uit. Het kennen van de details biedt ingang voor verbetering en hoop. Het gaat om vragen als "Hoe deed je dat precies? Wat merkte je? Wat zei je? Wat hielp?" et cetera.

Je zou bij de moeder kunnen doorvragen op de momenten dat Fatih wel naar moeder luisterde: "Waren er andere momenten dat Fatih goed luisterde? Wat gebeurde er toen? Wat deed jij? Wat merkte je aan Fatih? En wanneer gebeurde dat nog meer? En nog meer?"

5. **Schaalvragen.** Schaalvragen zijn een krachtig middel om samenwerking met ouders tot stand te brengen. Schaalvragen kunnen gericht zijn op vooruitgang, motivatie, hoop en vertrouwen. Verschillende perspectieven kunnen naast elkaar gezet worden, ieders perspectief is waardevol. Een schaal kan helpen bij het vragen naar uitzonderingen.

Je kunt aan moeder de volgende schaalvraag voorleggen: "Op een schaal van 0 tot 10 waarbij 0 is: Fatih gaat zijn eigen gang en het lukt mij totaal niet om hem in de hand te houden; en 10 = Fatih luistert naar mij en doet meestal wat ik van hem vraag, en als hij dat niet doet dan kan ik hem goed corrigeren: welk cijfer geef jij jezelf?" Als moeder een 4 geeft dan vraag je bijvoorbeeld: "Is er weleens een dag dat het een 5 is? Wat deed je toen?" Een schaalvraag kan helpen bij het in kaart brengen van krachten. "Je geeft jezelf een 4. Hoe is het je gelukt om op een 4 te komen? Wat gaat al goed dat je geen 3 of 2 geeft?"

6. De vraag naar **competenties.** Competentievragen zoomen in op wat al goed gaat: Hoe heeft u dat precies voor elkaar gekregen? Wat maakt dat u het toch volhoudt? Hoe lukte het u om...? Door competentievragen te stellen verpak je complimenten en laat je ouders feitelijk zichzelf complimenteren, wat heel krachtig kan werken.

Als moeder vertelt over een moment waarop Fatih naar haar luisterde, vraag je daarop door. "Wat deed je precies dat werkte? Wat maakte dat je wist dat het goed was om het zo te doen?"

7. **Perspectiefvragen.** Met een perspectiefvraag zoek je naar de blik van anderen. Je vraagt hoe de huisarts, de leerkracht van school, het kind of de wijkagent er tegenaan kijkt. Met perspectiefvragen kun je wat goed gaat verder uitdiepen en de ouder helpen met wat afstand te kijken naar wat er gebeurd is. Perspectiefvragen zijn ook erg bruikbaar om zorgen te bespreken die ouders zelf niet zo op het netvlies hebben.

Als moeder vertelt over een moment waarop Fatih naar haar luisterde, vraag dan ook: "Als ik Fatih zou vragen wat jij deed waardoor hij toen naar jou luisterde, wat zou hij dan zeggen? Als ik Fatih zou vragen wat hij vond van dat moment, wat zou hij dan vertellen? Als ik Fatih zou vragen wat hem helpt om goed naar jou te luisteren, wat zou hij dan noemen?"

Het gebruiken van oplossingsgerichte gesprekstechnieken zorgt voor zo nauw mogelijke aansluiting bij de visie van het gezin zelf. Hun kijk op – en hun beeld van – de situatie is het vertrekpunt, en oplossingsgerichte vragen helpen je om dat scherp te krijgen. Naarmate je meer bedreven bent in het hanteren van oplossingsgerichte gesprekstechnieken zal je beter in staat zijn om (culturele, maatschappelijke, leeftijds- en andere) verschillen tussen jou en het gezin te overbruggen.

Diverse oplossingsgerichte gesprekstechnieken in een gesprek

Jij: "Hoe is het sinds woensdag gegaan tussen jou en Fatih?"

Moeder: "Nou, eigenlijk helemaal niet goed. Fatih luistert totaal niet en maakt de hele tijd ruzie."

Jij: "Wat vervelend. Is er sinds ik hier woensdag wegging nog een moment geweest dat er geen ruzie was?" [uitzonderingsvraag]

Moeder: "Nou, eigenlijk had ik pas een moment met Fatih waarin het gezellig was. Het duurde niet lang, maar het was een fijn moment."

Jij: "Kun je me vertellen wat er precies gebeurde tijdens dat fijne moment? Hoe heb je dat voor elkaar gekregen?" [vraag naar competenties]

Moeder: "Ik denk dat hij op dat moment gewoon geïnteresseerd was in wat ik te zeggen had."

Jij: "Vertel eens..."

Moeder: "Ik weet niet eens meer precies waar het over ging."

Jij: "Als ik Fatih zou vragen wat jij deed waardoor hij toen naar jou luisterde, wat zou hij dan zeggen?" [perspectiefvraag]

Moeder: "Ik praatte rustig en stelde geen vragen."

Jij: "Jij praatte rustig en stelde geen vragen. En hoe was dat voor Fatih denk je?" [perspectiefvraag]

Moeder: "Ik denk wel fijn, hij zal gedacht hebben: 'ze zeurt een keer niet'. Maar hij doet ook zoveel dingen waardoor ik moet zeuren, ik kan toch niet alles maar accepteren?"

Jij: "Het lijkt erop dat je al weet hoe je een positief moment met Fatih kunt hebben. Wat zouden we kunnen verzinnen waardoor er meer van dit soort positieve momenten komen?"

Moeder: "Ik moet rustig blijven."

Jij: "Hele goeie. En wat nog meer?"

Moeder: "Niet te veel vragen stellen."

Jij: "Dat is ook een goed idee. En is er nog meer?"

Moeder: "Nee, dat weet ik niet."

Jij: "Oké. Dus rustig blijven en niet te veel vragen stellen. Wat is het belangrijkste denk je?"

Moeder: "Rustig blijven."

Jij: "Oké. Laten we eens iets proberen.[jij tekent uit] Op een schaal van 0 tot 10, waarbij de 0= ik blijf nooit rustig en de 10 = ik blijf altijd rustig, waar sta je dan nu?"

Moeder: "Op een 3 denk ik."

Jij: "Wat maakt dat het een 3 is en geen 0?"

Moeder: "Nou wat ik net zei, soms hebben we even een goed moment."

Jij: "Wanneer zou het voor jou een 4 zijn?"

Moeder: "Als we minder tegen elkaar zouden schreeuwen."

Jij: "Oké, heel goed, je weet goed hoe het zit. En wat kan jij anders doen om dat voor elkaar te krijgen?"

Moeder: "Misschien moet ik proberen om rustiger met hem te praten."

Etc.

4.5 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat het vertrouwen van de ouders groeit door een goede werkrelatie, waardoor de kans dat ouders hulp vragen en accepteren wordt vergroot, en daarmee de kans op goed genoeg opvoeden
- Dat je investeert in een goede samenwerkingsrelatie met de ouders door:
 - present te zijn
 - vanuit een groeimindset te werken
 - de ouderpositie van de ouders te erkennen
- Dat je het kind beschouwt als een waardevolle samenwerkingspartner
- Dat je motivatie versterkt door aan drie basisbehoeften tegemoet te komen: autonomie, verbondenheid en competentie
- Dat je rekening houdt met de beperkingen en kwetsbaarheden van ouders
- Dat je mentaliseert wanneer de samenwerking niet goed tot stand komt of onder druk staat
- Dat je oplossingsgerichte uitgangspunten en gesprekstechnieken hanteert

05

Planmatig
aan de slag
met HouVast

05 | Planmatig aan de slag met HouVast

In dit hoofdstuk komt aan bod hoe je in de praktijk met HouVast aan de slag gaat. We staan eerst stil bij het begin: de aanloop en de opstart van HouVast. Daarna leggen we uit hoe je in kaart brengt wat goed gaat, wat de zorgen zijn en wat er moet gebeuren. Daarna bespreken we hoe je dit omzet in een HouVast plan. We bespreken strategieën waarmee je het planmatig werken invult. Daarna leggen we uit hoe je de voortgang monitort en hoe je evalueert. Tot slot gaan we in op het afronden van HouVast.

5.1 Starten met HouVast

5.1.1 Aanloop naar HouVast

De meeste gezinnen die in aanmerking komen voor HouVast worden door de gemeente (het lokale team) naar een zorgorganisatie verwezen die HouVast als methodiek hanteert bij de uitvoering van ambulante gezinsbegeleiding of in ouder-kindhuizen. Ouders kunnen zich meestal niet zelf aanmelden, wel kunnen zij zelf naar de gemeente gaan om om hulp te vragen. Vanuit de gemeente wordt gekeken welke hulp passend is. Hoe dit precies verloopt en welke partners of organisaties betrokken zijn verschilt van gemeente tot gemeente.

Het oppakken van de aanmelding is in veel organisaties, maar niet overal, een taak van de gedragswetenschapper. In bijlage 2 vind je een voorbeeld van een aanmeldformulier, dat kan helpen bij het beoordelen van de aanmelding. Voor jou als HouVast-werker is het belangrijk om scherp te hebben wie de verwijzer is en wat de vraag is. Doel van HouVast is om ouders te ondersteunen en hun opvoedvaardigheden te verstevigen. Het is belangrijk dat de verwijzer dat goed weet, en geen ander doel voor ogen heeft (bijvoorbeeld: meer zicht krijgen op de opvoedsituatie, om te kunnen beslissen of een kind uithuisgeplaatst moet worden). Als de verwijzer een ander doel voor ogen heeft is het goed om vooraf goed af te stemmen over verwachtingen. Het is belangrijk dat het gezin het vertrouwen van de verwijzer krijgt, en het helpt als de verwijzer ook vertrouwen in jou uitstraalt.

Daarnaast is het belangrijk om duidelijk te hebben wie de casusregisseur van het gezin is, of gaat zijn. De casusregisseur is degene die coördineert wat de betrokkenen rondom het gezin doen, die zorgt voor afstemming, die het proces in de gaten houdt en die de spin in het web is. Zeker wanneer er meerdere mensen zijn die (in)formele zorg bieden, en helemaal als dat vanuit verschillende organisaties gebeurt, is stevige casusregie een randvoorwaarde voor goede ondersteuning aan het gezin. De rol van casusregisseur kan een taak voor jou als HouVast-werker zijn. Het kan ook zijn dat iemand anders bij het gezin betrokken is die deze rol beter op zich kan nemen, bijvoorbeeld een jeugdbeschermer of iemand vanuit het lokale team. Belangrijk is dat jij een goede samenwerking met de betrokken professionals opbouwt. Daar lees je meer over in paragraaf 7.6.

Het kan zijn dat ouders zeggen dat ze de hulp vanuit HouVast niet willen. Minimale bereidheid tot samenwerking is één van de indicatiecriteria: HouVast is immers vrijwillig en kan niet opgelegd worden. In dat geval kun je samen met de verwijzer op zoek gaan naar ingangen om een opening te vinden bij de ouders, hoe klein ook.

Een verwijzer wil HouVast inzetten maar de ouders zien dit niet zitten. De HouVast-werker gaat met de verwijzer mee naar het gezin om kennis te maken. Ze geeft uitleg aan de ouders en beantwoordt hun vragen. Aan het eind van het bezoekje zegt ze: "Denkt u er rustig over na. Zal ik de volgende keer weer meekomen? Dan praten we verder." Ze geeft ruimte aan alle twijfels en laat zien betrokken en betrouwbaar te zijn. De ouders kunnen rustig aan haar wennen. Uiteindelijk wordt het voor hen mogelijk om in te stemmen met de inzet van HouVast.

5.2 Kennismaking en opstarten

Een goede samenwerkingsrelatie tot stand brengen en uitleg geven over wat het gezin van jou kan verwachten zijn je eerste focuspunten als je met een nieuw gezin aan de slag gaat.

5.2.1 Het kennismakingsgesprek

Het kennismakingsgesprek is het startpunt van jouw samenwerking met het gezin, met een goede start leg je een stevige basis. Als HouVast-werker neem jij het initiatief voor een kennismakingsgesprek. Dit gesprek vindt bij voorkeur bij het gezin thuis plaats, en de verwijzer is erbij. Jouw stelregel is: er is géén voorgesprek met de verwijzer over het gezin. Daarmee laat je in de praktijk meteen zien dat je als HouVast-werker nooit zonder, en altijd naast de ouders opereert. In principe doe jij je best om ervoor te zorgen dat zowel moeder als vader (met gezag) aanwezig is, én de kinderen (of in ieder geval bij een deel van het gesprek). Ook met hen wil je immers een goede samenwerking opbouwen. Je betreft hen op een manier die aansluit bij hun ontwikkelingsniveau.

Het is goed om stil te staan bij hoe zo'n eerste gesprek voor het gezin zou kunnen zijn. Er komt iemand in hun huis die zij niet kennen, maar waar ze wel iets mee moeten. Misschien hebben de ouders of de kinderen stress, zijn ze gespannen, op hun hoede, bang om beoordeeld te worden. De hoeveelheid informatie kan teveel voor hen zijn. Wie weet overvraag je ze wel met alles wat je aan de orde wil stellen. Houd daar je ogen voor open. Het kan zijn dat je niet alles in één gesprek kan bespreken, of dat ouders gescheiden zijn en niet met elkaar in een ruimte willen zijn. Deel het gesprek dan op in meerdere gesprekken. Het helpt de gezinsleden wanneer je de informatie die je geeft visueel maakt door op te schrijven wat je zegt of dit in symbolen uit te tekenen.

Naast wederzijds kennismaken en een begin maken met het tot stand brengen van een samenwerkingsrelatie wil je:

1. verkennen waarom HouVast bij het gezin nodig is,
2. uitleg geven over HouVast, en
3. affasten wat het gezin van HouVast verwacht.

1. Waarom HouVast: Reden van aanmelding

Het gezin is aangemeld voor HouVast omdat de verwijzer dat nodig of wenselijk vindt. Het is belangrijk dat in het kennismakingsgesprek helder besproken wordt welke zorgen de verwijzer heeft. Ook daarover kun je eerst aan het gezin vragen stellen. Wat weten zij over de zorgen? Welke zorgen denken zij dat de verwijzer heeft? Waarom denken zij dat de verwijzer de inzet van HouVast nodig vindt? Je vraagt de verwijzer om aan te vullen of bij te stellen wat de ouders vertellen. Samen met het gezin en de verwijzer zoek je naar een goede omschrijving van de reden waarom HouVast nodig is.

2. Uitleg over HouVast

Wat jij de ouders vertelt over HouVast sluit aan bij wat ze weten en verwachten. Een aantal punten wil je in elk geval bespreken:

- Jij helpt het gezin om te zorgen dat het 'goed genoeg' blijft gaan met de opvoeding van de kinderen. Dat betekent dat het niet perfect hoeft te zijn, geen 8 of een 10, een 6 is ook goed genoeg.
- Samen met de ouders bespreek je steeds wat er moet gebeuren om te zorgen dat het goed genoeg blijft gaan. Met elkaar bepalen jullie waar jullie aan gaan werken.
- Je werkt samen met het gezin, maar ook met de belangrijke mensen rondom het gezin. Je bent daarin transparant: het gezin weet met wie je contact hebt en kent de inhoud ervan.
- Je staat naast de ouder en helpt de ouder om de zorgen die zijzelf en anderen hebben aan te pakken. Jij bent er niet om kinderen uithuis te plaatsen. Dat is nooit jouw taak. Maar als er grote zorgen zijn dan moet je die wel bespreken met de verwijzer of met iemand anders (bijvoorbeeld Veilig Thuis). Dat is iets dat voor iedereen geldt die met kinderen te maken heeft, en dat geldt dus ook voor jou.
- Jij blijft zo lang als nodig is betrokken bij het gezin. Je bent voor hen bereikbaar als ze ergens mee zitten, je bespreekt hoe het gezin jou kan bereiken.

3. Verwachtingen

In het eerste contact wil je er achter komen hoe het gezin aankijkt tegen hun situatie en de inzet van HouVast. Je gebruikt de oplossingsgerichte gesprekstechnieken om met de gezinsleden in gesprek te komen. Wat weten zij over HouVast? Wat verwachten ze ervan? Wat hopen ze? Wat verwachten ze van jou? Wat kan jij doen zodat het gezin echt het gevoel heeft dat je hen helpt? En wat ook vooral niet? Wat verstaan de ouders onder 'opvoeding'? Wat voor ouders, en wat voor een gezin willen zij zijn?

Door vragen te stellen en goed te luisteren laat je zien dat jij als HouVast-werker de mening van de ouders en de kinderen belangrijk vindt.

Paolo (7 jaar) en Steven (5 jaar) wonen bij hun moeder Bianca, die functioneert op LVB niveau. Moeder Bianca en de vader van de jongens zijn gescheiden. Tussen de familie van vader en moeder is veel strijd en zijn er hoog oplopende ruzies. Moeder en de kinderen wonen in de flat boven opa en oma (ouders van moeder). Opa en oma helpen moeder met het op orde houden van het huis en met de opvoeding van de jongens. Moeder botst regelmatig met opa en oma en gaat dan in tegen hun advies. Bovendien zijn opa en oma op leeftijd en nemen hun krachten af. Er is een OTS omdat de kinderen zonder toezicht over straat zwerven, de kinderen steeds slechter naar moeder luisterden en het huis vervuilde. De opvoedsituatie is nu n t aan goed genoeg. De jeugdzorgwerker, José, is bang dat opnieuw problemen ontstaan als de krachten van opa en oma verder afnemen of als de situatie tussen moeder en haar ouders onverhoopt uit de hand loopt. José wil HouVast inzetten om te zorgen dat moeder steun blijft accepteren, het netwerk stevig genoeg blijft ook als opa en oma minder kunnen of er ruzie ontstaat, en de situatie voor Paolo en Steven goed genoeg blijft, ook als zij in een volgende ontwikkelingsfase komen.

HouVast-werker

(naar Bianca): *"Waarom denkt u dat José HouVast eigenlijk nodig vindt?"*

Bianca: *"Ja, ze zegt dat ik beter moet leren koken want dat kan ik niet.
En dat ik beter moet schoonmaken."*

HouVast-werker: *"En wat nog meer? Nog iets over de opvoeding?"*

Bianca: *"Dat Steven beter naar mij luistert, want dat doet hij soms niet."*

HouVast-werker

(naar José): *"Klopt dat?"*

José: *"Bianca heeft heel hard haar best gedaan om te zorgen dat de OTS niet meer nodig is. Dat heb je heel goed gedaan en ik ben erg trots op je. Met Paolo en Steven gaat het hartstikke goed. Ja, Steven luistert niet altijd zo goed en dat is best moeilijk voor je. Ik vind het belangrijk dat HouVast er komt om te zorgen dat jullie: opa, oma, jij en de mensen om jullie heen, goed met elkaar blijven samenwerken. Ook als jij een boze bui hebt. Zodat het goed blijft gaan met de kinderen. En dat jij blijft oefenen om te zorgen dat je Steven kan helpen bij het omgaan met regels. En hoe je hem complimentjes kunt geven. We hebben gemerkt hoe goed dat werkt, weet je nog?"*

HouVast-werker

(naar Bianca): *"Hoe kan ik daar het beste bij helpen, denkt u?"*

Etc.

5.2.2 Quick win

In de eerste contacten die je hebt met het gezin ga je op zoek naar een quick win. Daarmee wordt bedoeld dat je iets met of voor het gezin regelt dat hen helpt. Zo ervaren de gezinsleden dat ze daadwerkelijk iets aan je hebben. Dat draagt bij aan het winnen van vertrouwen en het tot stand brengen van een goede werkrelatie. Een quick win realiseer je door simpelweg te helpen met de afwas of het vouwen van de was als je bij het gezin thuis bent. Of ook door met moeder te spreken terwijl jullie naar de supermarkt gaan of op een bankje in de speeltuin zitten. Je gebruikt elke situatie om met de ouders en kinderen in gesprek te gaan en weet dat praten vaak veel beter gaat wanneer je ondertussen samen iets doet. Een quick win kun je ook realiseren door de ouders daadwerkelijk te helpen met iets dat ze eerder niet zelf voor elkaar konden krijgen.

Tijdens het kennismakingsgesprek dat HouVast-werker Timo voert met moeder Yana vertelt Yana dat haar dochtertje Alya van 6 jaar de volgende dag voor het eerst zwemles heeft. Maar Yana heeft geen badpakje voor haar. Het zit haar dwars, ze weet niet hoe ze het regelen moet. Timo hoort het verhaal aan en samen puzzelen ze op mogelijkheden. Timo vraagt of er iemand in haar omgeving is die misschien een badpakje heeft? Nee. Is er iets anders dat Alya aan kan? Yana weet het niet. Timo laat merken hoe vervelend hij het voor hen vindt. Thuisgekomen denkt Timo terug aan Yana's stress. Hij bedenkt zich dat de burens een nét iets groter dochtertje hebben, en belt bij hen aan. Bingo, een zo goed als nieuw rood badpakje. En ja natuurlijk mag hij dat meenemen. Timo hangt het badpakje met een briefje aan de deur bij Yana: "Ik hoop dat deze past. Fijne eerste zwemles morgen samen! Groet van Timo."

5.3 De Drie Kolommen

Na de eerste kennismaking ga je intensief met het gezin aan de slag om de situatie in kaart te brengen en toe te werken naar een goed plan. Je geeft iedereen de ruimte om te vertellen wat hij/zij vindt. Samen met het gezin én de belangrijke personen die bij het gezin betrokken zijn breng je in een aantal gesprekken in kaart:

Wat gaat er goed?

Wat zijn de zorgen?

Wat moet er gebeuren?

De drie vragen vormen de basis van de Drie Kolommen: een hulpmiddel waar je alle informatie op ordent die je verzamelt. De Drie Kolommen gebruik je op allerlei momenten en door het hele proces van HouVast heen.

Je gebruikt de Drie Kolommen:

- Bij de start van HouVast;
- Bij elke evaluatie – als je een nieuw plan opstelt verzamel en orden je de informatie weer met behulp van De Drie Kolommen;
- Als er iets ingrijpends is gebeurd (een verhuizing, of een zorgmelding vanuit school).

Drie kolommen

Dit gaat over:

Datum:

Wat gaat er goed?

Welke zorgen zijn er?

Wat moet er gebeuren?

012345678910

Afbeelding 3: De Drie Kolommen

Je gebruikt het ook met iedereen: met de ouders, met de kinderen, maar ook met het netwerk. Het is een dynamisch document, dat telkens kan worden aangepast. Op de website van HouVast vind je een invulversie van de Drie Kolommen.

In de Drie Kolommen werk je niet voor jezelf, maar met en voor het gezin en iedereen die meepraat en meedenkt. Je gebruikt vaak grote vellen papier of flappen, zodat iedereen mee kan kijken met wat je schrijft: een flap voor de zorgen, een flap voor wat goed gaat, een flap voor wat er moet gebeuren. Je gebruikt geen hulpverleners taal, maar sluit aan bij de taal die het gezin en het netwerk spreken. Zo doe je je best om te zorgen dat de Drie Kolommen ook echt door het gezin worden ervaren als ‘iets van onszelf’ en niet ‘iets van de hulpverleners’.

Breed en gestructureerd

De Drie Kolommen helpen je om de uitgangspunten van het breed kijken, zoals we dat in paragraaf 3.2 beschreven, goed uit te voeren. Je kunt erop kwijt wat de zorgen zijn én wat de krachten zijn, en je kunt de professionele kennis én de kennis van het gezin en netwerk een plek geven.

Door steeds de gezinsfuncties als kader te hanteren, zorg je ook dat je gestructureerd werkt met de Drie Kolommen. Je gaat op zoek naar wat goed gaat, wat de zorgen zijn en wat er moet gebeuren in het licht van de gezinsfuncties. Daarmee houd je focus op de dingen die ertoe doen, en werk je aan het hoofddoel van HouVast: een veilige en goed genoeg opvoedsituatie.

5.3.1 Wat gaat er goed?

Stilstaan bij wat goed gaat is het startpunt. Je vraagt aan de ouders, de kinderen en de mensen om het gezin wat er allemaal wel klopt, goed loopt, waar iedereen tevreden of trots over is, waar het gezin blij van wordt, waar het gezin van anderen complimentjes over krijgt, enzovoort. Door stevig in te zoomen op de krachten van het gezin ontstaat ruimte om het ook te hebben over de zorgen. Het benoemen van wat goed gaat creëert energie, maakt de gezinsleden krachtiger en verstevigt de samenwerkingsrelatie tussen het gezin en jou als HouVast-werker. Belangrijk is om echt aandacht te geven aan wat goed gaat. We hebben makkelijk de neiging om datgene dat niet goed gaat voorrang te geven, of bij iets dat goed gaat meteen ook te denken aan wat niet is gelukt.

Je ziet dat het huis een bende is. Het ligt voor de hand om in te gaan op wat er allemaal mis is. Dat doe je niet: je gaat eerst op zoek naar wat wél goed gaat. Is het hele huis een bende? Wat is er wél schoon of opgeruimd? Hoe heeft het gezin dat voor elkaar gekregen? En wat is nog meer op orde? Is er bijvoorbeeld gezelligheid, is het er lekker warm, heeft iedereen een eigen plekje of zijn er andere dingen die goed gaan? En wat nog meer? Wanneer was het huis wél op orde? Hoe zag het er toen uit? En hoe kreeg het gezin dat toen voor elkaar?

Aandacht geven aan details die goed gaan vormen het aanknopingspunt voor groei en verandering. Steeds weer houd je jezelf voor ogen: er is altijd iets dat wél klopt, dat wél goed gaat. Daar ga je voortdurend naar op zoek. Je wilt zicht krijgen op de concrete details van wat goed gaat: op gedrag en feiten, hoe ziet het er uit, waar kan ik het aan zien.

Stilstaan bij wat goed gaat doe je ook om te achterhalen welke talenten het gezin heeft, waar het gezin in uitblinkt. Als je die bijzondere kwaliteiten van het gezin kent, kunnen die mogelijk ingezet worden bij wijze van 'tegenprestatie' voor steun vanuit het netwerk. Gezinnen zijn op die manier geen 'passieve' ontvangers van hulp, maar gelijkwaardige burgers.

Bouwen op eerder succes

Bij het in kaart brengen van wat goed gaat, heb je speciale aandacht voor wat het gezin vertelt dat eerder voor hen heeft gewerkt, of geholpen en aan wie of wat zij eerder wat hebben gehad. Dit zijn fijne aangrijpingspunten voor jou om zo precies mogelijk aan te sluiten bij wat werkt voor dit gezin. Als ouders bijvoorbeeld vertellen dat oma een belangrijke bron van steun is, dan neem je de tijd om uitvoerig door te vragen op wat oma precies doet dat voor hen steunend of helpend is. Als het gezin vertelt dat een hulpverlener waar ze eerder mee te maken hebben gehad hen erg heeft geholpen, dan vraag je door om details te achterhalen over wat deze hulpverlener precies deed waar de ouders zoveel profijt van hadden. Als ouders vertellen dat iets vroeger niet lukte of niet goed ging en nu wel, dan vraag je door op hoe die verbetering is ontstaan en hoe zij zo ver zijn gekomen.

5.3.2 Wat zijn de zorgen?

Nadat je aandacht hebt besteed aan de dingen die goed gaan, ontstaat meestal ruimte om ook te bespreken wat niet goed gaat. Zo nauwkeurig als je wilt weten wat goed gaat en krachtig is, zo precies ga je ook de zorgen in kaart brengen.

Het bespreken van zorgen is vaak best spannend, zowel voor jou als HouVast-werker als voor de ouders. Je kan bang zijn om het verkeerde te zeggen, waardoor ouders zich gekwetst voelen of boos worden. Ouders kunnen het idee hebben aangevallen of veroordeeld te worden. Jullie werkrelatie kan onder druk komen te staan. Het is bovendien menselijk om nare dingen niet te willen horen, daar niet teveel aandacht aan te willen besteden. Toch ga je er niet omheen: alleen door de zorgen open en zorgvuldig te bespreken en in begrijpelijke taal (vermijd vakjargon), kun je aan veiligheid en goed genoeg werken. Zonder dat, heeft jouw betrokkenheid geen zin. Ouders zullen zich niet serieus genomen voelen en kinderen laat je eigenlijk in de steek. Hoe vanzelfsprekender, opener en onbevooroordeeld je het gesprek voert, hoe makkelijker je het voor het gezin en anderen maakt.

Vaak werk je heen en weer tussen wat goed gaat en de zorgen, je zoekt steeds naar een balans en waakt ervoor dat het praten over de zorgen de overhand krijgt. Als je merkt dat het gezin afhaakt bij het bespreken van de zorgen ga je weer terug naar het inventariseren van krachten. Zo blijf je steeds aansluiting vinden en breng je balans. Je inventariseert de zorgen van het gezin zelf, van de verwijzer en van andere belangrijke mensen rondom het gezin. Je kunt dit aanvullen met zorgen die jijzelf ziet of weet. Perspectievragen kunnen helpen om de zorgen duidelijker te krijgen, wanneer ouders daar zelf moeilijk over praten. Je vraagt aan de ouders bijvoorbeeld: "Als ik aan oma (of de buurvrouw) zou vragen wat zij vindt van hoe schoon het huis nu is, wat zou ze dan zeggen?"

Voor iedereen moet uiteindelijk duidelijk zijn waar de zorgen precies over gaan: je wilt dat ze heel concreet worden. Abstracte taal en vakjargon zijn niet concreet en helpend. Je sluit aan bij de taal van het gezin en gaat op zoek naar woorden die voor hen betekenis hebben.

Een moeder noemt als zorg: mijn zoon heeft ADHD. Maar wat bedoelt ze precies? Wat is het zorgelijke eraan voor moeder? Zonder uitleg is een term als ADHD niet concreet. Je weet nog bijna niets. Je vraagt daarom door op de impact die dit heeft op het leven van het kind en de rest van het gezin. "Hij rent altijd bij me weg. Ik ben hem steeds kwijt. Daardoor ben ik altijd gestrest als ik alleen met hem naar buiten ga." Nu weet je veel preciezer waar moeders zorgen liggen.

Een belangrijke vraag die je stelt om de kern van de zorgen te raken is: "Wat is het ergste dat er kan gebeuren als er niets verandert?" Deze vraag helpt je om de aard en de ernst van de zorgen scherp te krijgen.

Als een ouder zegt: “Ik ben bang dat er een keer iets helemaal mis gaat”, vraag je door. Wat zou het ergste zijn dat kan gebeuren? De ouder kan zeggen: “Het ergste dat er kan gebeuren is dat ik echt niet meer weet wat ik moet doen en vreselijk moet huilen.” Of de ouder kan zeggen: “Het ergste dat er kan gebeuren is dat ik een keer zó boos wordt dat ik hem bewusteloos sla.”

Hoe concreter je de zorgen kent, hoe preciezer jullie ermee aan de slag kunnen gaan. De vraag naar wat het ergste is dat er kan gebeuren helpt ook om prioriteiten te stellen: als er veel tegelijk speelt, waar moet je dan beginnen? We komen in paragraaf 5.4.3 terug op prioriteren.

5.3.3 Tussenstap: wat vinden we ervan?

Wanneer je op deze manier de zorgen en de krachten in kaart hebt gebracht, wil je, voordat je plannen gaat maken en jullie bepalen wat er echt moet gebeuren, bepalen hoe iedereen de situatie nu beoordeelt. Dat doe je met behulp van schaalvragen. Je vraagt alle betrokkenen om op een schaal van 0 tot 10 aan te geven hoe iedereen tegen de verschillende aspecten van de opvoedsituatie aankijkt. Het doel is niet om het daarover eens te worden, maar juist weer om ruimte te creëren voor gesprek, verandering en verbetering. Bovendien geeft het jou extra informatie om te weten hoe ouders en kinderen zelf de situatie beoordelen. Ook de stem van belangrijke anderen, zoals de buurvrouw, oma, de leerkracht of de wijkagent krijgen een plek, en zelf geef je ook aan hoe jij vindt dat het ervoor staat.

In paragraaf 5.5 gaan we dieper in op hoe je goede schaalvragen maakt.

HouVast-werkers puzzelen er soms op dat ze aan het werk gaan met de ouder, maar doelen moeten formuleren op het niveau van het kind, omdat de hulp is geïndiceerd op het kind. Bijvoorbeeld: Dimitri is een temperamentvolle peuter die af en toe verschrikkelijk boos wordt. Eigenlijk heel normaal voor zijn leeftijd. Zijn moeder Vicky weet niet wat ze moet doen om Dimitri te kalmeren. Sterker nog: met haar impulsieve en soms onvoorspelbare reacties gooit ze soms onbedoeld olie op het vuur.

Het doel: ‘Dimitri kan omgaan met zijn boosheid’ is eigenlijk niet passend, omdat bij Dimitri niet de kern van het probleem ligt: hij doet wat je van een peuter mag verwachten. Het doel: Vicky weet wat ze moet doen om Dimitri te kalmeren’ wordt misschien niet geaccepteerd of is niet wenselijk. Maar het doel ‘Dimitri heeft het niet meer nodig om zó boos te worden’ is een doel waarmee jullie misschien wél uit de voeten kunnen.

5.3.4 Wat moet er gebeuren?

De derde kolom van de Drie Kolommen geeft ruimte voor het beantwoorden van de vraag: wat moet er gebeuren? Belangrijk is dat het gezin zelf aangeeft wat zij vinden dat de belangrijkste dingen zijn die er moeten veranderen. Ook de stem van de verwijzer is daarnaast belangrijk.

Je concretiseert wat er op de langere termijn moet gebeuren om tot veilig en goed genoeg te komen, en je kijkt ook welke eerste stappen je kunt nemen om in de richting van dat uiteindelijke doel te komen.

5.3.5 Met kinderen: De Drie Huizen

Ook met de kinderen breng je in kaart hoe zij hun situatie beleven, met toestemming van de ouder ga je alleen met het kind in gesprek. Wat vindt het kind fijn, waar maakt het zich zorgen over, wat heeft het kind nodig, hoe kijkt het aan tegen de situatie, wat helpt het kind en wie zijn er voor het kind? De mening van het kind kun je op tafel krijgen door te werken met 'de Drie Huizen', een gesprekshulpmiddel om met een kind te gebruiken. Drie sleutelvragen worden met het kind besproken: waar maakt het kind zich zorgen over (huis van de zorgen), wat gaat er goed (huis van de leuke of goede dingen) en wat moet er gebeuren (huis van de dromen of de toekomst). Je tekent met of voor het kind drie huizen, elk op een apart vel papier. Dit kunnen natuurlijk ook woonboten, hutten of ridderhuizen zijn. Je stelt het kind vragen over elk van de drie huizen, en bespreekt hoe het kind zelf aankijkt tegen de zorgen, en wat het kind helpt, bemoedigt en steunt. Al pratende moedigt je het kind aan om te tekenen wat jullie bespreken. De tekeningen nodigen uit om door te vragen en leveren vaak aanvullende informatie op. Uiteindelijk laat je de tekeningen zien aan de ouders.

De Drie Huizen leveren je inzicht op in de beleving van het kind. Je krijgt een beeld van wat het kind denkt, meemaakt, ervaart, voelt, wenst en hoopt. Door de Drie Huizen te gebruiken voelt het kind zich gezien, erkend en gehoord, en maak je het gesprek overzichtelijk en begrijpelijk.

Afbeelding 4: Voorbeeld van de Drie Huizen

Vorbereiden

Werken met de Drie Huizen is belangrijk, maar kun je niet lichtzinnig doen. Het kind kan dingen vertellen die je eerder niet wist. Daar wil je recht aan doe én je wilt transparant zijn en blijven naar de ouders. Daarom bereid je het werken met de Drie Huizen altijd zorgvuldig voor. Je denkt vooraf na over hoe het gesprek veilig en prettig voor het kind kan zijn (wie, waar, wanneer, hoe). Je gebruikt het vooroverleg (met een collega of gedragsweten-schapper als dat binnen jouw organisatie de afspraak is) om goed na te denken over randvoorwaarden en over de vragen die je aan het kind wil voorleggen. En ook over hoe je de ouders en het kind uitlegt waarom je de Drie Huizen wil gebruiken. Zonder instemming vooraf van de ouders kan je het gesprek niet voeren, dus besteed je ook veel aandacht aan de voorbereiding met de ouders.

Tips

- Zorg dat je zelf de rust en de tijd hebt om je helemaal op het gesprek te richten, en dat jullie ongestoord kunnen praten.
- Wees directief en draai niet om moeilijke dingen heen. Zeg bijvoorbeeld: "Ik wil graag met je praten omdat er thuis veel ruzies zijn."
- Spoor het kind aan om te tekenen wat er wordt besproken.
- Laat het kind kiezen waar het wil beginnen, en volg het kind in diens keuzes. Als je merkt dat het kind een onderwerp uit de weg gaat, benoem dan dat je dat merkt en kijk of daarmee een opening ontstaat of niet. Dring niet aan.
- Vraag het kind naar concrete situaties ('de laatste keer dat mama boos was', 'het allerfijnste uitje'), en vraag door op wat het kind zag, voelde, hoorde, rook.
- Als de spanning oploopt bij het praten over de zorgen, bied het kind dan aan om even naar een ander huis te schakelen.
- Voor sommige ouders met een LVB zullen de Drie Huizen meer aanspreken dan de Drie Kolommen. Dat is prima, dan gebruik je de Drie Huizen met hen. Sommige kinderen verzinnen alternatieven voor de huizen: de drie tenten, woonboten of iets anders. Jongeren verzinnen vaak ook hun eigen termen (toffe plek, klote plek, coolste plek), of geven de voorkeur aan de Drie Kolommen.

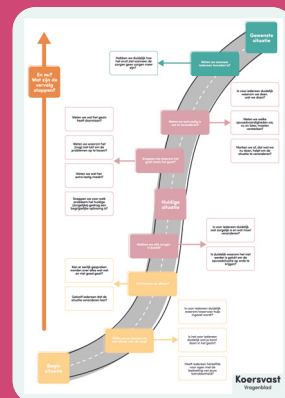
5.4 Doelen voor het traject opstellen

Wanneer je alle informatie verzameld hebt, de krachten en zorgen van het gezin en het netwerk kent en weet wat er volgens het gezin en de mensen rondom het gezin moet gebeuren, is de volgende stap om al deze informatie om te zetten naar een plan. Een goede koers uitzetten in de ondersteuning en werken aan 'wat ertoe doet' is lastig, maar heel nodig om effectief hulp te kunnen verlenen en gezinnen echt verder te helpen.

Je werkt concreet uit hoe je met ouders gaat toewerken naar 'veilig en goed genoeg'. Dat is best een puzzel, want vaak heb je informatie over allerlei zorgen, grote en kleine, op alle leefgebieden. In deze paragraaf kijken we hoe je een heldere koers uitzet. We kijken eerst naar wat de échte probleem is, en naar hoe je zorgen prioriteert. Dan bespreken we hoe je doelen zo formuleert, dat het gezin zich eraan wil verbinden. We leggen uit hoe je die opdeelt in concrete stapjes. Zo verzamel je alle ingrediënten om een duidelijk HouVast plan op te stellen.

KoersVast

Als professional is het lastig om niet te veel in beslag genomen te worden door wat er ad hoc gebeurt en moet gebeuren. Het gevaar bestaat dat wat er werkelijk toe doet om gezinnen verder te helpen, uit het zicht raakt. De tool KoersVast helpt je om een goede koers uit te zetten en daaraan vast te houden. KoersVast faciliteert je met afstand naar een casus te kijken en te onderzoeken of je doet (of gaat doen) wat er echt toe doet. De tool en toelichting kun je vinden op de website van HouVast.

5.4.1 Snap je waarom het gaat zoals het gaat?

Als je de zorgen en krachten in kaart hebt gebracht, is het belangrijk om een moment te nemen om uit te zoomen en de tijd te nemen om alle informatie op een rij te zetten en erop te reflecteren. Vraag je af: Heb ik scherp welke vaardigheden ouders missen, waardoor de zorgen zijn ontstaan?

Als we de gezinssituatie willen begrijpen is het belangrijk te weten waar het gezin 'vandaan' komt. Hoe is het gezin in de huidige situatie gekomen? Wanneer we tijdens het informatie verzamelen uitsluitend aandacht besteden aan zorgelijk gedrag, of aan gedrag waar het gezin zelf of waar anderen last van hebben, dan hebben we vooral focus op dingen die aan de oppervlakte liggen. Om te snappen waarom het gaat zoals het gaat, is het eveneens belangrijk om te onderzoeken welke factoren (die niet aan het oppervlakte liggen) het opvoeden voor ouders moeilijker maken.

Mike (6 jaar) heeft veel last van driftbuien. Het lastigste moment is tijdens het naar bed brengen. Je wilt hier samen met ouders mee aan de slag. De valkuil is dat je als doel formuleert: 'Mike heeft geen driftbuien meer' of 'De ouders kunnen Mike kalmeren.' Of dat je een doel stelt dat gericht is op het structureren van het avondritueel. Maar wat is eigenlijk de kern van het probleem? Heb je met elkaar goed scherp wat de reden is dat Mike deze driftbuien heeft, en/of wat maakt dat het ouders niet lukt om Mike te kalmeren? Wellicht heeft Mike tijd nodig om te schakelen van de ene naar de andere activiteit. Misschien geven de ouders Mike hier niet genoeg ruimte voor. Dat is iets dan niet alleen rondom het avondritueel zal spelen, maar door de hele dag heen. De kern is dan iets als: de ouders snappen niet wat Mike nodig heeft.

Het zou ook kunnen zijn dat de ouders hun geduld te snel verliezen, of niet weten wat ze moeten zeggen als Mike niet luistert. Dat kan maken dat Mike zich onveilig voelt en overstuur raakt. De kern is dan iets als: de ouders bieden niet wat Mike nodig heeft.

Maar misschien voelt Mike zich onveilig, of is hij overprikkeld doordat er veel spanningen tussen de ouders zijn. Misschien durft hij niet alleen in bed te liggen omdat hij bang is dat de ouders ruzie gaan maken. De kern is dan iets als: door de spanningen tussen de ouders krijgt Mike niet wat hij nodig heeft.

Elk van deze situaties vraagt om een andere aanpak en dus ook om een andere focus in het formuleren van doelen.

Het is niet altijd makkelijk om samen met ouders op zoek te gaan naar onderliggende oorzaken voor de problemen, op zo'n manier dat zij zich niet veroordeeld, beschuldigd of aangesproken voelen. Breder en overstijgend kijken kan lastig zijn voor ouders met een LVB. En zelf een hulpvraag formuleren die gaat over de kern van het probleem, of de onderliggende factoren die aan het probleem ten grondslag liggen, is soms ook moeilijk. Toch is het nodig dat je de kern van het probleem samen met de ouders scherp hebt. Anders bestaat het risico dat je je te veel focust op zaken waar het gezin in de waan van de dag mee te maken krijgt, en verlies je de onderliggende factoren misschien uit het oog. Dit is een zoektocht, die best wat tijd en reflectie vereist.

5.4.2 De bedoeling

Een andere vraag die je stelt nu je uitzoomt is: is echt scherp wat de bedoeling is van mijn betrokkenheid? Waarvoor ben ik er eigenlijk? Vragen die je kunnen helpen om hierop te reflecteren zijn:

- Is voor iedereen duidelijk waarom de hulp wordt ingezet?
- Heeft iedereen hetzelfde doel voor ogen?

Het is belangrijk dat er overeenstemming is met de verwijzer en met de ouders. Streeft iedereen dezelfde doelen na of lopen de sporen uiteen? Kortom: is er overeenstemming over de bedoeling van de inzet van HouVast?

Als blijkt dat het niet lukt om een goede analyse te maken, de samenwerking tussen jou en de ouders niet op gang komt of de gezinssituatie toch verslechtert, is het belangrijk om opnieuw met de verwijzer en het gezin om de tafel te gaan om mogelijkheden voor het vervolg te bespreken. De tool KoersVast kan je hierbij helpen.

5.4.3 Prioriteren van de zorgen

Hoe bepaal je welke zorgen echt van belang zijn en het meest urgent om mee aan de slag te gaan? Hoe breng je prioriteit aan in de bestaande zorgen? Als HouVast-werker ben je betrokken bij het totale gezinsfunctioneren, richt je je op alle leefgebieden, op alle gezinsleden en op de opvoeding in brede zin. Het kan zijn dat je een grote hoeveelheid zorgen in beeld hebt gekregen: van tekortschietende hygiëne tot schulden, van het ontbreken van huisregels tot antisociale vriendjes, van spijbelen tot ruzie met de burens. Er kan voortdurend van alles spelen in het gezin. Onderscheiden wat echt urgent is en wat gerust nog even kan wachten is de puzzel waar je voor staat. Het is belangrijk om ervoor te waken dat je meegesleurd wordt in allerlei acute problemen en probleempjes, want op de lange termijn bereik je daardoor minder.

De vraag 'Wat is het ergste dat er kan gebeuren als er niets verandert?' heb je gesteld om te achterhalen wat de grootste zorgen zijn en wat prioriteit heeft. De piramide van Maslow (zie afbeelding 5) helpt je om ordening aan te brengen in die grootste zorgen. De piramide brengt de behoeften van mensen in kaart in vijf hiërarchische niveaus. Het meest basaal zijn de lichamelijke en emotionele veiligheid van een kind, bescherming en voeding, een goed dak boven het hoofd en medische zorg. Veilige en zekere relaties, zoals continuïteit in de zorg voor het kind, vormen de tweede laag van de piramide. Sociaal contact, waardering en erkenning en zelfontplooiing, de bovenste lagen, kunnen pas prioriteit krijgen als ook aandacht is voor de onderliggende basisvoorwaarden.

Naast de piramide van Maslow wordt als tegenhanger binnen niet-westerse culturen wel de piramide van Pinto gebruikt, aangezien de piramide van Maslow meer georiënteerd is op het individu. Daarin staan het belang van de groep en de familie eer bovenaan, waarden die soms beter aansluiten bij andere/niet-westerse culturen. Ook de piramide van Pinto kan behulpzaam zijn om ordening aan te brengen.

Afbeelding 5: Piramides van Maslow & Pinto

‘Goed genoeg’ bij gezinnen met een andere culturele achtergrond

Bij gezinnen met een andere culturele achtergrond kan het een puzzel zijn om tot overeenstemming te komen over wat veilig en ‘goed genoeg’ is. Opvattingen daarover kunnen sterk uiteen lopen. In de ene cultuur is het bijvoorbeeld geaccepteerd dat een jong kind buiten speelt onder toezicht van een oudere broer of zus, terwijl dit in de andere cultuur als onverantwoordelijk wordt gezien. Het is belangrijk om je bewust te zijn van je eigen culturele bagage om het gesprek open te kunnen voeren als er grote afstand is tussen de opvattingen, om daarmee te proberen de afstand te overbruggen en tot gezamenlijkheid te komen.

5.5 Doelen bepalen

Doe je best om je tot maximaal drie doelen te beperken om met het gezin aan te werken. Dit houdt het overzichtelijk en behapbaar. De doelen vloeien logisch voort uit de zorgen die er zijn. Je kiest de doelen zo dat met het behalen van de doelen ‘veilig en goed genoeg’ daadwerkelijk dichterbij gebracht worden. ‘Veilig en goed genoeg’ zijn dus je belangrijkste ijkpunten. Elk doel dat je stelt heeft daardoor ook een link met één van de gezinsfuncties. Je haakt bovendien aan bij de subdoelen van HouVast (acceptatie van hulp, versteviging van het netwerk en vergroting van de opvoedvaardigheden van ouders). Omdat HouVast langdurig is, is het verstandig om kleinere of tussentijdse subdoelen te formuleren, die onderdeel zijn van het ‘grotere doel’. Zodoende blijft overzichtelijk waar je mee bezig bent, en kunnen tijdens evaluaties successen gevierd worden en/of doelen tijdig gewijzigd worden als nodig.

Het is belangrijk om aan te sluiten bij de zorgen van de ouders. Wat ervaren zij als moeilijk in de opvoeding? Ouders met een LVB hebben niet snel twijfels over hun eigen opvoedgedrag, en zien de oorzaak van de problemen vaker in het gedrag van het kind. Ouders zonder beperking trekken hun eigen opvoedgedrag sneller in twijfel. Het helpt om van dat verschil bewust te zijn en te zorgen dat je oplossingsgericht insteekt op de vragen en de zorgen van de ouders en niet doelen gaat opstellen vanuit jouw eigen analyse (dat de opvoedvaardigheden van ouders het vertrekpunt zouden moeten zijn en niet het gedrag van het kind). Het gedrag van het kind dat de ouders als lastig ervaren kan dan een mooi vertrekpunt zijn.

Wanneer je doelen moet formuleren op niveau van het kind

HouVast-werkers puzzelen er soms op dat ze aan het werk gaan met de ouder, maar doelen moeten formuleren op het niveau van het kind, omdat de hulp is geïndiceerd op het kind. Bijvoorbeeld: Dimitri is een temperamentvolle peuter die af en toe verschrikkelijk boos wordt. Eigenlijk heel normaal voor zijn leeftijd. Zijn moeder Vicky weet niet wat ze moet doen om Dimitri te kalmeren. Sterker nog: met haar impulsieve en soms onvoorspelbare reacties gooit ze soms onbedoeld olie op het vuur.

Het doel: 'Dimitri kan omgaan met zijn boosheid' is eigenlijk niet passend, omdat bij Dimitri niet de kern van het probleem ligt: hij doet wat je van een peuter mag verwachten. Het doel: Vicky weet wat ze moet doen om Dimitri te kalmeren' wordt misschien niet geaccepteerd of is niet wenselijk. Maar het doel 'Dimitri heeft het niet meer nodig om zó boos te worden' is een doel waarmee jullie misschien wél uit de voeten kunnen.

Prioriteren van doelen

Doelen prioriteer je, in het verlengde van het prioriteren van de zorgen, aan de hand van de interventiepiramide van Greenspan (zie afbeelding 6).

Afbeelding 6: interventiepiramide van Greenspan

Als er zorgen zijn rondom veiligheid, verzorging en bescherming ga je daarmee als eerste aan de slag. Denk aan doelen rondom voeding, hygiëne, veiligheid in huis en dergelijke. Daarna (en vaak daarnaast) kun je je richten op doelen rondom gehechtheidsrelaties, zoals positieve aandacht geven, troosten, regels stellen. Doelen die ingaan op de individuele behoeften van het kind kunnen aandacht krijgen als de basis op orde is, bijvoorbeeld hoe je inspeelt op een overactief kind of hoe je een verlegen kind steunt.

Aan doelen die betrekking hebben op de twee bovenste niveaus van de piramide zal jij als HouVast-werker in het algemeen niet zelf met het gezin werken. Bij het vierde niveau gaat het bijvoorbeeld om het inzetten van fysiotherapie of logopedie, en bij het vijfde niveau om het verwerken van trauma of andere vormen van behandeling. Je kan wel signaleren dat er iets op deze niveaus nodig is en dit bespreken met de ouders en bijvoorbeeld het wijkteam. En je zorgt voor coördinatie als aan dergelijke doelen gewerkt moet worden (zie paragraaf 7.6). De piramide laat zien dat het slagen van interventies op de hogere niveaus ervan afhangt of er voldoende aandacht is voor de basisvoorwaarden.

In het geval van de piramide van Pinto (zie afbeelding 5) zal je je als HouVast-werker vooral richten op de onderste twee niveaus (primaire behoeften en het behagen van de groep) en meestal niet op de niveaus van de goede naam en de eer.

Je wil uiteindelijk dat doelen zoveel mogelijk *SMARTIE* zijn uitgewerkt en geformuleerd om er goed mee aan de slag te kunnen gaan.

SMARTIE staat voor:		
S	Specifiek	Het doel is beschreven in concreet waarneembaar gedrag
M	Meetbaar	Het is duidelijk wanneer aan het doel is voldaan
A	Acceptabel	Ouders, kinderen en jijzelf zien het zitten
R	Realistisch	Het doel is haalbaar, uitvoerbaar
T	Tijdgebonden	Het heeft een begin- en einddatum
I	Inspirerend	Het is motiverend om aan te werken
E	Engagerend	Het doel doet ertoe voor het gezin

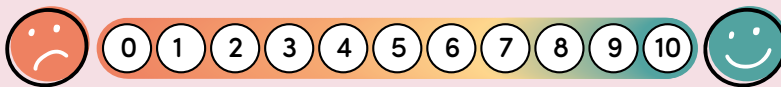
Schaalvragen

Met schaalvragen maak je concreet aan welke veranderingen jullie gaan werken, welke vaardigheden daarbij nodig zijn en hoe het er concreet uit ziet als het doel bereikt is. Daarom zet je de doelen om in schaalvragen. In HouVast gebruik je altijd een schaal van 0 tot 10. Het is belangrijk om wat de 0 en de 10 betekenen, heel zorgvuldig te formuleren. De schaalvragen gebruik je om met het gezin en het netwerk de voortgang te monitoren. Door de schaalvragen steeds weer met de ouders, het kind en andere belangrijke betrokkenen te bespreken wordt duidelijk in hoeverre de doelen worden behaald en wat de belangrijkste acties zijn om weer een stapje verder te komen. Hieronder vind je een voorbeeld van een uitgewerkt doel en schaalvragen.

Doel: Er zijn duidelijke huisregels voor Michelle en ouders en iedereen houdt zich eraan.

Enkele voorbeelden van mogelijke uitwerking in een schaalvraag:

0 = Michelle en ouders hebben geen idee waar ze zich aan moeten houden.

10 = Michelle en ouders weten wat de regels zijn en wat er gebeurt als ze zich er niet aan houden.

0 = Vader en moeder willen allebei iets anders dan Michelle. Of ze zijn soms ineens streng en soms juist heel makkelijk.

10 = Vader, moeder en Michelle weten welke regels zij belangrijk vinden en zijn het daarover eens.

0 = Michelle en ouders houden zich niet aan de afspraken. Het lukt vader, moeder en Michelle niet om het hier rustig over te hebben met elkaar.

10 = Michelle en ouders houden zich meestal aan de afspraken.

Meestal is het als HouVast-werker nuttig om zelf ook cijfers te geven. Je laat daarmee zien hoe jij aankijkt tegen de ontwikkelingen. En het is ook wel zo eerlijk: ook jijzelf bekent kleur. Je kunt met jouw cijfer bijvoorbeeld complimenteren, bemoedigen of juist confronteren. Zorg dat je het cijfer goed kunt onderbouwen met voorbeelden. En dat je je cijfer kunt aanvullen met wat in jouw ogen concreet nodig is om een puntje hoger te scoren.

Dit zeg je met jouw score:

10	Geweldig, dit doel is wat mij betreft behaald
8 of 9	Complimenten, ik vind dat jullie heel veel bereikt hebben
6 of 7	Ik vind dat jullie stappen hebben gezet, maar er moet ook nog wat gebeuren
5	Er gaan dingen goed én ik maak me zorgen
4 of lager	Mijn zorgen zijn groot, ook al zijn er lichtpuntjes

5.6 De Drie Hoofdstrategieën

Als HouVast-werker hanteer je drie hoofdstrategieën van ondersteunen. We noemen ze: 'In Eigen Hand', 'Hand In Hand' en 'Handje Helpen'. Je maakt het onderscheid tussen wat het gezin zelf kan (In Eigen Hand), wat het gezin aan het leren is (Hand In Hand) en wat het gezin (nog) niet kan en wat daarom (tijdelijk of blijvend) moet worden overgenomen of door anderen moet worden gedaan (Handje Helpen). Met deze driedeling:

- bied je erkenning aan wat goed gaat (*wat niet stuk is moet je niet maken; als iets werkt, ga ermee door*);
- maak je duidelijk en begrens je waaraan gewerkt wordt;
- schep je ruimte door geen eisen aan ouders en kinderen te stellen die zij (nog) niet kunnen waarmaken.

Als HouVast-werker zet je de drie verschillende strategieën steeds naast elkaar in. Bij elke strategie past een andere begeleidingsstijl. In jouw aanpak zal je dus steeds andere accenten leggen. Soms ben je directief en sturend (bijvoorbeeld als je instrueert of corrigeert), soms ben je meer volgend en steunend (als je complimenteert en stimuleert). Soms ben je gericht op het proces (als je coördineert), soms ben je daadwerkelijk aan het helpen (als je oefent). Er zullen momenten zijn dat je vooral bezig bent om het netwerk te organiseren en betrokken te houden, en er zullen perioden zijn dat je vooral actief in het gezin werkt.

Hoewel jouw begeleidingsstijl flexibel is, ben je wel voortdurend doelgericht en planmatig. Wat er ook gebeurt, jij blijft je focus houden op het doel.

In de volgende tabel vind je een korte toelichting op de drie strategieën. Vervolgens worden ze nader toegelicht.

De Drie Hoofdstrategieën	 In Eigen Hand	 Hand In Hand	 Handje Helpen
Toelichting	De dingen die de ouders en kinderen zelf kunnen en waar ze geen hulp bij nodig hebben.	De dingen die ouders en kinderen nu niet kunnen, maar naar verwachting wel kunnen leren.	De dingen die ouders en kinderen zelf niet kunnen en (nu) ook niet kunnen leren, en die overgenomen worden door anderen.
Begeleidingsstijl	• Delegeren • Stimuleren • Complimenteren	• Coachen • Instrueren • Corrigeren • Oefenen	• Over (laten) nemen • Overtuigen • Betrekken (netwerk) • Coördineren

5.6.1 In Eigen Hand

De dingen die de ouders en de kinderen zelf kunnen en die al goed gaan, blijven zij gewoon doen. Als HouVast-werker heb je daar oog voor en benoem je dat ook, omdat dit belangrijk is voor ouders en de samenwerkingsrelatie. Dit zijn de dingen die al goed werken, die krachtig en die sterk zijn aan de ouders en de kinderen, het zijn de competenties die de ouders en het kind hebben. Door ze te benoemen maak je voor de ouders en het kind inzichtelijk hoe het komt dat het goed gaat. Je bespreekt ook hoe ze dit zo kunnen houden. Dit geeft inzicht in hun eigen mogelijkheden en zorgt voor borging. Je complimenteert de gezinsleden met wat ze kunnen. Je stimuleert ze en moedigt ze aan om de vaardigheid te blijven inzetten. Daarnaast bespreek je met ouders of er andere zaken zijn die zij ook In Eigen Hand op zich willen nemen, die zij eerder nog niet deden. Wel blijf je, rondom een aantal relevante taken en vaardigheden, volgen of wat het gezin zelf kan, ook daadwerkelijk gebeurt.

5.6.2 Hand In Hand

Hand In Hand is datgene waar het gezin aan werkt, wat het oefent. Feitelijk is Hand In Hand de *oefenruimte* van HouVast. Je maakt een plan met de ouders, en vaak ook de kinderen, hoe zij een vaardigheid gaan leren. Meestal zijn dit de dingen waar jij zelf als HouVast-werker actief met het gezin aan werkt, soms schakel je (ook) andere hulpverleners of mensen uit het netwerk in om vaardigheden te oefenen. Van tevoren is duidelijk wanneer je tevreden bent en welk gedrag (vaardigheid van de ouders en de kinderen) het uiteindelijke doel is. Hand In Hand betekent voordoen, samen doen, oefenen, herhalen, en gericht zijn op hele concrete dingen. Niet het *praten over* staat centraal, maar het daadwerkelijk *doen*. Zeker ouders met een LVB zullen niet snel iets leren als je alleen iets met ze bespreekt. Oefenen en inslijten zullen nodig zijn.

Vooraf bij Hand In Hand is het belangrijk om aan te sluiten bij de mogelijkheden en beperkingen van de ouders. Vaak is het nodig dat ouders hun eigen emoties eerst leren reguleren, bijvoorbeeld wanneer ze snel boos worden. Ook hebben ze vaak uitleg nodig over het gedrag van hun kind: wat past bij de ontwikkelingsfase, wat laat het kind met het (lastige) gedrag zien, welke vaardigheden mist het kind en hoe kan de ouder dat het kind aanleren? In hoofdstuk 6 werken we uit hoe je aan de slag gaat met het versterken van de opvoedvaardigheden van de ouders.

Er is een optimum in het aantal sessies dat het beste werkt om vooruitgang te boeken. Bij te weinig sessies is de vooruitgang niet stevig genoeg en zal de verbetering niet beklijven. Te veel sessies zet geen zoden meer aan de dijk en werkt soms zelfs averechts. Bij het Hand In Hand oefenen met ouders zal je er alert op moeten zijn dat je aan de ene kant het oefenen niet te kort of te weinig doet, en aan de andere kant dat je er niet te lang mee doorgaat.

5.6.3 Handje Helpen

Wanneer je er met de ouders achter komt dat zij op dit moment niet in staat zijn een opvoedtaak te vervullen en de benodigde vaardigheden daarvoor (nu nog) niet aan kunnen leren, ga je actief op zoek naar mensen die deze taak van het gezin kunnen overnemen. Ouders met een LVB zijn vaak niet in staat om aan alle taken van het ouderschap zelfstandig invulling te geven. Het is demotiverend en niet realistisch om te blijven trekken als een taak te moeilijk blijkt. Ook kun je als HouVast-werker niet alles tegelijkertijd oppakken met het gezin: wat je Hand In Hand oefent moet overzichtelijk blijven. Bovendien: je hoeft ook niet alles zelf te doen. Het is heel normaal om als gezin hulp in te schakelen en in ieder gezin zijn handjes nodig die kunnen helpen (denk aan iemand die schoonmaakt of oma die een dagje oppast). Je gaat daarom concreet op zoek naar mensen om het gezin heen die kunnen helpen en (deel)taken kunnen overnemen. Bij het inschakelen van professionals, vrijwilligers en mensen uit het informele netwerk, ben je enerzijds alert op het aantal ingezette hulpverleners (zo weinig mogelijk) en anderzijds de belastbaarheid van met name de ondersteuners vanuit het informele netwerk (worden ze niet teveel belast). Het inzetten van anderen betekent niet dat je als HouVast-werker geen bemoeienis meer hebt. Integendeel: je volgt nauwkeurig of afspraken goed lopen, of bijstelling nodig is en of het (informele en formele) netwerk sterk genoeg is en blijft om passende ondersteuning te bieden. Je bevordert samenwerking en verbindt. Je blust brandjes als dat nodig is. Je adviseert en steunt. Je complimenteert en motiveert.

5.6.4 Strategieën zijn niet statisch

Hoe je de drie hoofdstrategieën inzet verandert voortdurend. Als je bijvoorbeeld een tijdje Hand In Hand aan een werkpunt hebt gewerkt zijn er twee uitkomsten:

1. De ouders (en het kind) leren de nieuwe vaardigheid. Dit punt kan het gezin nu dus zelf. Feitelijk verplaatst het daarmee naar In Eigen Hand. Jij blijft nog een tijdje volgen of het ook daadwerkelijk goed blijft gaan.
2. De ouders (en het kind) leren de nieuwe vaardigheid *niet*. Als na verloop van tijd en verschillende dingen te hebben geprobeerd, blijkt dat het niet lukt, dan stop je ermee dat nog langer met ze te oefenen. In plaats daarvan ga je op zoek naar een manier om hen blijvend te ondersteunen op dit gebied. Feitelijk verplaatst het daarmee naar Handje Helpen.

Je hebt met vader geoefend om Barry te helpen bij zijn huiswerk (Hand In Hand). Dat blijkt op dit moment te hoog gegrepen voor vader. Met vader ga je nu op zoek naar iemand die dat van hem kan overnemen (Handje Helpen).

Ook wat je vanuit de andere hoofdstrategieën oppakt, verandert voortdurend. Wat ouders In Eigen Hand zelf doen volg en monitor je zolang dat nodig is. En als je weet dat het goed gaat, verdwijnt het punt als werkpunt. Iets wat het netwerk heeft overgenomen (Handje Helpen) kan op een zeker moment toch een werkpunt worden waar je Hand In Hand mee gaat oefenen. Nieuwe problemen doen zich voor, bijvoorbeeld omdat het kind in een nieuwe ontwikkelingsfase komt, waardoor nieuwe Hand In Hand werkpunten ontstaan.

Moeder weet goed hoe ze de flesjes voor baby Achim moet klaarmaken (In Eigen Hand). Nu Achim aan vaste voeding toe is, weet moeder niet hoe ze dat moet doen. Daarom ga je met moeder oefenen hoe ze zelf goede maaltijden voor Achim kan klaarmaken (Hand In Hand).

Je oefent per bezoek steeds een beperkt aantal vaardigheden met de ouders, maximaal drie of vier tegelijkertijd. Zo blijft het voor hen overzichtelijk en behapbaar. Ook is het voor hen en voor andere betrokkenen steeds duidelijk en concreet wat jij als HouVast-werker komt doen. De vaardigheden die je met de ouders oefent (Hand In Hand) verschuiven na verloop van tijd altijd en komen óf In Eigen Hand óf worden onderdeel van Handje Helpen.

Je streven zal steeds zijn om:

- het aantal vaardigheden waar je Hand In Hand aan werkt beperkt te houden;
- zoveel mogelijk terecht te laten komen in In Eigen Hand;
- kritisch te blijven kijken naar de vraag of wat in Handje Helpen onder is gebracht daadwerkelijk nog nodig is.

Hieronder zie je hoe de drie hoofdstrategieën zijn uitgewerkt rondom een doel voor Yanice en haar moeder, en hoe je een schaalvraag koppelt aan dit uitgewerkte doel.

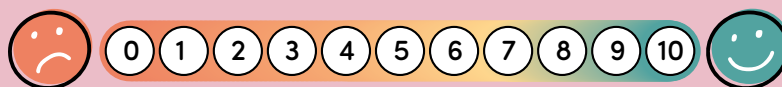
Uitwerking van een doel: een voorbeeld

Yanice is 8 jaar. Ze komt te vaak te laat op school. De leerkracht heeft moeder daar op aangesproken. Yanice mist veel op school. Als het niet snel verandert zal de leerplicht worden ingeschakeld, zo heeft school laten weten. Moeder en jij als HouVast-werker hebben in kaart gebracht wat er concreet gebeurt (krachten en zorgen) en hoe ieder aankijkt tegen de situatie. Moeder kan zelf eigenlijk niet goed uit bed komen, ze zet de wekker maar blijft dan toch liggen.

Yanice zeurt, treuzelt en luistert 's ochtends niet goed. Moeder kiest de avond er voor al kleren uit voor Yanice, in de hoop dat het dan sneller gaat. Moeder weet niet hoe ze met dat zeuren om moet gaan. Daardoor verlopen de ochtenden stressvol en krijgt moeder Yanice vaak niet op tijd de deur uit. Jullie hebben afgesproken dat jullie hiermee aan de slag gaan.

Doel is: Yanice is elke dag op tijd op school.

De schaalvraag aan de hand waarvan je met moeder, Yanice, de buurvrouw en de leerkracht de voortgang kunt monitoren kan bijvoorbeeld luiden:

0 = Er is gemopper en stress 's morgens en Yanice komt te laat.

10 = De ochtenden verlopen ontspannen en Yanice komt bijna altijd op tijd op school.

Wie doet wat en hoe gaan jullie aan het werk?

In Eigen Hand

Moeder legt 's avonds samen met Yanice haar kleren klaar. Moeder gaat nu ook de spullen voor het ontbijt klaarzetten in de avond. Moeder zet haar wekker om 7:15 uur.

Hand In hand

Jij gaat 12 keer samen met moeder het ochtendritueel oefenen: wassen, aankleden, ontbijten enzovoort. Je maakt met moeder en Yanice concreet: Yanice komt na twee keer roepen uit bed, moeder helpt met wassen en aankleden, moeder en Yanice ontbijten samen aan tafel.

Handje Helpen

De buurvrouw belt moeder 's morgens om 7:30 uur om haar te helpen uit bed te komen en Yanice wakker te maken. Als de buurvrouw om 7:45 nog geen licht in de badkamer ziet dan belt ze aan.

5.6.5 Vastleggen in rapportage

Je analyse in de Drie Kolommen, de gestelde doelen en hoe je hier aan gaat werken, leg je vast in een HouVast plan. In bijlage 5 vind je een voorbeeldformat van een HouVast plan. Omdat organisaties met verschillende systemen werken zul je moeten puzzelen hoe het HouVast plan het beste binnen de digitale omgeving van jouw organisatie ingepast kan worden.

In lijn met het gedachtengoed van HouVast zijn een paar dingen belangrijk bij het rapporteren. In de eerste plaats dat je zorgt dat het plan, en dus ook de rapportage, niet iets is van jouzelf of van de organisatie, maar van het gezin, samen met jou. Je zorgt dus dat het gezin het plan ervaart als iets van henzelf, en er eigenaarschap over voelt. Dat zal de kans vergroten dat zij er met motivatie en enthousiasme mee aan de slag gaan. Hiermee hangt samen dat je zorgt dat het plan in begrijpelijke taal is opgesteld. Je beperkt daarom het gebruik van jargon en sluit zoveel mogelijk aan bij de taal van het gezin. Je besteed er veel aandacht aan dat de zorgen helder beschreven worden, maar ook de krachten. Uit het plan is leesbaar dat je investeert in een goede werkrelatie en dat er geloof is in verandering: het is een positief plan. En tot slot is in het plan terug te vinden welke concrete taken alle betrokkenen krijgen bij de uitvoering van het plan.

5.7 Monitoren en evalueren

De voortgang van de uitvoering monitor je steeds, en de realisatie van de doelen evalueer je regelmatig. Dit doe je in gesprekken met het gezin en het netwerk. In deze paragraaf gaan we in op het proces van monitoren en evalueren.

5.7.1 Monitoren van de drie hoofdstrategieën

Gedurende het proces verzamel je voortdurend gegevens om de voortgang in beeld te hebben en te bewaken. Je wil steeds weten: zijn we op het juiste spoor?

Monitoren doe je op verschillende manieren. Het monitoren van wat ouders In Eigen Hand doen verloopt anders dan van datgene dat je met de ouders Hand In Hand oefent of wat binnen Handje Helpen aan ondersteuning wordt geboden. De drie hoofdstrategieën die je gebruikt, brengen ieder een andere manier van monitoren met zich mee. We borduren voort op het voorbeeld van Yanice uit de vorige paragraaf.

Monitoren van In Eigen Hand

Datgene dat het gezin zelf doet en zelf kan, dus wat ze In Eigen Hand hebben, monitor je door met het gezin af te spreken op welke manier jij (of iemand anders voor wie de afspraak relevant is) kunt zien dat het lukt. Daarvoor zijn verschillende manieren, zoals:

1. Bijhouden op een lijstje (zelfmonitoring of ouder en kind gezamenlijk).

Yanice en moeder plakken elke avond een sticker, moeder als Yanice haar bed uitkwam na het roepen en Yanice als moeder de spullen voor het ontbijt heeft klaargezet.

2. Daadwerkelijk (soms steekproefsgewijs) checken of iets lukt.

Als jij komt om het ochtendritueel met het gezin te oefenen loop jij alle afspraken die In Eigen Hand zijn samen met moeder en Yanice na.

3. Navragen (per sms, telefonisch of via een derde).

De komende week appt moeder jou elke werkdag 's avonds om 20:00 uur, om te laten weten of het gelukt is.

4. Output gestuurde monitoring (dus checken op het resultaat).

De buurvrouw houdt bij hoe vaak ze om 7:45 naar het gezin is gegaan omdat er geen licht in de badkamer zichtbaar was (wat zicht geeft op het zetten van de wekker door moeder).

Er zijn meer manieren denkbaar waarop je nagaat of het gezin de gemaakte afspraken na kan komen. Als je aan het gezin de vraag voorlegt: "Hoe kunnen we zien of het lukt om de afspraken na te komen?" dan bevordert je dat het gezin actief mee kan denken en met eigen en onverwachte oplossingen kan komen. Van belang is dat je de manier van monitoren en de duur ervan transparant met het gezin afspreekt.

Monitoren van Hand In Hand

Voor alle vaardigheden die je met het gezin Hand In Hand oefent formuleer je SMARTIE doelen (zie paragraaf 5.5). Dit betekent in het voorbeeld van Yanice bijvoorbeeld:

Moeder maakt Yanice wakker door het licht in haar kamertje aan te doen en haar goedemorgen te zeggen. Moeder roept Yanice nog maximaal twee keer, daarna komt Yanice binnen twee minuten uit bed en gaat ze zich wassen en aankleden. Moeder en Yanice ontbijten aan tafel met brood op een bordje en drinken uit een beker.

Je spreekt af wanneer het gaat lukken om het doel te behalen, bijvoorbeeld in de eerste week lukt het twee keer, in de tweede week lukt het drie keer, dan vier keer enzovoort. Zo heb je een tijdpad voor het doel. Als de tijd op is maak je met het gezin de balans op en bepaalt of het doel (geheel of gedeeltelijk) gerealiseerd is of niet. Als het doel gehaald is, dan ga je dat vieren. Als het doel niet gerealiseerd wordt, dan stel je het bij en ga je opnieuw oefenen, of je maakt andere afspraken en verplaatst het punt van Hand In Hand naar Handje Helpen.

Als het moeder niet lukt om het ochtendritueel met Yanice, ondanks het oefenen met jou, onder de knie te krijgen, dan zoek je naar meer ondersteuning op dat gebied. Mogelijk kan de buurvrouw meer doen of kun je andere hulp inzetten.

Monitoren van Handje Helpen

Bij het monitoren van Handje Helpen gaat het om het zicht houden op het verloop van de afspraken die je met mensen uit het informele en formele netwerk gemaakt hebt. Het monitoren van die afspraken doe je in de contacten die je hebt met het netwerk en vooral ook in de netwerkbijeenkomsten die je organiseert. Je zorgt dat je goed hebt afgesproken wat precies van ieder verwacht kan worden (wie, wat, waar, wanneer, hoe vaak, hoelang, wat als er een kink in de kabel komt, enzovoort).

Je gaat geregeld na (bijvoorbeeld in de eerste drie maanden elke twee weken, daarna elke maand) of het de buurvrouw lukt om de gemaakte afspraken na te komen. Je hebt aandacht voor de mate waarin de buurvrouw belast wordt en bespreekt met haar wat ze nodig heeft om het gezin te blijven ondersteunen.

Hoe actiever je de leden uit het netwerk zelf kunt maken bij het monitoren van de afspraken, hoe beter. Als er veel mensen betrokken zijn, kan een ondersteunende digitale omgeving behulpzaam zijn.

5.7.2 Evalueren

Monitoren, zo heb je kunnen lezen, doe je voortdurend en is een structureel iets. Evalueren doe je op gezette tijden. Je staat dan met elkaar stil bij de resultaten die je met elkaar hebt geboekt: hoever zijn we op weg? Evalueren doe je in elk geval elk half jaar en bij afsluiting van HouVast. En soms, als het nodig is, bij tussentijdse evaluaties. Je volgt daarin de afspraken die binnen jouw organisatie gemaakt zijn.

Evalueren doe je in een aantal stappen: met het gezin en het netwerk, en met je collega's en de gedragswetenschapper. De evaluatiegesprekken met het gezin en de belangrijke mensen rondom het gezin voer je aan de hand van **de HouVast Evaluatie Tool (HET)** en bereid je goed voor. De HET is een gesprekstool en biedt handvatten voor het evaluatiegesprek dat je over de voortgang van HouVast voert, zodat het een fijn en nuttig gesprek wordt. De HET helpt je om pas op de plaats te maken en volgende stappen uit te zetten, en biedt je een goed geheugensteuntje voor het volgende evaluatiegesprek.

De HET bestaat uit vragen over de opvoeding, over de steun, over de voortgang op doelen en over de conclusie: waar staan we en wat gaan we nu doen. Je gebruikt de HET altijd met de Drie Kolommen ernaast. Je pendelt heen en weer tussen de vragen van de HET en de Drie Kolommen. Elke vraag kan aanleiding zijn om iets in te vullen in de Drie Kolommen, bijvoorbeeld om sterke punten, zorgen en wensen of afspraken op te schrijven die tijdens het bespreken van de vragen naar boven komen. Op de website van HouVast vind je de HET en een extra toelichting over het gebruik. Omdat organisaties met verschillende systemen werken zul je moeten puzzelen hoe de HET het beste binnen de (digitale) omgeving van jouw organisatie ingepast wordt.

Vieren van successen

Als HouVast-werker ben je gericht op wat goed gaat. Het is belangrijk dat je aandacht hebt voor wat is gelukt en dat je mijlpalen aandacht geeft. Het vieren van successen werkt op veel manieren positief:

- Het vieren van kleine successen versterkt de motivatie van ouders om door te gaan, omdat ze een positief effect ervaren van hun inspanningen.
- Het werkt empowerend: door successen te benadrukken, groeit het zelfvertrouwen en krijgen ouders meer zicht op wat zij kunnen.
- Successen vieren helpt bij het creëren van een positieve mindset: het vermindert de focus op mislukkingen, maar geeft aandacht aan krachten en kan ouders stimuleren om door te zetten.
- Het samen vieren van successen is goed voor de *werkrelatie*. Door positieve momenten samen te vieren en even iets leuks te doen, verstevig je de verbinding met ouders.

Er zijn veel kleine dingen die je kunt doen om successen te vieren. Denk aan een kaartje sturen, samen een taart bakken, een picknick in het park of slingers meenemen en ophangen.

De HET

Naam gezin:

Datum evaluatiegesprek:

HouVast

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

opvoeden

Geef een score van 0 tot 10.

Lukt het jou om je kind of kinderen op te voeden?

Hoe gaat het met de ontwikkeling van je kind of kinderen?

Hoe ervaar jij de opvoeding van je kind of kinderen?

☐	☐	☐
☐	☐	☐
☐	☐	☐

steun

Geef een score van 0 tot 10.

Weet je wanneer jullie hulp nodig hebben?

Lukt het je om steun van anderen te accepteren?

Krijgt jouw gezin nu de steun die jullie nodig hebben?

Denk eens aan de mensen die belangrijk zijn voor je gezin.

Zijn dat meer | hetzelfde | minder mensen dan een half jaar geleden?

☐	☐
☐	☐
☐	☐

☐ meer
☐ hetzelfde
☐ minder

voortgang op doelen

Hoe gaat het met de doelen?

Doel 1:

☐ behaald, en nog meer ☐ behaald ☐ verbeterd ☐ gelijk gebleven ☐ verslechterd

Doel 2:

☐ behaald, en nog meer ☐ behaald ☐ verbeterd ☐ gelijk gebleven ☐ verslechterd

Doel 3:

☐ behaald, en nog meer ☐ behaald ☐ verbeterd ☐ gelijk gebleven ☐ verslechterd

conclusie

Hoe gaat het nu met jullie gezin?

Hoe tevreden ben jij over hoe wij samenwerken?

Geef een score van 0 tot 10.

☐	☐
☐	☐

Wat gaan we doen?

☐ Door met HouVast

Waarom:

Hoe vaak komt de HouVast werker langs?

- ☐ minder
☐ net zo vaak
☐ vaker

☐ Stoppen met HouVast

Waarom

- ☐ de doelen zijn bereikt
☐ er is iets anders nodig
☐ andere reden, nl

Deze vragen zijn besproken met:

- ☐ Moeder (m) ☐ Andere mensen (am)
☐ Vader (v) ☐ Andere hulpverleners (ah)
☐ Kind(eren) (k) ☐ HouVast werker (hv)
☐ Andere opvoeder (ao)

Afbeelding 7: de HouVast Evaluatie Tool (HET).

5.8 Op- en afschalen, verlengen en afronden

In deze paragraaf beschrijven we wat erbij komt kijken wanneer je op- en afschaalt tussen HouVast-i en HouVast-w of als je HouVast-i verlengt. Ook gaan we in op hoe je afronden vormgeeft en jouw begeleiding afbouwt, overdraagt en afsluit.

5.8.1 Afschalen, opschalen en verlengen

Alle verandering in intensiteit, en de verlenging van HouVast-i bereid je intercollegiaal en met de gedragswetenschapper voor, en beslissingen neem je in samenspraak met het gezin. De ouders kunnen steeds opnieuw zelf bepalen om de hulp al dan niet te blijven accepteren. Op alle veranderingen zal de verwijzer in het algemeen akkoord moeten geven.

Als je afschaalt of opschaaft tussen HouVast-i en HouVast-w dan bespreek je met het gezin welke veranderingen dat met zich meebrengt: minder of juist meer intensief, meer steunend of juist meer op de achtergrond. Vaak veranderen ook 'de poppetjes': iemand anders zal het vaste gezicht voor het gezin worden (vaker een HBO-er voor HouVast-i en een MBO-er voor HouVast-w). Bij alle veranderingen vergeet je niet om alles te vieren dat wél bereikt is. En je legt in samenspraak met het gezin vast welke doelen nog niet bereikt zijn en wat daarvan de reden is. Het is belangrijk dat je met het gezin de doelen scherp hebt voor deze nieuwe fase. Datzelfde geldt als je HouVast-i verlengt.

Je draagt zorg voor een warme overdracht, waar je het gezin en de belangrijke mensen om het gezin heen nauw bij betreft. Stelregel is: geen afscheid zonder eerst een warme overdracht.

5.8.2 Afronden

Hoewel je met HouVast langdurige ondersteuning kunt bieden, is de aanwezigheid van jou als HouVast-werker toch per definitie tijdelijk: er komt een moment dat het gezin weer zonder jou verder gaat.

Op basis waarvan kun je besluiten om HouVast af te sluiten?

- Bij het monitoren van wat ouders zelf doen (In Eigen Hand) merk je dat ouders steeds waar kunnen maken wat jullie afspreken. Er is dus helderheid over wat de ouders zelf kunnen.
- Bij het monitoren van de afspraken met het netwerk (Handje Helpen) merk je dat afspraken worden nagekomen en dat er mensen zijn binnen het netwerk die de gemaakte afspraken kunnen bewaken en die in samenspraak met alle betrokkenen kunnen bijsturen als dat nodig is.
- Er zijn geen dingen die jijzelf (Hand In Hand) hoeft te oefenen met de ouders, ook daarin is het netwerk afdoende.
- Ondertussen constateer je dat er structureel sprake is van een veilige en goed genoeg opvoedsituatie.
- Ouders beseffen waar ze hulp bij nodig hebben en erkennen en accepteren hun kwetsbaarheden.

Belangrijk is dat je voorafgaand aan de afsluiting van HouVast een bijeenkomst met het gezin en alle steunfiguren belegt om te bespreken hoe zij ook zonder jouw coördinerende rol een sluitend netwerk blijven vormen. Je anticipeert met hen op mogelijke moeilijkheden en bedenkt met hen scenario's voor wat te doen als ... (bijvoorbeeld de zorgen uit het verleden zich opnieuw voordoen of situaties waarin er toch weer bedreigingen kunnen ontstaan rondom de veiligheid van het kind; opnieuw aanmelden voor HouVast kan dan een optie zijn). Bij deze besprekingen betrek je nadrukkelijk ook betrokken professionals zoals de verwijzer, de leerkracht, de huisarts, de imam of de wijkagent. Bij voorkeur zijn deze mensen aanwezig. Als dat niet mogelijk is dan informeer je ze samen met de ouders over het afsluiten van HouVast en de afspraken die in het netwerk gemaakt zijn.

In deze periode nemen de contacten met het gezin en het netwerk af. Ook bouw je face-to-face contacten af naar telefonische- en mailcontacten. De contacten met het netwerk verminder je zodat anderen daarin jouw spin-in-het-web functie gaan overnemen. Jouw rol in het monitoren van alle afspraken (Handje Helpen) verplaatst daarmee volledig naar een persoon binnen het netwerk zelf. Op het laatst kom je alleen nog af en toe even kort langs bij het gezin.

Afsluiten van HouVast kan zowel voor jou als voor het gezin lastig zijn: jullie zijn immers zo lang met elkaar opgetrokken. Intercollegiaal overleg is noodzakelijk om je scherp te houden en om je te helpen reflecteren op hoe je afstand neemt. En het kan jouzelf én het gezin helpen om samen een afbouwplan op te stellen.

De afbouwfase sluit je af door samen met het gezin en eventueel de naaste betrokkenen terug te kijken op de HouVast periode. Wat heeft het gezin bereikt? In een laatste afspraak zet je samen met het gezin op een rij wat zij geleerd hebben, sluit je feestelijk af en neem je afscheid.

Er zijn geen opvoedproblemen meer rondom Jordy. Jordy wordt nog wel eens boos, maar vader heeft geleerd hoe hij daar met hem over kan praten en weet ook met wie hij kan overleggen als hij er even niet uitkomt. De buurvrouw weet veel af van drukke kinderen zoals Jordy, vader waardeert haar adviezen. Vader en de buurvrouw bespreken geregeld hoe het gaat. Buurvrouw ziet Jordy een paar keer per week wanneer Jordy met haar zoontje komt spelen. De lerares op school belt als er iets spannends is gebeurd op school, bijvoorbeeld als Jordy een spel heeft verloren. Vader weet hoe hij Jordy rustig kan krijgen. Er is een duidelijk dagritme thuis, van schoolverzuim is geen sprake meer. Vader is eraan gewend om elke morgen om 7:30 uur op te staan. Jordy zit inmiddels op kickboksen, op dezelfde vereniging als neef Jason, die hem elke week ophaalt. Jordy zwerft 's avonds niet meer op straat. De bezoekenregeling met moeder verloopt nu zonder problemen omdat oom Menno er altijd bij is. Oom Menno komt extra vaak langs als de buurvrouw met vakantie is. Hij blijft elke maand de post met vader doornemen en de financiën op orde houden. Oom Menno gaat samen met vader naar de tafeltjesavonden op school. Jordy logeert in de zomervakantie en in de kerstvakantie een week bij tante Geertje. Vader gaat dan vissen met zijn vrienden. Alle volwassenen om Jordy heen vormen een whatsapp groep en kunnen elkaar bereiken als het nodig is.

In het laatste half jaar organiseert de HouVast-werker nog drie keer een bijeenkomst met het gezin en alle betrokkenen. De eerste keer om alle afspraken die er zijn nog eens goed door te spreken. De tweede keer om te horen hoe het gaat. De derde keer om afscheid te nemen. In de tussentijd komt de HouVast-werker steeds minder vaak in het gezin. Iedereen went eraan om contact op te nemen met oom Menno als er een kink in de kabel is. In de follow-up contacten na afsluiting blijkt dat het netwerk in staat is om met vader onverwachte situaties goed op te vangen: toen Jordy toch weer een keer zo boos was geworden dat er een ruit sneuvelde heeft vader oom Menno gebeld. Die is met vader, Jordy en de buurvrouw om de tafel gaan zitten en gezamenlijk hebben ze nieuwe afspraken gemaakt. HouVast is overbodig geworden.

Follow-up

Als de mogelijkheid bestaat (het is niet altijd opgenomen in de beschikking) ga je nog één of enkele keren langs bij het gezin. Om belangstelling te tonen en om te kijken of je ze nog advies nodig hebben. Je bevraagt het gezin op de opvoeding om met hen in te schatten of nog steeds sprake is van veilig en goed genoeg. Je bespreekt het verloop van de afspraken met het netwerk. Je viert de successen, complimenteert iedereen met alles wat goed gaat. Zo nodig adviseer je het gezin en het netwerk over eventuele zorgen.

Sommige organisaties hanteren een strippenkaart voor follow-up contacten, waarmee ouders nog een aantal keren gebruik kunnen maken van hulpverlening op eigen verzoek, bijvoorbeeld twee keer in de eerste zes maanden na afsluiting.

Als blijkt dat de opvoedsituatie toch kwetsbaar of in gevaar is, kan overwogen worden om HouVast opnieuw op te starten of, bij ernstige zorgen, om in samenspraak met de ouders toch de stappen van de meldcode te volgen.

5.9 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat je inzet op een heldere start voor én met het gezin
- Dat je de Drie kolommen gebruikt om de situatie in kaart te brengen
- Dat de kern van het probleem en de bedoeling van jouw betrokkenheid richting geven aan hoe je het plan opstelt
- Dat je doelen prioriteert en eerst met de meest basale dingen aan de slag gaat
- Dat je de drie hoofdstrategieën gebruikt om concreet uit te werken hoe je de doelen aan gaat pakken
- Dat je de uitvoering van HouVast voortdurend monitort en geregeld evalueert
- Dat je HouVast kunt op- en afschalen, verlengen en afsluiten

06

Versterken
van opvoed-
vaardigheden

06 | Versterken van opvoedvaardigheden

In dit hoofdstuk gaan we in op de manier waarop je aan het derde subdoel van HouVast werkt: het vergroten van de opvoedvaardigheden van ouders.

Eerst staan we kort stil bij de ontwikkeling van het kind en de rol van ouders. We lichten toe wat opvoeden voor ouders met een LVB zo uitdagend maakt en wat dit betekent voor jou in de begeleiding. We bespreken verschillende technieken om ouders Hand In Hand opvoedvaardigheden aan te leren. Aan de hand van een voorbeeld leggen we dit vervolgens uit.

6.1 Ontwikkeling

Vanaf het moment dat een kind geboren wordt, ontwikkelt het zich in een rap tempo. Doordat het brein, de taal en de motoriek zich ontwikkelen, is het kind naarmate het ouder wordt tot steeds meer in staat. Stap voor stap wordt de wereld om het kind heen groter en gaat het kind meer ontdekken. Gaandeweg wordt het kind steeds zelfstandiger.

De ontwikkeling van het kind kunnen we zien als een interactief proces tussen het kind en zijn omgeving. Er zijn een veelheid van factoren van invloed op deze ontwikkeling. Het gezin, met de ouders aan het hoofd, is de eerste belangrijke omgeving waarin kinderen opgroeien en vervult zoals eerder beschreven (zie paragraaf 3.1) een belangrijke functie.

Ouders spelen dus een belangrijke rol in het creëren van de randvoorwaarden voor kinderen om zich te ontwikkelen. Het gaat om de basale behoeftes aan veiligheid, verzorging en bescherming van het kind. Daarnaast staan ouders voor de taak het kind op te voeden, wat betekent dat zij het kind begeleiden in diens ontwikkeling. Ook hier is voortdurend sprake van een wisselwerking tussen de ouder en het kind. Dat betekent dat zowel het gedrag van het kind als dat van de ouder voortdurend in het licht van hun onderlinge interactie moet worden gezien. Dat wat de ouder voelt, denkt en doet is van invloed op wat het kind voelt, denkt en doet en andersom.

Een ouder die in de ochtend heel gestrest is en gaat schreeuwen dat het kind moet opschieten om naar school te gaan, of een ouder die weinig structuur biedt in de ochtend, roept ander gedrag bij het kind op dan een ouder die ontspannen de dag begint en in staat is het kind stapsgewijs te ondersteunen bij het ochtendritueel.

Als je met ouders werkt aan het versterken van opvoedvaardigheden om daarmee de ontwikkeling van het kind te stimuleren, dan moet je dus oog blijven houden voor de interactie tussen de ouder en het kind. Deze interactie vindt bovendien niet plaats in een vacuüm, maar in een omgeving die ook invloed heeft.

Een kind dat moeite heeft zijn boosheid te reguleren en gaat schreeuwen als het begrensd wordt, roept ander gedrag bij de ouder op, dan een kind dat makkelijker de instructies van een ouder opvolgt. Een kind dat moeite heeft zich te laten troosten wanneer het heel verdrietig is en zich terugtrekt op zijn kamer, roept ander gedrag op bij een ouder dan een kind dat goed kan aangeven wat hem dwars zit.

6.2 Opvoeden

Opvoeden betekent dat de ouder het kind begeleidt in zijn ontwikkeling door het bieden van emotionele ondersteuning, het respecteren van autonomie, het bieden van structuur en grenzen en het geven van informatie en advies. Om deze begeleiding vorm te kunnen geven is het belangrijk dat ouders weten wat er van het kind kan worden verwacht, wat de mogelijkheden en behoeften zijn en hoe je als ouder hierbij aansluit.

In dit hoofdstuk gaat het over opvoeden, en ligt de focus op de ouders en wat van de ouders verwacht wordt. Maar in HouVast gaat het ons uiteindelijk niet alleen om wat de ouders kunnen en doen, maar om de optelsom van wat de ouders inbrengen aangevuld met wat het netwerk biedt. Lees dit hoofdstuk dus steeds in het licht van wat ook de mensen om het gezin heen in opvoeding kunnen betekenen: de taak om op te voeden is van de ouder, maar deze staat er niet alleen voor.

6.2.1 Ontwikkelingsfase, ontwikkelingsopgave en opvoedopgave

In de ontwikkeling van een kind naar volwassenheid, doorloopt het verschillende ontwikkelingsfasen. Per ontwikkelingsfase zijn verschillende thema's kenmerkend. Het zijn specifieke opdrachten waar ieder kind voor staat en waarin kennis en vaardigheden worden ontwikkeld. Dit zijn de ontwikkelingsopgaven van het kind. De ouder staat voor de opgave aan te sluiten bij de ontwikkelingsfase waarin een kind zich bevindt en het kind te begeleiden in het vervullen van de ontwikkelingsopgave waarvoor het staat. Dat zijn opvoedopgaven van de ouders.

Kijkend naar ontwikkelingsfasen dan weten we het volgende:

- Ontwikkelingsfasen en -opgaven zijn voor kinderen in de regel leeftijdsgebonden, hoewel voor sommige kinderen de ontwikkeling anders kan verlopen;
- In elke fase staat het kind voor nieuwe uitdagingen, leert het nieuwe vaardigheden en laat het ander gedrag zien;
- Ontwikkelingsfasen volgen elkaar op naarmate het kind ouder wordt;
- Het goed doorlopen van een ontwikkelingsfase is een belangrijke voorwaarde om een volgende ontwikkelingsfase te doorlopen;
- Bij iedere ontwikkelingsopgave van het kind staat de ouder voor specifieke opvoedopgave(n).

Als er sprake is van een (licht) verstandelijke beperking bij het kind is het belangrijk om alert te zijn. We weten dat zij in ontwikkeling achterlopen op hun kalenderleeftijd (en dus op leeftijdsgenoten). Het is voor ouders belangrijk te weten dat zij vaker wat later toekomen aan bepaalde ontwikkelingsopgaven. Het is goed om aan te sluiten bij de ontwikkelingsfase in plaats van de kalenderleeftijd.

Hieronder zijn de ontwikkelingsfasen van kinderen tussen 0 – 18 jaar op een rijtje gezet, met bijbehorende ontwikkelingsopgaven voor kinderen en de specifieke opvoedopgaven voor ouders. Kijk voor een uitgebreidere beschrijving op nji.nl/ontwikkeling.

Ontwikkelingsfase	Ontwikkelingsopgave	Opvoedopgave
Baby 0-2 jaar	• Lichaamsbeheersing & fysiologische zelfregulatie • Opbouwen van een veilige gehechtheidsrelatie • Exploratie & spelen • Autonomie en individualisatie	• Soepele verzorging • Sensitief en responsief reageren op de behoeften van het kind • Interactie bieden • Beschikbaarheid • Ruimte en steun geven
Peuter 2-4 jaar	• Ontwikkelen van representatieve (taal) vaardigheden • Zelfregulatie • Constructieve omgang met leeftijdsgenoten • Vergroten zelfredzaamheid (taakjes) • Aanpassen aan o.a. de eisen van opvoeders • Sekse rol-identificatie	• Sensitiviteit voor cognitief niveau • Positieve bevestigende omgang • Omgaan met ambiguïteit kind • Disciplineren • Sekse specifieke benadering
Kleuter 4-6 jaar	• Leren van schoolse vaardigheden (lezen, schrijven, rekenen) • Taakgericht gedrag en ijver • Gebruik van digitale apparaten • Eigen maken van gezinsnormen • Opbouwen van wederkerige relaties • Ontwikkelen van geweten en schaamtegevoelens • Nemen van de verantwoordelijkheden thuis	• Gelegenheid geven tot omgang met leeftijdsgenoten • Schoolonderricht • Positieve waardering voor taken en schoolwerk • Democratische en warme opvoedstijl • Digitale opvoeding

Ontwikkelingsfase	Ontwikkelingsopgave	Opvoedopgave
Basisschool 6-12 jaar	• Vergroten van zelfstandigheid t.o.v. ouders • Gebruik van basale infrastructuur • Zelfsturing en zelfregulatie • Opbouw relaties leeftijdgenoten • Inleven en verplaatsen in anderen • Omgang sociale media en internet	• Aanbieden van een (cognitief) stimulerende omgeving • Bevorderen van autonomie • Bieden van de gelegenheid om om te gaan met leeftijdgenoten • Bieden van structuur en grenzen • Bieden van emotionele ondersteuning, respect voor autonomie • Digitale opvoeding
Puberteit- Adolescentie 12-16 jaar	• Ontwikkelen emotionele en praktische zelfstandigheid • Omgaan met eigen lichaam en andere sekse / intimiteit en seksualiteit • Ontwikkeling van waarde systeem • Identiteitsontwikkeling • Omgaan veranderende positie tot ouders • School /werk / vrije tijd • Omgaan met autoriteit en instanties • Zorgdragen uiterlijk en gezondheid • Omgang sociale media en internet	• Emotionele steun bieden • Tolerantie voor experimenteren • Bieden van ruimte voor ontwikkelen eigen waardensysteem • Leeftijdsadequate grenzen stellen • Voorbeeldfunctie vervullen • Meer symmetrische relatie met kind aangaan
Adolescentie – Volwassenheid	• Cognitieve flexibiliteit • Onderwijs en werk • Zorgdragen eigen woonsituatie • Emotionele zelfstandigheid • Omgaan met tegenstrijdige verwachtingen van gezin en omgeving • Sociale contacten en vriendschappen • Intimiteit en seksualiteit • Zelfredzaamheid • Gezondheid en uiterlijk • Omgang sociale media en internet	• Respecteren van keuzes en initiatieven • Beschikbaar zijn bij vragen en moeilijkheden • Waar nodig en mogelijk bieden van emotionele-, praktische- en financiële steun

Gedurende de ontwikkeling van het kind wordt voortdurend van de ouder gevraagd zijn opvoedgedrag aan te laten sluiten. De ouder moet zijn gedrag afstemmen op dat wat een kind kan of nog moet leren. Dit betekent dat de ouder het gedrag van het kind allereerst moet zien in het licht van de fase waarin het kind zit, snappen wat het gedrag van het kind betekent en zodoende zijn gedrag hierop aanpassen. Hiervoor moet de ouder ook snappen dat het gedrag van het kind gedurende de ontwikkeling een andere betekenis krijgt en zodoende ook om een andere benadering vraagt.

Een baby geeft door te huilen aan dat er iets dwars zit. Hij heeft bijvoorbeeld honger, een vieze luier of is moe. De baby heeft behoefte aan eten, een schone luier of slaap. Een zesjarig kind dat huult geeft met het huilen aan dat hij verdrietig is of mogelijk pijn heeft. De zesjarige heeft behoefte aan troost of geruststelling.

Een boze peuter met een driftbui geeft mogelijk aan dat zij het lastig vindt dat het niet gaat zoals zij wil. Zij kan zich, passend bij de leeftijd, nog lastig met woorden uiten en kan ook haar emoties nog lastig reguleren. Haar driftbui vraagt een andere benadering dan een boze uitpatting van een dertienjarige die graag iets wil waarvan de ouders aangeven dat het niet mag.

6.2.2 Uitdagingen voor ouders met LVB

Zoals al eerder is benoemd kunnen ouders met een LVB opvoedvaardigheden leren. Ze hebben alleen vaak meer tijd nodig om opvoedvaardigheden eigen te maken. Terwijl hun leertempo niet altijd is afgestemd op de ontwikkelingsfasen die kinderen doorlopen, en de nieuwe vaardigheden die zij daar weer nodig voor hebben. Verder hebben ouders met een LVB over het algemeen meer moeite zich te verplaatsen in de specifieke ontwikkelingsleeftijd van het kind en meer moeite zich in te leven in de belevingswereld van het kind waardoor onder- of overvraging op de loer ligt.

Ook weten we dat ouders met een LVB meer moeite ervaren om het gedrag van het kind juist te interpreteren. Met name wanneer het kind in de ogen van de ouders 'lastig' gedrag vertoont, zoals schreeuwen, niet luisteren, druk doen, kunnen ouders niet altijd goed aansluiten bij dat wat het kind, passend bij de ontwikkelingsfase, echt nodig heeft.

Als HouVast-werker ondersteun je ouders met een LVB in het begrijpen van het gedrag van hun kind, zodat het hun beter lukt om met hun gedrag aan te sluiten bij wat het kind nodig heeft. We noemen een aantal manieren waarop je ouders kunt helpen om het gedrag van het kind beter te begrijpen.

Vader en Marie zitten aan tafel voor het ontbijt. Marie is tweeënhalf jaar. Vader wil graag dat Marie gezonde dingen proeft. Hij wil dat ze eerst een boterham met kaas eet, daarna mag ze zelf kiezen. Vader geeft Marie een boterham met kaas in kleine stukjes. Marie wil geen boterham met kaas eten. Ze wijst naar de jam. Vader zegt: "Nee, eerst kaas en dan jam." Maar Marie wil alleen een boterham met jam. Vader blijft volhouden. Hij pakt een stukje brood met kaas en brengt dat naar haar mond. Marie doet haar hoofdje opzij, weg van het stukje brood en houdt haar lippen strak op elkaar. Vader zegt: "Doe je mond open! Eerst kaas, Marie!" Marie wordt boos en roept: "Jam!" Ze duwt haar bordje hard van zich weg en de stukjes brood vallen op de grond. Vader wordt boos en roept: "Kijk wat je doet, nu krijg je niets." Hij denkt: "Dit is toch niet normaal! Ze pest me gewoon. Ze doet dit expres!"

Vader kan het gedrag van Marie moeilijk plaatsen. Is het gedrag lastig? Ja dat zeker! Is het passend bij haar leeftijd? Ook. Marie is tweeënhalf jaar en kan zich nog niet zo goed in woorden uitdrukken. Verder zit Marie in de fase waarin het ontwikkelen van een eigen-ik en een eigen-wil op gang komt. Marie heeft moeite met het accepteren van een nee en ze vindt het lastig dat het niet gaat zoals ze wil. Omdat ze, passend bij haar leeftijd, haar impulsen nog niet zo goed kan beheersen en ze nog niet vloeiend spreken kan, is het extra lastig voor haar om rustig te reageren. Ze dramt en werpt haar boterham weg, haar uiting van 'ik wil jam'. Gedurende haar ontwikkeling zal ze moeten leren rustig te reageren en grenzen van anderen te accepteren. Dit is een interactief proces waarin haar ouders een belangrijke rol spelen. Aan vader nu de taak haar hierin te begeleiden.

Ondersteun ouders in het reguleren van hun eigen emoties

Lastig gedrag roept soms frustratie, boosheid of gevoelens van machteloosheid op waardoor een ouder snel vanuit eigen emotie kan reageren, en inadequaat opvoedgedrag kan laten zien. Door eerst even de tijd te nemen om rustig te worden en samen te observeren wat het kind doet, ontstaat er meer ontspanning en ruimte in het hoofd van de ouders om samen na te denken over manieren in het omgaan met lastig gedrag.

Geef ouders uitleg over de ontwikkelingsfase

Het kan helpen om in begrijpelijke taal en met visuele ondersteuning aan ouders uit te leggen in welke ontwikkelingsfase het kind zich bevindt. Daarmee kun je verduidelijken waarom het kind bepaald gedrag vertoont en welke vaardigheid het kind aan het ontwikkelen is. Door informatie te geven, ontstaat meer begrip voor het gedrag en snappen ouders beter waarom een kind doet wat het doet.

Vertaal lastig gedrag naar vaardigheidstekorten

Als een kind lastig gedrag laat zien, dan kunnen ouders dit soms typeren als eigenschap of als vaststaand gedrag. De ouder zegt bijvoorbeeld: "hij doet het expres", "hij pest me", "ze is gewoon manipulatief". Jij kan de ouder helpen dit gedrag te vertalen naar mogelijke vaardigheidstekorten van het kind, zoals: "hij vindt het lastig om te zeggen wat er is", "het lukt haar niet om zichzelf alleen te vermaken" en "zij heeft moeite met het accepteren van jouw nee." Denken en praten vanuit vaardigheidstekorten in plaats van eigenschappen, zorgt ervoor dat er meer ruimte ontstaat te zoeken naar oplossingen om een kind hiermee om te leren gaan.

Zoek manieren om het kind een vaardigheid te leren

Als het kind bijvoorbeeld moeite heeft met op zijn beurt wachten, kun je samen puzzelen op wat de ouder kan doen om het kind dit te leren. Je gaat met de ouder op zoek naar situaties die je kunt gebruiken om het kind te laten oefenen. En je stimuleert de ouder om te oefenen met het bekrachtigen of corrigeren.

6.3 Het versterken van opvoedvaardigheden

Het is aan jou als HouVast-werker om samen met de ouders (moeder én vader) te bekijken welke opvoedvaardigheden moeten worden versterkt of moeten worden aangeleerd, met als doel dat het de ontwikkeling van het kind bevordert. Deze heb je vastgelegd in het HouVast-plan.

Er zijn verschillende stijlen van opvoeden (denk aan de loedermoeder of de curlingouder, de hele strenge ouder of juist de ouder waarvan alles mag) en er is volop discussie over wat al dan niet goed is. In HouVast hanteren we de **basisprincipes van positief opvoeden**, wanneer we met ouders werken aan het versterken van opvoedvaardigheden.

“

"Ik vind het leuk dat zij positieve dingen geeft die ik kan leren."
(een moeder)

”

Uitgangspunten van positief opvoeden zijn:

- Kinderen een veilige en stimulerende omgeving bieden
- Kinderen laten leren door positieve ondersteuning
- Aansprekende discipline hanteren (heldere instructies, snel reageren & duidelijke regels)
- Realistische verwachtingen hebben van het kind
- Goed voor jezelf zorgen als ouder

6.3.1 Effectieve leerstrategieën

Het is belangrijk om stil te staan bij de manier waarop ouders opvoedvaardigheden aanleren. Specifiek als het gaat om opvoeden zijn er strategieën die niet goed werken bij ouders met een LVB. Een aanpak die niet aansluit kan ertoe leiden dat ouders een faalervaring opdoen. Daardoor zullen ze (nog) minder open staan voor leren en boos of gefrustreerd raken.

Effectieve leerstrategieën voor ouders met een LVB:

1. Feedback & bekrachtiging	5. Modeling
2. Concrete instructie	6. Taakanalyse
3. Voordoen & oefenen	7. Visuele ondersteuning
4. Rollenspel	8. Zelf monitoring

In deze paragraaf gaan we in op effectieve leerstrategieën voor ouders met een LVB om hun opvoedvaardigheden te versterken. Feitelijk is dit een uitwerking van de tips in bijlage 2: communiceren en samenwerken met cliënten met een LVB, vertaald naar het aanleren van opvoedgedrag. De strategieën in dit hoofdstuk vormen jouw 'gereedschapskist' om met het gezin mee aan de slag te gaan. Welk stuk gereedschap jij wanneer inzet en op welke manier, is jouw professionaliteit. Ervaring, samenwerking met collega's en reflectie zullen maken dat je steeds vaardiger wordt.

Hier worden acht strategieën toegelicht:

1. Feedback en bekrachtiging

Feedback geef je in het begin vooral positief en je bent gericht op die (kleine) stapjes die goed gaan. Als je veel focust op wat niet goed gaat en wanneer je ouders met hun neus drukt op wat zij niet kunnen of wat mis gaat, dan trigger je eerdere faalervaringen en ondermijnt je het (beginnende) zelfvertrouwen. Ouders die veel faalervaringen hebben gehad zullen niet erg openstaan voor correctieve of negatieve feedback. Bij het geven van feedback benoem je concreet wat de ouder goed doet en wat het effect is: "Slim dat je de vaas van de salontafel hebt gehaald, nu kan Joris veilig rondlopen in de kamer." Hoe concreter je bent, hoe duidelijker het voor de ouder is wat deze goed doet en je de kans vergroot op herhaling. Positieve stimulans kun je ook geven door de ouders te wijzen op de positieve effecten van hun aanpak: "Kijk eens hoe blij en tevreden de baby nu lacht?" of "Zie je hoe Milo nu netjes zijn jas ophangt?"

Een goede manier om met ouders te reflecteren op hun handelen is om een video opname te maken. Gebruik de video's vooral voor momenten waarop ouders vaardigheden laten zien die ze onder de knie hebben. Bespreek met hen: "Wat gaat er goed? Waar zie je dat aan bij je kind? Wat heb jij gedaan dat maakte dat het zo goed ging? Wat hielp nog meer mee? En wat nog meer?" Feitelijk geef je met de video en de vragen die je daarbij stelt de ouders de kans om zichzelf te complimenteren. Dat werkt nog sterker dan jouw complimenten. Het vakkundig leren inzetten van video opnames vraagt wel om aanvullende scholing.

Wees niet bang om teveel aandacht voor positieve feedback en bekrachtiging te hebben: succesvol samenwerken kenmerkt zich doordat de verhouding van positieve ten opzichte van negatieve feedback 6:1 is; dus zes positieve, instemmende, complimenterende verbale en non-verbale signalen tegenover één negatieve.

2. Concrete instructie

Concrete instructie is nodig omdat ouders met een LVB niet vanzelf weten en begrijpen wat goed is voor een kind, en risico's niet altijd goed kunnen inschatten, zoals we ook in hoofdstuk 1 beschreven. Hun kennis van de ontwikkeling van kinderen is beperkt (wat is 'gewoon?'), en, zoals we in paragraaf 6.2 aangaven, hun inlevingsvermogen in wat het kind nodig heeft is minder goed ontwikkeld. Een kind opvoeden vergt feitelijk steeds nieuwe vaardigheden en vereist dat ouders nieuw gedrag kunnen vertonen als de situatie daarom vraagt. Voor ouders met een LVB is dat moeilijk. Concrete instructies in heldere taal helpen daarbij. Het voorkomt misverstanden en de ouders weten beter wat er van hun verwacht wordt. Bij een concrete instructie leg je duidelijk uit wat de ouder moet doen, wanneer, hoe en waarom.

"De fles van Achim moet je uitkoken. Want in de fles zitten kleine beestjes die je niet kunt zien. Die kunnen Achim ziek maken. Als je de fles kookt dan gaan de beestjes dood."

"Als je met Joy samen boodschappen doet, is het handig om te benoemen wat je allemaal ziet. Zo leert Joy woordjes en kan zij ze strakjes ook zeggen. Bijvoorbeeld: als je langs de appels loopt, zeg je kijk een appel."

Ouders met een LVB zullen weinig leren van vage en abstracte instructies. Als je de ouders vertelt dat ze sensitief moeten reageren op hun baby omdat dat zorgt voor veilige gehechtheid, zal dat niet tot verbetering van sensitiviteit leiden. Daarvoor is nodig dat je gehechtheid zo uitlegt dat ze het kunnen begrijpen en dat je door middel van voordoen en oefenen in hun eigen situatie, laat zien wat je concreet onder sensitiviteit verstaat.

3. Voordoen en oefenen

Ouders met een LVB leren door te doen. Ze kunnen niet goed generaliseren en zullen wat ze geleerd hebben niet vanzelf ook toepassen in nieuwe situaties. Voordoen en oefenen en veel herhalen is daarom heel belangrijk. Ouders met een LVB hebben veel tijd nodig voor dat oefenen. Als je teveel tegelijk wil aanleren of te snel wil gaan, of als je ouders de tijd niet geeft om te herhalen en nog eens te oefenen, zal de kans groot zijn dat ouders afhaken. Je doet er goed aan om te oefenen in verschillende situaties: het ontbijt én het avondeten, binnen spelen én buiten spelen, oefenen met het ene kind én met het andere kind. Oefenen vraagt geduld van je en een attitude waarmee je vertrouwen uitstraalt. Als je oefent, is het belangrijk dat de ouders weten welke vaardigheid je gaat oefenen.

"Ze daagt me soms uit. Ik heb geleerd dat je eerst een paar keer moet zeggen: 'Stop met wat je doet.' En als dat niet lukt, dan beetpakken en meenemen. Dus dat doe ik nu, maar dat is helemaal niet leuk. Dan ben ik de strenge vader die niet de flexibele vader kan zijn die ik wil zijn. En dan vind je dochter je niet lief. Zo neem ik haar dan van het schoolplein mee naar de auto toe, iedereen ziet het. Ik schaam me hartstikke, maar ik weet nu ook dat dat ook bij andere ouders gebeurt."
(een vader)

"Al doe ik het 8 keer fout, dan bij de 9de keer doet ze dan een beetje helpen, maar uiteindelijk doe ik het alsnog zelf. Dus dat is wel het mooie van HouVast."
(een moeder)

"Kijk ik laat je even zien hoe je de fles van Achim moet uitkoken. Kijk maar met me mee, dan kun je het daarna zelf doen."

"Zullen we oefenen met aandacht houden voor Samuel? Jij gaat met Samuel met de Lego spelen. Ik ga op verschillende manieren proberen je af te leiden. Bijvoorbeeld door je een keertje te bellen op je telefoon. We gaan oefenen met doorspelen met Samuel, oké?"

4. Rollenspel

Veel sociale en/of emotionele vaardigheden die een ouder in direct contact met het kind kan inzetten kun je oefenen in een rollenspel. Je kunt bijvoorbeeld met een pop oefenen hoe ouders moeten handelen als hun kind een ongeluk heeft gehad. Of ouders kunnen met jou oefenen hoe ze een nieuwe regel in huis aan het kind gaan uitleggen en hoe ze die gaan handhaven. Met een rollenspel kun je ouders leren hun (impulsieve) gedrag bij te sturen. Je kunt bijvoorbeeld oefenen hoe moeder het kind kan negeren als dat zeurt om snoep, in plaats van boos uit te vallen. Ook kun je sociale situaties oefenen, bijvoorbeeld hoe je op het schoolplein contact legt met andere moeders. Of hoe je als ouder jouw zorgen bespreekt op het consultatiebureau. Maak het rollenspel steeds heel realistisch en richt je op een concrete vaardigheid in een realistische situatie.

"Ik moest opnieuw mijn grens opzoeken om een andere manier van opvoeden te leren. In het begin was dat moeilijk. Dan deden we rollenspel, was zij hem en ik moeder. En dan ging ze een beetje tegen de draad in doen enzo. Het was moeilijk, maar het werkte wel allemaal."

(een moeder)

Moeder: "Als ik Jasmijn zeg dat ze naar bed moet, dan gaat ze niet. Ik weet dan niet wat ik moet doen."
HouVast-werker: "Zullen we oefenen wat je kan doen met een 'nee' van Jasmijn? We beginnen eens het oefenen van rustig de boodschap 'Jasmijn, we gaan naar bed' te herhalen. Wil jij Jasmijn zijn dat ik het eens voor doe? Of wil je dat ik Jasmijn ben en je oefent met het herhalen van je boodschap?"

5. Modeling

Modeling is een andere manier om vaardigheden voor ouders visueel te maken door zelf in aanwezigheid van de ouder het goede voorbeeld te geven of te zijn. Door model te staan en zonder instructies iets voor te doen, maak je voor ouders zichtbaar hoe je zou kunnen handelen en breng je hen mogelijk tot nieuwe inzichten.

Als je in het gezin komt maak je contact met de kinderen. Je loopt naar ze toe, zakt door je knieën en geeft ze een handje. Je vraagt: 'Had je een leuke dag op school? Wat heb je vandaag gedaan?' Je luistert en je geeft een compliment over hoe mooi hun haren zitten. Met jouw voorbeeldgedrag bied je de ouders een kans om te observeren hoe jij praat met de kinderen en ze een compliment geeft, zonder dat je dit expliciet benoemt. Indirect geef je ook de ouders een compliment die de haren zo mooi hebben gedaan.

6. Taakanalyse

Plannen en ordenen is ingewikkeld voor ouders met een LVB. Door middel van taakanalyse help je de ouder met het ordenen en structureren van situaties. Je helpt zo om structuur en ritme aan te brengen voor het kind. Om de ouder aan te leren hoe deze bijvoorbeeld kan zorgen dat de maaltijd prettig verloopt, of dat het kind rustig thuis komt uit school, analyseer je de situatie en deel je hem op in kleinere stapjes. De stappen kun je vervolgens apart observeren, uitleggen en inoefenen. Je kunt daarmee uit elkaar halen wat je precies met de ouder moet gaan oefenen en wat de ouder al goed kan. Het geeft je ook de mogelijkheid om ouders te complimenteren met wat al wél goed gaat. 'Rustig thuis uit school komen' ontrafel je bijvoorbeeld in de volgende stapjes:

1. Om 15:15 uur, voordat Estelle thuis komt: thee zetten, bekers en koekjes klaarzetten.
2. Estelle komt binnen, je zegt haar gedag en loopt naar haar toe.
3. Help bij jas aan de kapstok, tas op de plank, broodtrommel op het aanrecht, schoolschriftje op tafel.
4. Complimentjes geven voor wat Estelle zelf al goed doet.
5. Aan tafel, thee inschenken, koekje geven.
6. Aandacht geven aan Estelle. Vragen naar de dag: "Wat heb je gedaan op school, hoe was het? Vertel verder!"
7. Schoolschriftje samen bekijken.
8. Als de thee op is: plan maken voor de middag.

7. Visuele ondersteuning

Visuele ondersteuning is nodig omdat taalbegrip en taalvaardigheid niet de sterkste kant van ouders met een LVB zijn. Visuele ondersteuning helpt ouders met een LVB met ordenen en biedt een waardevolle aanvulling op mondelinge instructies. Vaardigheden die geoefend zijn kunnen middels visuele ondersteuning geconcretiseerd worden. De stapjes die je hebt onderscheiden kun je in een simpel stripverhaal of met eenvoudige pictogrammen op papier zetten. Die vormen een reminder voor de ouder om de stappen goed op te volgen. Vaak wordt van pictogrammen en plaatjes gedacht dat ouders daar niet mee willen werken omdat ze het kinderachtig zouden vinden. Dat kan zo zijn, maar wees ervan bewust dat je dat pas zeker weet als je het geprobeerd hebt en dat het afwijzen van een vorm van visuele ondersteuning, niet betekent dat iedere vorm van visuele ondersteuning niet aansluit. En bedenk je dat jouw eigen ideeën hierover een rol kunnen spelen, hoe ouders dit ervaren.

Ervaring én onderzoek wijzen uit dat het op de juiste manier inzetten van visuele ondersteuning ouders enorm kan ondersteunen en stimuleren. Visuele ondersteuning kan uit plaatjes of eigen tekeningen bestaan, maar kan ook geboden worden door een video filmpje (bijvoorbeeld hoe verschoon je een luier).

8. Zelfmonitoring

Ouders kunnen hun eigen opvoedgedrag monitoren. Bijvoorbeeld door een lijst met gezonde voedingsmiddelen op de koelkast te plakken en ouders te laten afvinken welke van die voedingsmiddelen ze hebben gebruikt gedurende de week. Ook dagelijkse routines kun je op deze manier door de ouders zelf laten bijhouden. Zelfmonitoring is een goede strategie als je de indruk hebt dat de ouder zichzelf overschat of juist onderschat. Belangrijk is dat de ouder wel oprecht mee wil werken aan de zelfmonitoring.

6.4 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat je de ouders steunt bij het begeleiden van het kind in diens ontwikkeling
- Dat elke nieuwe ontwikkelingsfase van het kind de ouders voor nieuwe opvoedopgaven stelt
- Dat je de ouders helpt om dit te begrijpen en hun opvoedgedrag daarop aan te passen
- Dat er verschillende leerstrategieën zijn die goed werken bij ouders met een LVB
- Dat je bij het versterken van opvoedvaardigheden die leerstrategieën inzet, die aansluiten bij de ouder met wie je werkt

07

Samenwerken
met het netwerk

07 | Samenwerken met het netwerk

Eén van de subdoelen van HouVast is het verstevigen en vergroten van het netwerk rondom het gezin. In dit hoofdstuk gaan we in op hoe je daaraan werkt. Eerst bespreken we de principes van wraparound care. Dan kijken we naar manieren waarop je het netwerk van het gezin kunt versterken. We gaan in op hoe je de zorg rondom een gezin coördineert. Tot slot kijken we naar hoe je de belangen van ouders met een LVB kunt behartigen.

7.1 Het netwerk van ouders met een LVB

Een goed ondersteunend netwerk is een belangrijke beschermende factor voor gezinnen van ouders met een LVB. Uit onderzoek blijkt dat het sociaal netwerk van ouders met een LVB bestaat uit zowel professionals (formeel netwerk) als familie, vrienden, en burens (informeel netwerk).

De mate waarin het informele netwerk van ouders met een LVB ingezet kan worden, is soms beperkt. Het netwerk is vaak klein, kwetsbaar, en niet altijd ondersteunend. Familieleden nemen vaak een belangrijke rol in, meer nog dan vrienden. Maar ook komt geregeld voor dat ouders geen contact meer hebben met hun familie, of dat deze contacten stormachtig verlopen. Familiebanden van ouders met een LVB zijn helaas niet altijd warm. Veel ouders met een LVB komen uit een gezin waarin problemen speelden (verwaarlozing, mishandeling, misbruik). Soms zijn familiebanden daardoor misschien onveilig en riskant. Ook worden de beperkingen van ouders soms juist bevestigd en in stand gehouden door familieleden. Er kunnen machtsverschillen zijn, er kan zelfs sprake zijn van uitbuiting. Families zijn dus niet altijd (emotioneel) steunend, de steun is niet altijd onvoorwaardelijk, en de banden kennen soms schaduwkanten.

Vriendschappen en hechte relaties met burens zijn minder vanzelfsprekend. Voor ouders met een LVB kan het moeilijker zijn om mee te doen met het onderling contact tussen ouders op het schoolplein of langs de kant van het voetbalveld. Ze worden minder snel opgenomen in dergelijke netwerken. Daardoor missen ze de kans om zorgen te delen, tips uit te wisselen en elkaar wederzijds te helpen met kleine dingen. Dat kan maken dat ze er meer alleen voor staan in de opvoeding. Kortom: veel ouders met een LVB ontvangen gering steun van het informele netwerk en het is ingewikkeld voor ouders om een goed ondersteunend netwerk op te bouwen en in stand te houden.

7.1.1 Vaders die niet in het gezin wonen

Niet altijd maken vaders deel uit van het gezin. In de praktijk horen we regelmatig: “vader is niet in beeld” of “niet betrokken.” We dagen je uit om dat niet als een vaststaand feit aan te nemen, maar dat nieuwsgierig te onderzoeken en te beseffen dat dit geen statische situatie (hoeft) te zijn.

Sommige moeders willen de vader op afstand houden en kunnen vaders de toegang tot hun kinderen ontfeggen. Wellicht is er eerder sprake geweest van geweld, maar dat hoeft niet zo te zijn. Veel vaders denken dat zij minder rechten hebben dan de moeder, en weten vaak ook niet wat hun rechten zijn, hierdoor houden zij zich meer afzijdig. Het kan ook zijn dat de vader niet goed weet wat zijn rol kan zijn. Bovendien is het voor vaders soms nog lastiger om hulp te vragen bij uitdagingen, omdat ze zich erg verantwoordelijk voelen om zelf hun problemen op te lossen.

Het is belangrijk om je ervan te vergewissen of de vader wellicht toch gezag heeft. In dat geval betrek je hem sowieso gedurende het gehele traject, en moet hij ook instemmen met de inzet van HouVast. Maar ook als dat niet zo is, ga je op zoek naar het waarom van het niet in beeld zijn van de vader. En je onderzoekt, samen met moeder, het netwerk en de kinderen, de mogelijkheden dat vader, toch een plek kan krijgen in het leven van zijn kind, ook al is het maar klein, net als het netwerk van vader.

7.2 Wraparound care

'It takes a village to raise a child': dat geldt voor alle kinderen, en zeker ook voor kinderen van ouders met een LVB. Als HouVast-werker heb je daarom een belangrijke rol in het versterken van het netwerk en er voor zorg te dragen dat het netwerk met elkaar samenwerkt als een team. **Kern is: we ondersteunen het gezin in haar natuurlijke context.** Als er een probleem is wordt het probleem als het maar even kan *niet geëxporteerd* (door het kind uit huis te plaatsen of het kind of de ouder naar een therapeut of behandelaar te sturen) maar wordt de oplossing *geïmporteerd* in het gezin. Problemen worden dus zoveel mogelijk in het gezin opgelost in plaats van buiten het gezin. Als HouVast-werker sta je naast de ouders om de juiste oplossingen te kunnen 'importeren', en zorgt voor samenhang, afstemming en samenwerking tussen alle betrokkenen. Het importeren van oplossingen betekent niet dat alle ondersteuners ook daadwerkelijk bij het gezin thuiskomen. Dat zal niet altijd mogelijk of wenselijk zijn. Het betekent wel dat je bewaakt dat de eisen en interventies van iedere afzonderlijke ondersteuner steeds blijven stroken met wat vanuit het totale gezinsfunctioneren nodig is. Daarom zal bijvoorbeeld overleg met de schuldhulpverlener nodig zijn als er geld gereserveerd moet worden voor de reiskosten van de kinderen om naar de voetbal te gaan. Het is de taak van jou als HouVast-werker om samen met de ouders die dwarsverbanden te leggen en steeds weer te verstevigen.

Een dergelijke kijk op het ondersteunen van gezinnen in hun eigen context wordt 'wraparound care' genoemd. Als HouVast-werker ben je de spin in het web van dit begeleidingsteam (tenzij er een andere professional is die deze functie invult) en bewaak je deze wraparound uitgangspunten. Bij veel gezinnen is sprake van een veelheid aan problemen, en vaak zullen meerdere hulpverleners ingeschakeld moeten worden. Je zult geregeld met het gezin en de betrokkenen om de tafel gaan zitten om de samenwerking te blijven stroomlijnen. Samen met de ouders bewaak je de samenhang en bevorder je goede onderlinge samenwerking en afstemming. Ook zorg je voor de verbinding tussen het informele en het formele netwerk.

Een aantal uitgangspunten van wraparound care zijn belangrijk voor HouVast.

1. De **mening van het gezin** telt: bij het inschakelen van hulp leg je keuzes voor, bied je verschillende perspectieven en zorg je dat de waarden en voorkeuren van het gezin terug te vinden zijn in het plan. Het gezin kan zelf ook ideeën aandragen.
2. Er is sprake van **teamwork**: alle betrokkenen die hulp bieden vormen met elkaar een team, dat bestaat uit personen die door het gezin zijn.
3. **Netwerkondersteuning**: iedereen in het netwerk die kan steunen wordt opgespoord en gemotiveerd om bij te dragen.
4. **Samenwerking**: het team werkt nauw samen aan het realiseren van het plan.
5. **In de wijk**: het team bevordert de integratie in de buurt.
6. **Cultureel bekwaam**: je werkt samen vanuit respect voor elkaars (geloofs)overtuigingen, en bouwt op de waarden en identiteit van het gezin.
7. **Op maat**: voor elk gezin wordt een plan op maat gemaakt, met bij het gezin passende interventies en werkwijzen.
8. **Eigen kracht is de basis**: het identificeren, voortbouwen en vergroten van krachten van het gezin zelf staat voorop. Je minimaliseert het aantal professionele hulpverleners voortdurend.
9. **Doorzettingsvermogen**: het team werkt door zo lang als nodig, ook bij tegenslagen.
10. **Resultaatgericht**: de doelen en strategieën in het begeleidingsproces zijn verbonden aan waarneembare / meetbare indicatoren van succes. Dat maakt dat het team kan monitoren en zo nodig kan bijstellen.

Zoals je misschien kunt zien, sluiten wraparound care en oplossingsgericht werken naadloos op elkaar aan.

7.3 Netwerk in kaart brengen

Wie zijn er?

Voordat het netwerk betrokken kan worden, moet je weten om wie het gaat. Daartoe breng je het netwerk in kaart. Samen met de ouders ga je de mensen die belangrijk zijn voor het gezin zo volledig mogelijk inventariseren. Je begint vanuit de informatie die je bij de aanmelding hebt gekregen en checkt die informatie bij de ouders. Vraag de ouders zoveel mogelijk mensen te bedenken die belangrijk zijn, die nu al helpen of die zouden kunnen helpen. Vraag vooral door. Een goede vraag die daarbij kan helpen is: Wie vinden het belangrijk dat het goed gaat/goed blijft gaan met het kind? En wie nog meer? En wie nog meer?

Het kan voor ouders heel moeilijk zijn om te bedenken welke mensen tot hun netwerk behoren. Een ouder kan zeggen: "ik heb niemand." Dan kan het helpen om naar concrete situaties te vragen, bijvoorbeeld: "Stel, midden in de nacht heb je een probleem, wie bel je?"

Wat betekenen ze?

Als je alle mensen in beeld hebt, kun je met de ouders nadenken over de rol van al deze mensen. Wie staan dichtbij en wie verder af? Wie kan het gezin makkelijk betrekken als er iets is? Wie kan het gezin betrekken als het moet? Wie kan of wil het gezin eigenlijk niet betrekken? Wat zijn realistische verwachtingen? Op dezelfde manier kan je ook met de ouders in kaart brengen welke mensen van alle zorgen op de hoogte zouden moeten zijn, welke mensen sommige dingen moeten weten en wie niet alles hoeven te weten.

Het is belangrijk om je ogen niet te sluiten voor het feit dat de familiebanden complex, ambivalent en grillig kunnen zijn. Steun vanuit de familie is niet altijd stabiel en harmonieus. Erken de complexiteit, luister vooral heel goed naar wat ouders vertellen en neem dat serieus.

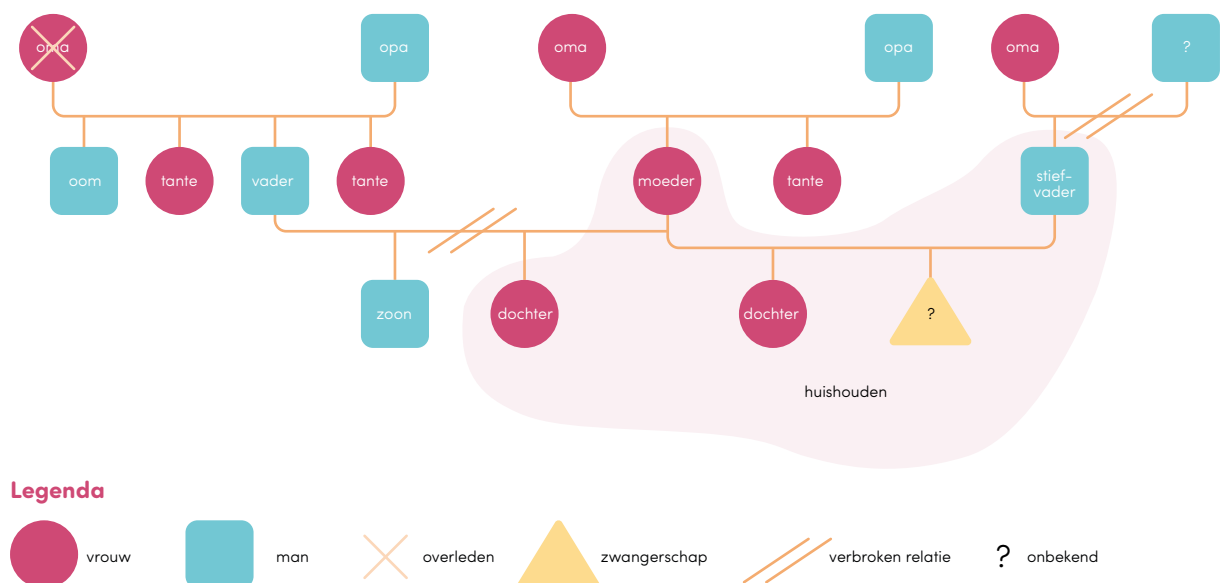
7.3.1 Hulpmiddelen

Er zijn twee belangrijke visuele hulpmiddelen om het netwerk in kaart te brengen, die je alle twee inzet: het genogram en het sociogram.

Genogram

Met een genogram breng je de familie, meestal drie tot vier generaties, in beeld. Een genogram helpt je om inzicht te krijgen en 'kennis' te maken met de familieleden, te begrijpen wie wie is, en hoe de relaties eruit zien. Dit is behulpzaam omdat deze gezinnen vaak bestaan uit complexe samengestelde gezinnen. Het is belangrijk dat je goed doorvraagt, en ook familieleden waarmee geen contact is in beeld brengt.

In de afbeelding hieronder zie je een voorbeeld, het is handig om de namen van de personen in te vullen.

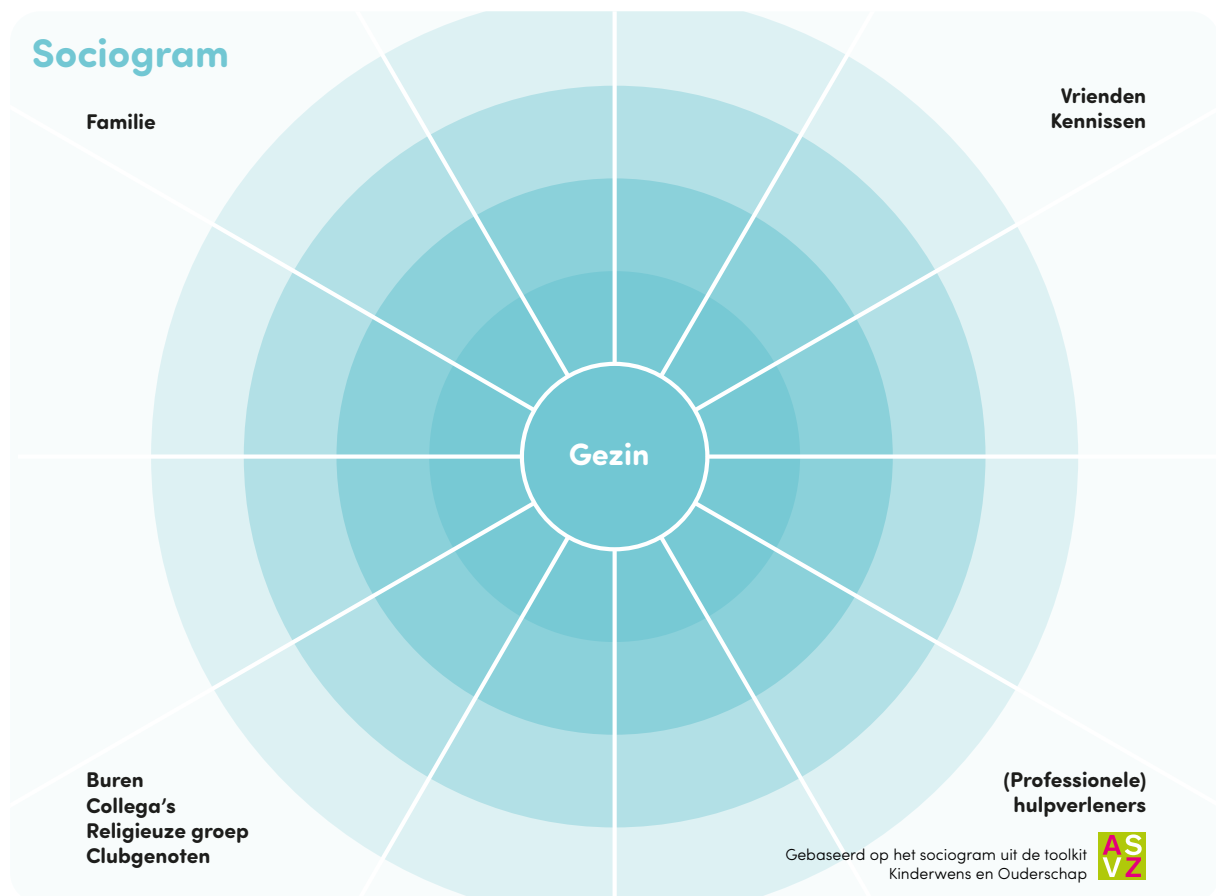
Afbeelding 8: Voorbeeld van een genogram

Sociogram

Met een sociogram breng je breed in kaart wie er allemaal tot het sociale netwerk van het gezin horen. Deze is ontwikkeld door ASVZ, speciaal voor ouders met een LVB.

Met de tool hieronder afgebeeld (te vinden op de website van HouVast) breng je het brede netwerk van het gezin in kaart. Je kijkt naar familie en vrienden, maar ook naar buren, collega's en hulpverleners, etcetera. Schrijf de namen op een post-it/sticker. Vervolgens vraag je naar het type contact en de relatie, en plaats je de post-it -afhankelijk van hoe dichtbij deze bij het gezin staat - op de juiste afstand van het midden op de tool. Onderzoek vervolgens met ouders wie hulp en steun bieden, maar ook om wat voor hulp en steun het gaat: advies en goede raad, liefde en begrip, praktische steun en/of gezelligheid.

Het genogram en het sociogram kun je samen met ouders invullen, of in een bijeenkomst met het netwerk. Dat laatste maakt dat je een nog rijker beeld krijgt. Belangrijk is om op momenten dat je evalueert opnieuw stil te staan bij het netwerk en te onderzoeken wat er is veranderd (zijn er mensen weggevallen of juist nieuw bijgekomen, zijn er rollen of posities veranderd enzovoort?).

Afbeelding 9: Sociogram

7.4 Netwerk versterken

Als je iedereen in beeld hebt en inzicht hebt in wat de mensen uit het netwerk voor het gezin betekenen, zal je vaak zien dat versterking van het netwerk wenselijk is. In de praktijk kan het een taaie klus zijn om een zwak netwerk te versterken. Het vergt creativiteit, stevige sociale vaardigheden, een lange adem en doorzettingsvermogen van je om samen met de ouders steeds weer mogelijkheden te zien en te benutten.

De oma van een gezin woont op Curaçao. Ze wordt erg gemist. Samen met de HouVast-werker puzzelen de ouders erop wat oma op afstand zou kunnen doen. Ze bedenken: oma kan de kinderen via beeldbellen voorlezen en een slaapliedje zingen bij het naar bed gaan. Oma en de kinderen hebben zo meer contact. Vader kan ondertussen het jongste kind douchen. Moeder kan rustig de keuken opruimen.

Als HouVast-werker zoek je zo met de ouders en het netwerk naar wat wél kan, rekening houdend met de moeilijkheden die er misschien zijn.

Blijf alert op gevoeligheden. Het kan zijn dat leden van het netwerk al veel doen en overbelast zijn, of om andere redenen niet veel kunnen betekenen voor het gezin. Natuurlijk respecteer je dat. Het kan ook zijn dat het te ingewikkeld is voor ouders om hun netwerk te vragen om te helpen, bijvoorbeeld omdat dat hun relatie (als broer en zus, of als ouder en kind) uit evenwicht brengt. Of, we noemden het al, omdat het netwerk onveilig is voor de ouder. Dat is iets om samen met de ouders te bewaken. Als je té hard trekt aan de ouders om het netwerk actief te krijgen, kan dat averechts werken.

7.4.1 Informele gezinssteun

Wanneer hulp vanuit familie of vrienden ontbreekt, kunnen ook informele vormen van gezinsondersteuning uitkomst bieden. In steeds meer gemeenten zijn organisaties actief die deze vorm van steun bieden vanuit organisaties zoals Buurtgezinnen, Steunouder en Home-Start. Een gezin uit de buurt biedt gezinnen die ondersteuning kunnen gebruiken steun, zo krijgen kinderen vaak extra aandacht en worden ouders ontlast. Bedoeling is dat een langdurige relatie ontstaat tussen de twee gezinnen. Informele gezinssteun kan gezinnen met stress heel goed ontlasten. Problemen worden genormaliseerd. De veerkracht van ouders wordt versterkt, en kinderen doen fijne nieuwe ervaringen op.

Als HouVast-werker ga je actief op zoek naar de mogelijkheden op het gebied van informele steun in de omgeving van het gezin. Je help de ouders om te onderzoeken wat informele gezinssteun voor hen kan betekenen, ook al zitten er misschien in eerste instantie bezwaren in de weg.

Naast steun vanuit een steungezin kan ook een JIM (Jouw Ingebrachte Mentor) een waardevolle en blijvende steunfiguur zijn, specifiek voor het kind. Verschillende organisaties hebben goede ervaringen met zo'n JIM. Als een JIM betrokken is of wordt, dan overleg je met het kind over hoe jullie het beste met elkaar kunnen samenwerken.

Gelijkwaardigheid

Hulp vragen hoeft geen eenrichtingsverkeer te zijn. Gezinnen kunnen ook een wederdienst doen. Bijvoorbeeld: buurvrouw Marie, die met een rollator loopt, helpt het gezin met de administratie en het gezin helpt de buurvrouw met de boodschappen. Of: oom Kevin helpt met het huiswerk en vader laat in ruil daarvoor de hond 's avonds uit op de dagen dat oom Kevin werkt. Als ouders iemand anders kunnen helpen, werkt dit empowerend: het kan bijdragen aan een gevoel van zinvol zijn en er toe doen. Het draagt eraan bij dat de verhoudingen tussen het gezin en de mensen die hen helpen zoveel mogelijk gelijkwaardig blijven. Dat is fijn voor het gezin én voor het netwerk.

7.5 Netwerkbijeenkomst

Een netwerkbijeenkomst is een bijeenkomst waarin je ouders, kinderen, familie en overig netwerk ondersteunt om tot zelf gekozen oplossingen te komen. Onder 'netwerk' verstaan we binnen HouVast steeds het informele netwerk (dus familie, vrienden, kennissen) én het formele netwerk (hulpverlener, leerkracht, wijkagent). Je wilt een stevig steunend netwerk bouwen, en daarvoor is nodig dat informeel- en formeel netwerk nauw en soepel samenwerken.

Samen met het gezin geef je invulling aan de netwerkbijeenkomst. Een netwerkbijeenkomst kan groot zijn, tien of meer deelnemers, maar ook kleiner, bijvoorbeeld vader, moeder, oma en iemand vanuit het lokale team. Meestal ben je als HouVast-werker zelf degene die de bijeenkomst leidt, soms is het handiger dat een collega (of gedragswetenschapper of leidinggevende) dat doet. Op enkele plekken – en in sommige gevallen – bestaat de mogelijkheid om een externe organisatie in te schakelen, zoals de Eigen Kracht centrale. In deze paragraaf beschrijven we hoe je als HouVast-werker een netwerkbijeenkomst voorbereidt en uitvoert, en we gaan in op de rol van kinderen daarbij.

“Zij laat mij kiezen wat ik goede mensen vind. Ik analyseer soms oppassen voor de kinderen. Ik vind dat het een betrouwbaar iemand moet zijn. En als ik het niet goed vind voor mijn kinderen dan respecteert zij dat. Zij weet alles wat die mensen doen.”
(een moeder)

7.5.1 Voorbereiding

Samen met ouders bedenk je wat je in de netwerkbijeenkomst gaat bespreken. Vraag je af: wat zijn de belangrijkste kwesties in het licht van veilig en goed genoeg die we willen bespreken? Wanneer zijn we tevreden? Misschien ook: waar gaan we het nu *niet* over hebben? Zorg dat je met de ouders overeenstemming hebt over het doel van de netwerkbijeenkomst. Hoe duidelijker je samen bent over wat je wil dat het oplevert, hoe groter de kans is dat je resultaat boekt.

Denk vervolgens samen na over wie uitgenodigd worden: wie kunnen er meehelpen bij het opstellen en uitvoeren van een plan? Let erop dat de professionals niet de boventoon voeren ten opzichte van het informele netwerk. Doe

dit bijvoorbeeld door te zorgen dat er meer mensen uit het sociale netwerk aanwezig zijn dan professionals, door de mensen uit het sociale netwerk als eerste het woord te geven, óf door een deel van de bijeenkomst besloten, dus zonder aanwezigheid van professionals, te laten zijn. Wees je er in alle gevallen van bewust dat je vooral wil dat het informele netwerk meedoet.

Geef alle aanwezigen vooraf uitleg over de bedoeling. Regel ook alle praktische zaken in overleg met de ouders: tijdstip, plaats, enzovoort. Bij het organiseren van de bijeenkomst houd je rekening met de beperking van ouders, zowel qua tijdsduur van de bijeenkomst als de informatie die behandeld wordt.

7.5.2 Kinderen bij de netwerkbijeenkomst

In paragraaf 4.1.4 beschreven we hoe belangrijk het is dat kinderen actief betrokken zijn bij de uitvoering van HouVast. Bedenk met de ouders of het wenselijk is dat de kinderen aanwezig zijn bij het netwerkoeverleg. Stelregel is: ja, tenzij. Het is goed om kinderen, ook als ze nog jong zijn, te betrekken bij de bijeenkomst, maar wel op een manier die past bij hun leeftijd en ontwikkelingsfase. Oudere kinderen kunnen vaak zelf heel goed vertellen wat zij ervaren, hoe zij zich daarbij voelen, en hebben waardevolle ideeën over wat er moet gebeuren. Jongere kinderen kunnen hun ervaringen en wensen misschien laten zien aan de hand van de drie huizen (zie paragraaf 5.3.5). Een alternatief kan zijn dat iemand van de aanwezigen de netwerkbijeenkomst vooraf bespreekt met het kind, en optreedt als diens woordvoerder tijdens de bijeenkomst. Misschien kunnen jonge kinderen een deel van de netwerkbijeenkomst aanwezig zijn, of de ruimte krijgen om in een hoekje te spelen als het te lang voor hen duurt. Bij baby's en peuters, die nog niet mee kunnen praten, werkt het goed om het kind symbolisch aanwezig te laten zijn: met een foto of een knuffel. Dat kan helpen om focus te houden op wat voor het kind belangrijk is. Houd nooit een netwerkbijeenkomst zonder een keuze te maken in hoe de stem van het kind luid en duidelijk naar voren komt.

Het kan voor kinderen lastig zijn om kritische dingen te zeggen of zich uit te spreken over dingen die niet goed gaan. Je dwingt ze daar nooit toe. Spreek bijvoorbeeld een teken af dat kinderen kunnen gebruiken als het niet fijn voor hen is (een duim naar beneden of gewoon 'stop' zeggen of iets anders). En spreek af dat ze dan niets meer hoeven te zeggen of even weg kunnen gaan.

7.5.3 Uitvoering

Jij of de ouders heten iedereen van harte welkom en leggen uit wat de bedoeling van het overleg is: welk probleem of welke kwestie willen we in de netwerkbijeenkomst bespreken en waarvoor willen we een oplossing vinden. Schrijf dat groot en zichtbaar op zodat het iedereen helpt om daar focus op te houden.

Je zorgt vervolgens dat iedereen weet wie er om de tafel zitten. Een goede manier is om de ouders te vragen iedereen voor te stellen en te vertellen waarom deze persoon uitgenodigd is. Denk wel na over de manier waarop je ze daarbij kunt helpen zodat het goed gaat. Het helpt wel om ouders meteen actief te maken aan de start van de bijeenkomst. Vervolgens werk je met het netwerk op een zelfde manier als met het gezin op bijvoorbeeld een flip-over uit: wat gaat er goed, wat zijn de zorgen en wat moet er gebeuren (zie 5.3). Zorg dat de mening en ervaring van het kind een stevige plek krijgt. Je werkt er naartoe dat er een gezamenlijk beeld ontstaat van het

probleem of de kwestie die je wil bespreken, en van de gewenste situatie. Als het probleem is opgelost, hoe ziet het er dan uit? Door oplossingsgerichte vragen te stellen help je het netwerk om de kwestie met elkaar te bespreken.

Als het beeld helder is kun je gaan nadenken over wat er moet gebeuren. Wees open en duidelijk over wat nodig is om te zorgen dat de opvoedsituatie veilig en goed genoeg blijft. Zorg dat plannen en afspraken zo concreet mogelijk worden gemaakt. **Wie doet wat? Wanneer? Hoe vaak? Hoe lang? Hoeveel? Wat gebeurt er als er iets tussen komt? Wat doen we als het toch niet blijkt te werken? Wie trekt dan bij wie aan de bel? Bij wie kunnen ouders terecht in geval van nood?** Vooral de laatste vragen over de borging en het nakomen van gemaakte afspraken zijn erg belangrijk. De ervaring leert dat de meeste netwerkbijeenkomsten heel goede plannen opleveren, maar dat de naleving van de plannen vaak moeilijk is. Jouw taak als HouVast-werker is om te zorgen dat je dat met het gezin en de ouders goed in de gaten blijft houden. Verwerk daarom alle afspraken die in de bijeenkomst zijn gemaakt in het HouVast plan. Stuur de gemaakte afspraken aan alle deelnemers van de bijeenkomst. Denk er ook aan om te zorgen dat betrokkenen die niet aanwezig waren (bijvoorbeeld de vader als deze 'op afstand' is) goed worden geïnformeerd over de bijeenkomst en de afspraken die gemaakt zijn.

“

“Dat ik erbij was, dat het gesprek niet zonder mij was en ik niet buitengesloten werd van het gesprek. Dat ik erbij hoor. Dat geeft je het gevoel, hoe zeg je dat, dat ik op de werker kan bouwen. Dat als er problemen zijn ik wel naar haar toe kan.”

(een jongere)

”

7.6 Coördinatie van steun

Vaak zullen gezinnen van ouders met een beperking aangewezen zijn op meerdere bronnen van hulp en zullen meerdere personen en instanties nodig zijn om een sluitend netwerk te vormen. Zorgcoördinatie of casusregie zijn functies die in de praktijk vaak bij het lokale team of de jeugdbeschermer belegd zijn, voor jij in het gezin komt. Los van wie casusregie heeft: het is jouw taak om in de gaten te houden of het voor ouders helder blijft wie wat doet en wie waarvoor komt. Want ouders met een LVB zullen snel door de bomen het bos niet meer zien. Je checkt daarom of alle hulp en steun goed gestroomlijnd plaatsvindt, of er afstemming is tussen alle betrokkenen, en of iedereen doet wat hij moet doen. Je waakt ervoor dat ouders tegenstrijdige adviezen krijgen. Je houdt iedereen die bijdraagt op één lijn. We weten dat de betrokkenheid van met name meerdere instanties makkelijk leidt tot fricties en samenwerkingsstrubbelingen. Jouw taak is om te bewaken dat de neuzen dezelfde kant op blijven wijzen. Hiervoor is nodig dat jij je als HouVast-werker weet te verbinden met het informele- én formele netwerk en dat je ouders ondersteunt om relaties goed te houden. Als er een casusregisseur bij het gezin betrokken is, dan kan het zijn dat een aantal van deze taken door die persoon uitgevoerd worden.

7.6.1 Wat doe je zelf, wat doen anderen?

In paragraaf 8.2 beschrijven we dat in veel gezinnen de functie van HouVast-werker deels door een HBO-er en deels door een MBO-er wordt ingevuld, onder supervisie van een gedragswetenschapper. We beschrijven hier wat in brede zin de rol als HouVast-werker is, dus wat de HBO-er de MBO-er in dat geval samen (of: bij elkaar opgeteld) doen.

Je kunt HouVast zien als een zorgprogramma, waarbij jij ingezette interventies coördineert en waarbij je zorgt voor de samenhang tussen de verschillende hulpbronnen. Het is denkbaar dat er schuldhelpverlening wordt ingezet, of dat een kind uit het gezin een training volgt om specifieke vaardigheden te versterken. Stelregel is: als HouVast-werker bied je zelf opvoedkundige ondersteuning, dus steun, hulp en advies bij alledaagse opvoedvragen. Daarnaast ondersteun je – samen met mensen uit het informele netwerk en met vrijwilligers – ook bij dagelijkse vragen rondom zaken als huur of het ordenen van post. Bekijk altijd wel snel, hoe en wie hier ouders bij kan helpen, zodat jij je in jouw rol kan richten op het werken aan de doelen die bijdragen aan veilig en goed genoeg opvoeden. Als er meer nodig is, bijvoorbeeld bewindvoering, dan doe je dat niet zelf. Specialistische hulp of interventies die zich richten op behandeling en intensieve of specialistische vormen van ondersteuning op gebied van werk, schulden en dergelijke voer je niet zelf uit.

Jouw bemoeienis is niet altijd intensief, maar je bent wel beschikbaar en betrokken als dat nodig is. Als er veel ondersteuning is vanuit het netwerk ben je minder nodig: hoe meer het netwerk doet, hoe kleiner jouw taak is. Blijf, terwijl je met het gezin werkt en de kring om het gezin leert kennen, steeds alert op mogelijkheden om het netwerk van het gezin verder te verstevigen.

Deze tips helpen je om de samenwerking met, en tussen, ouders, jou, het formele- en informele netwerk zo goed mogelijk te laten verlopen:

1. Spreek zo min mogelijk met anderen over ouders, maar altijd mét ouders, of in ieder geval met instemming van ouders.
2. Zorg voor afstemming met mensen in jouw organisatie zoals de gedragswetenschapper en eigen team.
3. Zorg dat je de sociale kaart kent (vooral ook op wijk- en buurtniveau) en er gebruik van maakt.
4. Initieer en onderhoud communicatie met alle betrokkenen.
5. Doe je best om elkaars 'taal' te spreken.
6. Erken ieders positie en belangen. Verdiep je daarin en geef er blijk van dat je begrijpt wat voor de ander belangrijk of noodzakelijk is.
7. Maak taken helder en verdeel taken op een logische en transparante manier.
8. Zie het informele- en formele netwerk als partners die elkaar kunnen aanvullen en zoek naar manieren waarop je de kracht van elke betrokkene maximaal kunt benutten.
9. Ondersteun het informele netwerk. Denk met hen na over wat voor hen nodig is om steunend te blijven zijn voor het gezin.
10. Denk na over frequentie en inhoud van het contact tussen alle betrokkenen, en zet daarin planmatige lijnen uit.

7.7 Belangenbehartiging

Een groot deel van de mensen om ouders met een LVB heen (buren, wijkagent, leerkracht op school, soms zelfs de huisarts) weet niet, of is zich er niet van bewust, dat er sprake is van beperkingen of kwetsbaarheden bij de ouder. Daardoor kan communicatie spaak lopen en kunnen verwachtingen te hoog zijn. Te hoge verwachtingen kunnen leiden tot irritaties of ernstiger negatieve gevolgen. Eerder (paragraaf 1.2.2) beschreven we dat ouders met een LVB bovendien regelmatig worden geconfronteerd met negatieve stereotypen en stigma. Dat stigma en de vooroordelen kunnen de toegang van ouders met een LVB tot ondersteuning en hulpbronnen belemmeren. Het is belangrijk om hier als HouVast-werker alert op te zijn. Ouders hebben vaak baat bij een steuntje in de rug om toegang tot deze hulpbronnen te krijgen.

Voor jou als HouVast-werker betekent dit dat je met ouders meegaat (of zorgt dat iemand anders met de ouders meegaat) als er een ingewikkeld gesprek is met bijvoorbeeld de woningbouwvereniging, het consultatiebureau, het UWV, enzovoort. Je gaat mee om als 'vertaler' op te treden en daarmee te zorgen dat de ouders de inhoud van het gesprek goed begrijpen. Daarnaast zal het soms nodig zijn om de ouders te helpen hun verhaal of hun mening goed te verwoorden. Tot slot zal het geregeld nuttig zijn om – in nauwe afstemming met de ouders – aan degene aan de andere kant van de tafel of het loket uitleg te geven over de kwetsbaarheden van de ouders en wat de ouders nodig hebben om het gesprek goed te kunnen voeren. Daarmee kunnen misverstanden voorkomen worden en kan er begrip gekweekt worden. Vergis je er niet in hoe vaak mensen met een LVB hun recht niet krijgen, simpelweg omdat ze niet goed in staat zijn om dat op een adequate manier voor zichzelf op te eisen. Als HouVast-werker heb je oog voor het risico dat de ouders niet goed gehoord en gezien worden.

“

“Praat nooit achter mijn rug om.”
(een moeder)

”

Bedenk bij alles wat je doet op het gebied van belangenbehartiging om vooraf met ouders te bespreken hoe zij willen dat jij betrokken bent bij afspraken, en hoe jij eraan kunt bijdragen dat ouders als volwaardig gesprekspartner ervaren worden.

7.8 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat je het gezin in haar natuurlijke context ondersteunt
- Dat je het netwerk in kaart brengt met een genogram en een sociogram
- Dat je creatief op zoek gaat naar manieren om het netwerk te versterken
- Dat je het netwerk in netwerkbijeenkomsten mobiliseert om tot oplossingen te komen
- Dat je zorgt en bewaakt dat alle hulp rondom het gezin goed op elkaar is afgestemd
- Dat je soms als belangenbehartiger optreedt

08

HouVast in
de organisatie

08 | HouVast in de organisatie

In dit hoofdstuk zoomen we uit naar wat er nodig is om HouVast goed uit te kunnen voeren. We gaan eerst in op wat de organisatie kan en moet doen om HouVast stevig in te bedden, en leggen uit waarom het zo belangrijk is dat HouVast in de hele organisatie een plek heeft en aandacht krijgt. Vervolgens gaan we in op jouw profiel als HouVast-werker en op de taken en positie van de gedragswetenschapper. Dan kijken we naar leren en ontwikkelen: hoe kun jij je HouVast vaardigheden blijvend ontwikkelen en verbeteren? Tot slot gaan we in op kwaliteitsbewaking en op een aantal organisatorische randvoorwaarden.

8.1 Parallele processen

Een organisatie die wil dat haar medewerkers in de gezinnen actief investeert in zaken als een positieve werkrelatie, een op groei gerichte mindset, een presente en oplossingsgerichte basishouding en dergelijke, zal die zelfde uitgangspunten zelf ook moeten hanteren. We noemen dat de parallelle processen: wat jij doet in het gezin is in lijn met hoe jouw leidinggevende samenwerkt met jou, en diens leidinggevende idem. Op deze parallelle processen gaan we in deze paragraaf in.

In paragraaf 1.2 heb je gelezen dat veel van de gezinnen waar HouVast voor wordt ingezet te maken hebben (gehad) met ingrijpende jeugdervaringen (ACE's). Hulpverlening bieden aan mensen die veel ACE's hebben meegemaakt is niet eenvoudig. Steeds duidelijker wordt dat zij baat hebben bij een traumasensitieve benadering. Daarmee wordt bedoeld dat zorg mensgericht moet zijn, waarbij aandacht is voor familie en netwerk en voor krachten en hulpbronnen, en voor de werkrelatie. Maar dat kan alleen door ook aandacht te hebben voor het welzijn van medewerkers. Want het samenwerken met mensen die veel ACE's hebben meegemaakt vraagt veel van hulpverleners, en ook van jou als HouVast-werker. Zorgen dat jij als HouVast-werker zelfredzaam en werk gerelateerd veerkrachtig kan blijven is dus belangrijk, en vraagt wat van alle lagen van een organisatie en in alle systemen en processen.

In HouVast zijn veel kenmerken van zo'n traumasensitieve benadering te herkennen: het mensgerichte karakter, de aandacht voor wat goed gaat, de focus op het netwerk. En dus ook de aandacht voor de veerkracht van jou als HouVast-werker is cruciaal. Zonder de steun vanuit de organisatie en zonder de juiste randvoorwaarden is het moeilijk, en misschien wel onmogelijk, om HouVast goed uit te voeren. Aan de andere kant: als jij je veerkracht verliest, dan kan dat een negatieve invloed hebben op jouw vermogen om een band aan te gaan met de gezinnen, compassie voor ze te voelen en hoop te houden. Oplopende stress kan leiden tot ziekte of burn-out. Als een organisatie in staat is om sensitief te steunen, dan heeft dat gunstige effecten op de klachten van hulpvragers, op hun tevredenheid, op de samenwerking én op de tevredenheid van werknemers. Medewerkers ervaren dan minder stress en meer werkplezier, en er is minder verloop en verzuim.

Naast die sensitiviteit werkt het positief voor de uitvoering van HouVast als ook parallelle processen te herkennen zijn rondom de oplossingsgerichte werkwijze, bij het streven naar 'goed genoeg' en in de andere waarden die ten grondslag liggen aan HouVast. Voor jou als HouVast-werker zal het moeilijk, en misschien wel onmogelijk zijn, om bijvoorbeeld vanuit een op groei gerichte mindset te blijven werken in het gezin, als binnen jouw team of vanuit jouw leidinggevenden een statische mindset voortdurend de boventoon heeft.

De uitvoering van HouVast kan nooit een eilandje vormen in de organisatie. Goed implementeren vraagt dat zorgvuldig wordt geregeld dat jij als HouVast-werker vanuit passende randvoorwaarden en met voldoende steun je werk kunt doen. Om dat mogelijk te maken is nodig dat op veel plekken de juiste attitude én kennis aanwezig is. Kennis over de doelgroep en de interventie is belangrijk voor alle lagen van de organisatie. Bijvoorbeeld: medewerkers die betrokken zijn bij inkoop en contractering moeten weten en kunnen verdedigen waarom op- en afschalen bij deze gezinnen zo nodig is, waarom hulp vaak vele jaren nodig is, of waarom betrokkenheid van een gedragswetenschapper essentieel is.

Eigenlijk is iedereen binnen de organisatie nodig om ambassadeur te zijn en voor ouders met een LVB te staan. Als een collectieve verantwoordelijkheid van de organisatie.

8.2 Profiel van de HouVast-werker

Als HouVast-werker ben je langdurig nauw betrokken bij het privé leven van je cliënten, en grijp je daarop in als dat nodig is. De gezinnen waarin je komt hebben een veelheid aan ernstige problemen. Dat betekent dat je flink wat werk- en levenservaring nodig hebt. Je werkt vanuit een team maar handelt individueel in het gezin. Je moet dus zelfstandig en solistisch kunnen optreden. Voor HouVast is vereist dat je beschikt over HBO werk- en denkniveau. Geëigende opleidingen zijn Maatschappelijk Werk en Dienstverlening (MWD), Sociaal Pedagogische Hulpverlening (SPH) en Pedagogiek (PED). Daarnaast heb je enige levenservaring. Je hebt ervaring in het werken aan veranderingen binnen gezinnen en hebt eerder samengewerkt met mensen met een LVB. Je hebt kennis over de normale ontwikkeling van kinderen en hebt ervaring in het aanleren van vaardigheden vanuit de uitgangspunten van positief opvoeden.

Belangrijk is dat het je lukt om met de (soms lastige, ingewikkelde) ouders en kinderen een samenwerkingsrelatie tot stand te brengen. Dat betekent dat je een emotioneel stabiele persoon moet zijn die in staat is om vanuit empathie en sensitiviteit aan te sluiten bij de gezinsleden. Je bent warm en vriendelijk, open en oprecht geïnteresseerd en nieuwsgierig. Je bent in staat om te (blijven) geloven in de verandermogelijkheden en de krachten van ouders met een beperking. Je hebt een oplossingsgerichte basishouding en biedt perspectief doordat je steeds gefocust bent op mogelijkheden.

Je bent geschikt voor de functie van HouVast-werker als je beschikt over de volgende competenties:

- Je bent in staat om zoveel mogelijk te **sturen 'vanaf de achterbank'** door het gezin en het netwerk maximaal de regie te geven. Je kunt volgen en flexibel meebewegen. Je neemt het gezin serieus en gelooft erin dat zij kunnen leren en veranderen.
- Tegelijkertijd ben je in staat om **directief** op te treden als dat nodig is. Je bewaakt grenzen en bent duidelijk over wat niet-onderhandelbaar is (wat niet meer 'goed genoeg' is).
- Je bent **communicatief vaardig**. Je kunt oplossingsgerichte gesprekstechnieken hanteren en je bent in staat om in eenvoudige bewoordingen moeilijke dingen te bespreken.
- Je **structureert en ordent**, met en voor het gezin.
- Je kunt de **grotere lijnen** overzien en uitzetten rondom de ondersteunings-behoefte van het gezin.
- Je werkt **transparant**. Wat je doet in - en met het gezin - kun je helder bespreken met de gezinsleden, het netwerk rondom het gezin, de betrokken professionals, je collega's, je gedragswetenschapper en je leidinggevende.
- Je bent in staat om vanuit een **team** (collega's, gedragswetenschapper, leidinggevende) te werken. Je weet welke vraagstukken je aan hen voor moet leggen en doet dat op een open en lerende manier. Je kent je eigen taken en verantwoordelijkheden en die van je collega's, en je bent in staat om goed samen te werken. Regel één: je doet het nooit alleen!
- Je bent **flexibel**, zowel in de taken die je uitvoert als in de uren die je werkt en de tijdstippen waarop je werkt. Je bent creatief, ook in communicatief opzicht: als taal niet volstaat ben je in staat om taal visueel te ondersteunen.
- Je bent in staat om **constructief samen te werken** met mensen uit het sociale netwerk rondom het gezin en met professionals. Je weet verschillen te overbruggen, je bent motiverend, enthousiasmerend en volhardend in het realiseren van commitment en afstemming. Je coördineert alle zorg en steun.
- Je kunt op allerlei gebieden **praktisch helpen** en steekt je handen uit de mouwen als dat nodig is. Je bent steeds goed op de hoogte van de mogelijkheden in het lokale veld: dienstverlening, zorgaanbod, WMO, subsidies, geldpotjes enzovoort. Je bent handig in regelzaken en kent de mogelijkheden in de wijk (buurthuis, speeltuin, sport, activiteiten).
- Je bent in staat om **signalen van niet 'goed genoeg' op te pakken** en houdt in alle contacten zicht op de veiligheid van de kinderen. Ook al werk je solistisch, je weet wanneer je jouw collega's en gedragswetenschapper moet inschakelen en neemt belangrijke beslissingen nooit alleen. Je handelt adequaat bij vermoedens van alle vormen van kindermishandeling.
- Je bent in staat tot **zelfreflectie** en staat open voor **supervisie**.
- Je bent actief in het bijhouden van je **vakkennis**.

Zelfstandig werken én teamspeler

Een HouVast-werker is een zelfstandige professional. Je opereert zelfstandig in gezinnen en bent vaak alleen op pad. Toch ben je geen solist. Rondom elk gezin werk je samen in een soort team met de gezinsleden, het netwerk en andere betrokken professionals zoals de leerkracht of de wijkagent. Daarnaast werk je samen in een team van collega's en onder inhoudelijke supervisie van een gedragswetenschapper. In de praktijk werk je als HouVast-werker vaak met een gemengde caseload en voer je behalve HouVast trajecten ook andere vormen van hulpverlening uit, maar het verdient grote voorkeur om in het team meerdere teamleden te hebben die HouVast

kunnen uitvoeren. Met jouw team (collega [HouVast] werkers, gedragswetenschapper, leidinggevende) neem je belangrijke beslissingen. Het team biedt onderlinge ondersteuning, feedback en vervanging. Bij voorkeur heb je binnen het team een koppelgenoot die jouw gezinnen kent, zodat bij jouw afwezigheid het gezin niet met een vreemde geconfronteerd wordt. Het is een kwetsbare situatie wanneer slechts één HouVast-werker goed op de hoogte is van, en bekend is met het gezin. Werken in een team maakt dat je pieken in werkbelasting beter kunt opvangen. Soms kan het ook nodig zijn dat verschillende teamleden in hetzelfde gezin komen. Bijvoorbeeld: er moet (tijdelijk) dagelijks iets gecontroleerd of ondersteund worden in een gezin; meerdere teamleden kunnen dit in hun werkzaamheden inpassen.

Wie doet wat?

Bij de uitvoering van HouVast zijn medewerkers met HBO én MBO denk- en werkniveau betrokken (en gedragswetenschappers, op hen komen we terug in de volgende paragraaf). Er zijn taken die een HBO werk- en denkniveau vereisen, en taken waar een MBO werk- en denkniveau voor nodig is. In bijlage 6 vind je een richtlijn voor de verdeling van taken op HBO, MBO en gedragsdeskundig werk- en denkniveau. Er zijn grote verschillen tussen organisaties: factoren als personele bezetting, financiering en ondersteuningsstructuur lopen uiteen. Organisaties zullen op basis van hun lokale situatie takenpakketten samenstellen. De richtlijn kan daarbij helpen. Voorwaarde is dat de (eind)verantwoordelijkheid helder ingeregeld is, zodat jij als medewerker je goed toegerust voelt en beschermd weet, en er gewerkt wordt conform het Kwaliteitskader Jeugd.

Algemeen wordt de stelregel gehanteerd dat Houvast-i wordt uitgevoerd door een HouVast-werker met HBO werk- en denkniveau, die in de uitvoering wordt bijgestaan door een collega met MBO werk- en denkniveau. Voor Houvast-w is gangbaar dat, nadat lijnen zijn uitgezet, de uitvoering belegd wordt bij een HouVast-werker met MBO werk- en denkniveau, onder verantwoordelijkheid en supervisie van een HouVast-werker met HBO werk- en denkniveau, die direct beschikbaar is als opschaling nodig is. Als HBO geschoolde HouVast-werker stel je met de ouders het plan op en zet je de grote lijnen uit. Als MBO geschoolde HouVast-werker voer je de praktische ondersteunings-werkzaamheden in het gezin uit. Deze constructie werkt het beste als jullie heel nauw als duo samenwerken. De gedragswetenschapper blijft eindverantwoordelijk.

8.3 De gedragswetenschapper

De gedragswetenschapper heeft een sleutelpositie in het hulpverleningsproces als HouVast wordt ingezet. Primair heeft deze de supervisie over de uitvoering van HouVast op casusniveau: in de regel is de gedragswetenschapper de regiebehandelaar en eindverantwoordelijk voor het hulpverleningsproces binnen het gezin. Daarnaast heeft de gedragswetenschapper een centrale rol in het borgen van het 'goed genoeg' uitvoeren van HouVast op teamniveau. En ook het implementeren van HouVast binnen de organisatie valt binnen de taken van de gedragswetenschapper. Hoe deze taken ingevuld worden verschilt van organisatie tot organisatie. Soms is de gedragswetenschapper van dichtbij en op detailniveau betrokken, soms meer op afstand en op de grote lijnen. Ook kan het bijvoorbeeld zijn dat een teamleider of senior HouVast-werker verantwoordelijk is voor (onderdelen van) de implementatie taken.

Onder de gedragswetenschapper taken in het kader van HouVast verstaan we:

- Eindverantwoordelijkheid dragen voor het **accepteren van het gezin** voor HouVast
- Eindverantwoordelijkheid dragen voor de methodetrouwe uitvoering van HouVast
- **Coaching en supervisie** bieden aan HouVast-werkers in het uitvoeren van HouVast
- Eindverantwoordelijkheid dragen voor de **inschatting van risico's en veiligheid**
- Initiëren en bewaken van de stappen van de **meldcode** indien nodig
- Op hoofdlijnen **beoordelen** of het **plan** (en de uitvoering daarvan) in lijn is met het methodisch kader van HouVast
- Leiding geven aan de **casuïstiekbesprekingen**
- Bewaken en bevorderen van **programma-integer werken**
- **Ondersteunen** en/of overnemen bij stagnerende samenwerking

Ook voor de gedragswetenschapper geldt, dat deze de taken uitvoert vanuit de uitgangspunten van HouVast: oplossingsgericht, met aandacht voor de goede samenwerkingsrelatie, vanuit een groei mindset, koersend op 'goed genoeg'.

8.4 Leren en ontwikkelen

In deze paragraaf gaan we in op de HouVast training, de certificering en de hercertificering. Ook besteden we aandacht aan het leren in intervisie en casuïstiekbespreking.

8.4.1 Training HouVast-werker

Trainingen worden aangeboden door TOP Groep. De training voor HouVast-werkers met HBO werk- en denkniveau heeft een omvang van vijf dagen. Verondersteld wordt dat basiskennis over de doelgroep (mensen met een LVB) aanwezig is. Ervaring in het werken met mensen met een LVB maakt immers deel uit van het profiel. Daarnaast wordt kennis over positief opvoeden verwacht.

Certificering

Om gecertificeerd HouVast-werker te worden ga je tijdens en na de training in de praktijk aan de slag met vier opdrachten, ofwel proeven van bekwaamheid:

- Je voert een gesprek over 'goed genoeg' met het gezin, maakt daarvan een geluidsopname en reflecteert erop;
- Je schrijft een HouVast plan;
- Je voert een netwerkbijeenkomst uit en reflecteert hierop;
- Je schrijft een persoonlijk leerplan.

Je presenteert deze proeven tijdens een certificeringsbijeenkomst. De proeven worden beoordeeld door een HouVast-trainer, bij voorkeur samen met een gedragswetenschapper en/of een ervaren HouVast-werker. Je ontvangt een HouVast certificaat wanneer je de proeven voldoende hebt gemaakt.

Leren gebeurt tijdens de training, maar vooral ook in de praktijk. In het persoonlijk leerplan beschrijf je op welke manier jij je verder gaat bekwamen. Het kan gaan om verdere coaching en supervisie, aanvullende bijscholing, maar vooral ook andere leeractiviteiten zoals het samen optrekken met een collega. Om je persoonlijk leren steeds te ondersteunen en bevorderen worden in veel organisaties geregeld momenten van thematische bijscholing georganiseerd.

Hercertificering

Een HouVast certificaat is drie jaar geldig. Om als HouVast-werker gecertificeerd te blijven volg je ieder jaar een bijscholingsmodule, om je HouVast praktijk op te frissen en te verdiepen. Voor je hercertificering presenteer je elke drie jaar je werk opnieuw in een aantal proeven.

8.4.2 Overige trainingen

Voor HouVast-werkers met MBO werk- en denkniveau is ook een drie daagse training ontwikkeld. De inhoud van de driedaagse training wordt op maat gemaakt en aangepast aan de leerbehoefte en de taken van de uitvoerende werkers, zoals deze zijn uitgewerkt binnen de organisatie. Meer nog dan bij de vijfdaagse training ligt het accent op het oefenen, het doen, de praktische uitvoering.

Voor gedragswetenschappers is een tweedaagse training beschikbaar. In deze training krijgen gedragswetenschappers de bagage en de tools om middels parallelle processen zorg te dragen voor implementatie, coaching en borging van HouVast, om de continuïteit van de werkwijze te bewaken als er geschakeld wordt tussen HouVast-i en HouVast-w, en om hun taken met betrekking tot diagnostiek en het uitzetten van de orthopedagogische behandeling uit te voeren. Ook gedragswetenschappers sluiten de training af door het maken van proeven en het presenteren ervan in een certificeringsbijeenkomst. Ook voor gedragsdeskundigen zijn hercertificering en bijscholing georganiseerd.

Tot slot is er ook een training (2 dagdelen) voor sleutelfiguren binnen de organisatie die belangrijk zijn om er voor zorg te dragen dat parallelle processen aansluiten bij de werkwijze HouVast.

8.4.3 Leren van en met collega's

Het is belangrijk om rondom HouVast van en met elkaar te leren. Dit helpt om je scherp te houden en de interventie uit te voeren zoals bedoeld. Bovendien plaatst de uitvoering van HouVast je niet zelden voor flinke uitdagingen. Frequent intercollegiaal overleg (met collega HouVast-werkers en/of een gedragswetenschapper) is dan ook noodzakelijk, en elke organisatie die HouVast uitvoert, zorgt daarom voor goede ondersteuning van jou als HouVast-werker. De vorm kan verschillen. Sommige dingen bespreek je één op één met de gedragswetenschapper in de vorm van werkbegeleiding, individuele cliëntbespreking of coaching. Andere dingen bespreek je intercollegiaal overleg in de vorm van casuïstiekbespreking, gezamenlijke cliëntbespreking, intervisie of supervisie. Ook leer je in bijeenkomsten voor kennisdeling, zoals een themabijeenkomst, training of bijscholing. Elke organisatie maakt eigen keuzes om het leren te bevorderen en daarbij ook te voldoen aan de door het SKJ gestelde norm, aansluitend bij de beroepscode voor de Jeugd- en Gezinsprofessional. Van belang daarbij is dat zowel de HouVast-werker als de gedragswetenschapper bevoegd en bekwaam zijn voor hun taken in de uitvoering van HouVast.

In welke vorm dan ook, je bespreekt met collega's en/of de gedragswetenschapper nieuwe gezinnen, casussen waar je vragen over hebt of in vast dreigt te lopen, maar ook casuïstiek waar je trots op bent. De volgende onderwerpen komen in intercollegiaal overleg aan de orde:

- Successen, goede praktijken, voorbeelden van wat werkt.
- Nieuwe casussen en bij evaluaties: gezamenlijk bekijken van de drie kolommen (en drie huizen) om de kern (opnieuw) scherp te krijgen.
- Casussen waar je als HouVast-werker een praktijkvraag over hebt. Analyse van deze 'kritische beroepssituatie'. Reflectie op het ondersteuningsproces en op de samenwerkingsrelatie.
- Casussen waarin 'goed genoeg' in het geding is: intercollegiaal beoordelen van veiligheid.
- Korte vragen: praktische knelpunten, snelle adviezen, uitwisseling van kennis.

Het met elkaar bespreken en doordenken van casuïstiek moet veel aandacht krijgen in organisaties. Richttijd voor het bespreken van deze onderwerpen is één uur per 2 weken. Kern is het leren van en met elkaar en het gezamenlijk nemen van belangrijke beslissingen.

Oplossingsgericht Leren van Casuïstiek

Voor HouVast is een oplossingsgerichte werkvorm ontwikkeld rondom het bespreken van casuïstiek (Leren van Casuïstiek, te vinden op de website van HouVast). Deze werkvorm helpt jou als inbrenger om een stapje verder te komen. Niet doordat er oplossingen worden aangedragen, maar door vragen te bedenken voor de inbrenger over wat er goed gaat. De inbrenger wordt bevraagd op eenzelfde wijze zoals je met gezinnen in gesprek gaat. Dat zien we als een belangrijk parallel proces om zorg te dragen voor een goede implementatie van HouVast binnen organisaties. Je leert om de casus scherp uiteen te zetten en het met jouw team te hebben over waar het daadwerkelijk over gaat. Wij raden aan om minimaal 6x per jaar deze vorm te gebruiken in teams.

8.5 Kwaliteit

Op verschillende manieren is aandacht voor het monitoren en bewaken van de kwaliteit van de uitvoering van HouVast. Certificering en hercertificering spelen een rol, maar ook visitaties en de HouVast monitor. Daar gaan we in deze paragraaf op in. Omdat het Samenwerkingsverband HouVast een centrale rol speelt in de bewaking en verbetering van de kwaliteit stellen we hen aan je voor.

8.5.1 Samenwerkingsverband HouVast

Een aantal zorgorganisaties die HouVast uitvoeren vormen samen met TOP Groep, de organisatie die eigenaar is van HouVast en de trainingen verzorgt, het samenwerkingsverband HouVast. TOP Groep is de trekker. Deze zorgorganisaties zijn: ASVZ, Cordaan, Middin en William Schrikker Gezinsvormen (WSGV). Doel van het samenwerkingsverband is om HouVast beschikbaar te maken als werkzame methodiek voor professionals die hulp bieden aan gezinnen van ouders met een LVB en actief bij te dragen aan het bewaken, verbeteren en borgen van de kwaliteit van HouVast nu en in de toekomst. De partners van het samenwerkingsverband zien het ondersteunen van ouders met een LVB als hun maatschappelijke opdracht en delen dezelfde ambitie en visie over de wijze waarop deze ondersteuning geboden wordt.

De partners van het samenwerkingsverband zijn onder andere verantwoordelijk voor het uitdenken en op de rails zetten en houden van het kwaliteitssysteem. Ze initiëren en bewaken van alle activiteiten die in deze paragraaf beschreven worden.

Het samenwerkingsverband werkt samen met een aantal ouders/ervaringsdeskundigen vanuit de zorgorganisaties, die op verschillende manieren input geven op de activiteiten. Zo denken zij dus ook mee over kwaliteit.

8.5.2 Kwaliteitssysteem

Het systeem dat voor bewaking en bevordering van kwaliteit ontwikkeld is, sluit aan bij het gedachtegoed van HouVast: vanuit een lerende en op groei gerichte mindset, met oog voor wat goed gaat en vanuit partnerschap. Kwaliteitsbewaking wordt daarom ingestoken vanuit groei en ontwikkeling. In de praktijk wordt HouVast vaak uitgevoerd zonder dat de randvoorwaarden volledig matchen met wat nodig is om HouVast programmatrouw uit te voeren. Daardoor zijn organisaties gedwongen om (vanuit een groei-mindset) te roeien met de riemen die ze hebben. Ook als het om kwaliteit gaat willen we van, en met elkaar leren, om zo binnen de voor ieder beschikbare kaders aan een zo goed mogelijke kwaliteit van uitvoering te werken.

8.5.3 Visitaties

Om op het niveau van de organisatie de kwaliteit van de uitvoering te monitoren en verbetering van de implementatie te bevorderen, is een systeem van onderlinge visitaties opgezet. Organisaties gaan bij elkaar op werkbezoek, en presenteren aan elkaar hun uitvoeringspraktijk aan de hand van concrete voorbeelden, casussen, door dingen te laten zien en door goede praktijken te presenteren. De bezoekende organisatie beoordeelt het gepresenteerde werk aan de hand van een visitatieprotocol.

Doel is het van en met elkaar leren, het bevorderen van zelfreflectie op organisatieniveau en het met elkaar ontwikkelen en uitdragen van een standaard voor wat een goede uitvoering van HouVast in alle aspecten omvat.

8.5.4 Monitor

Met de monitor HouVast wordt systematisch informatie verzameld over de uitvoering van HouVast. We doen dat om de kwaliteit van HouVast continue te verbeteren en aan te kunnen tonen en (bijvoorbeeld aan gemeentes) te kunnen laten zien dat HouVast werkt. Voor de beoordeling van HouVast in de erkenningscommissies is bovendien verplicht dat we aantonen dat we structureel werken aan verbetering van de kwaliteit, en daar is input voor nodig.

Belangrijkste bron van informatie is het gezin: hoe ervaren zij de hulp vanuit HouVast? Vanuit HouVast gebruiken we daar de HET (HouVast Evaluatie Tool, zie paragraaf 5.7.2) voor. De gegevens die je ophaalt met de HET kunnen ook gebruikt worden voor de monitor.

Naast de HET gebruiken we de Verkorte Opvoedingsbelasting Vragenlijst (OBVL-K) voor de monitor. De OBVL-K meet de opvoedingsbelasting van ouders.

Elke twee à drie jaar worden de verzamelde gegevens geanalyseerd. Op basis daarvan worden vanuit het samenwerkingsverband HouVast plannen gemaakt en uitgevoerd om de trainingen, de uitvoeringspraktijk en de materialen van HouVast te verbeteren.

8.6 Organisatorische randvoorwaarden

In deze paragraaf bespreken we nog een paar organisatorische randvoorwaarden: richtlijnen voor indicaties, financiering en caseload & bereikbaarheid.

8.6.1 Indicaties en financiering

In de praktijk blijkt het vaak lastig om goede indicaties en financiering geregeld te krijgen om HouVast uit precies zo uit te kunnen voeren zoals bedoeld. Er zijn veel hobbels op de weg. Het is zorgelijk dat wat we vaak zien in de praktijk niet overeenkomt met wat we weten dat nodig is.

Eigenlijk willen we...	Maar in de praktijk...
... problemen voorkomen	... wordt hulp vaak pas ingezet als de problemen groot zijn
... hulp en steun bieden zolang het nodig is	... duurt hulp kort en wordt hulp afgesloten als de crisis is afgewend
... continuïteit bieden	... is vaak een stapeling van kortdurende interventies te zien
... een indicatie op het gezin	... wordt de indicatie afgegeven op het kind, óf op de ouders
... de intensiteit van de HouVast soepel kunnen op- en afschalen	... zijn langdurige beschikkingen met wisselende intensiteit zeer uitzonderlijk
... in kleine stapjes werken aan doelen	... verwachten verwijzers vaak grote veranderingen in korte tijd
... dat ondersteuning van ouders met een LVB net zo vanzelfsprekend is als een rolstoel voor iemand die niet kan lopen	... is beleid eenzijdig gericht op zelfredzaamheid en hebben ouders met een LVB te maken met stigmatisering

Voor elke organisatie die HouVast uitvoert is het een puzzel om beschikkingen te verkrijgen waarmee je als HouVast-werker uit de voeten kunt. Het samenwerkingsverband HouVast bundelt haar krachten om verandering tot stand te brengen, maar de praktijk is weerbarstig.

8.6.2 Caseload

Als richtlijn voor de caseload van een fulltime HouVast-werker houden we de volgende getallen aan:

HouVast-i	1:8
HouVast-i verlenging	1:8
HouVast-w	1:20

Inschatting bij 1 fte HouVast-werker is gemiddeld een caseload van ongeveer 1:16, met bijvoorbeeld een verdeling van 3 HouVast-i gezinnen en 13 HouVast-w gezinnen. In de praktijk zal je caseload vaak anders zijn, omdat je meestal niet alleen HouVast, maar ook andere interventies uitvoert, en de afgegeven beschikkingen soms ook een andere tijdsinvestering opleggen. Belangrijk is dat je regelmatig gezinnen van ouders met een LVB in je caseload hebt, om ervaring op te kunnen bouwen en je expertise te verstevigen.

Gemiddeld en als richtlijn ben je ruim drie uur per week per gezin bij HouVast-i, en één tot anderhalf uur per week per gezin bij HouVast-w. Dit zijn nadrukkelijk gemiddelden: in het begin en op momenten dat het nodig is besteed je meer tijd en in rustige tijden besteed je minder tijd. Bovendien is ook dit afhankelijk van de afgegeven beschikking.

8.6.3 Bereikbaarheid

Voor de gezinnen is het belangrijk dat zij 24/7 iemand kunnen bereiken die met hen meedenkt en waar ze hun vragen aan kunnen stellen. Immers: problemen en vraagstukken rondom opvoeden houden zich niet aan kantoortijden. Doel van de bereikbaarheid is het voorkomen van escalatie van problemen en het bieden van houvast buiten kantoortijden. Het organiseren van 24/7 bereikbaarheid is voor meerdere organisaties een puzzel. Van belang is dat de HouVast-werker met het gezin op zoek gaat naar mogelijkheden om 24/7 iemand te kunnen bereiken om in geval van nood op terug te kunnen vallen. Bij voorkeur is dat iemand vanuit het eigen netwerk. Voor de ouders is duidelijk wie ze in geval van een calamiteit kunnen bereiken. Als de ouders weten wie zij bij grote problemen kunnen bellen geeft dat veel rust terwijl het zelden nodig zal zijn. Je kunt ouders leren om op een goede manier om te gaan met deze bereikbaarheid.

Bereikbaarheid bij noodgevallen buiten kantooruren kan op diverse manieren geregeld worden.

- De bereikbare persoon beantwoordt direct de telefoon;
- De bereikbare persoon checkt een vastgesteld aantal keren per etmaal de voicemail, mail of WhatsApp of een andere vorm van communicatie en reageert daarop;
- Met gezinnen worden individuele afspraken gemaakt over bereikbaarheid bij noodgevallen;
- Contact verloopt via digitale kanalen zoals digicontact, beeldbellen en dergelijke.

8.7 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat het uitvoeren van HouVast inzet vraagt van jou, maar ook van de organisatie
- Dat er trainingen en bijscholingen zijn om HouVast te leren
- Dat de gedragswetenschapper een belangrijke rol heeft
- Dat er een structuur is om de kwaliteit van HouVast te bevorderen en bewaken
- Dat uitgangspunten van HouVast leidend zijn, óók buiten het directe werk met het gezin

09

Onderbouwing
HouVast

09 | Onderbouwing HouVast

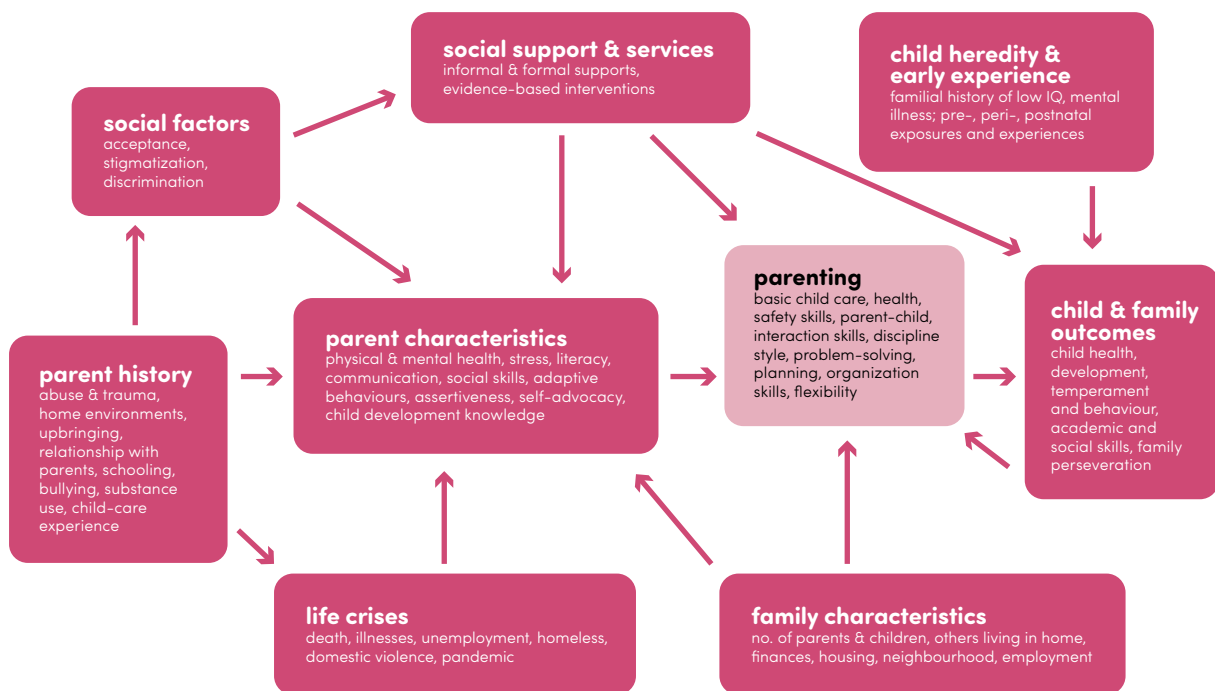
In dit hoofdstuk beschrijven we de theoretische onderbouwing van HouVast. Wat maakt dat HouVast werkt? Welke wetenschappelijke- en vakkennis ligt daaraan ten grondslag? We gaan eerst in op de visie achter HouVast. En vervolgens beschrijven we de onderbouwing van de werkzame elementen die HouVast kenmerken. We gebruiken daarbij kennis over gezinnen met meervoudige en complexe problemen in het algemeen én kennis die specifiek gericht is op ouderschap bij mensen met een LVB.

9.1 De visie achter HouVast

Voor mensen met een LVB is het moeilijk om de snelle ontwikkelingen in de maatschappij bij te houden, terwijl ze zich vaak wel kunnen redden als ze ondersteuning krijgen van hun omgeving (De Beer, 2016; Woittiez et al., 2014). Veel mensen met een LVB raken in de problemen omdat ze niet de ondersteuning krijgen die ze nodig hebben. In de zorg voor mensen met een LVB stelt HouVast zich achter het burgerschapsparadigma: mensen met een beperking moeten voluit kunnen deelnemen aan het maatschappelijke leven en als gerespecteerd burger een zichtbare en volwaardige plaats in de samenleving krijgen. De beperking is een sociaal gegeven. De nadelige positie die vaak voortkomt uit de sociale situatie is een maatschappelijk probleem. De oplossing van dat maatschappelijk probleem moet primair binnen de samenleving gevonden worden. De mens met een beperking moet zich niet voegen naar de samenleving, maar de samenleving moet ruimte maken en mogelijkheden bieden voor mensen met een dergelijke nadelige positie. Ook voor ouders met een LVB en hun gezinnen geldt dat zij moeten kunnen participeren in de samenleving en de steun daarbij krijgen die nodig is. In een complexe samenleving als de onze is participatie niet vanzelfsprekend voor ouders met een LVB en hun gezinnen. HouVast werkt vanuit het ideaal dat gezinnen als gerespecteerde en volwaardige burgers deel moeten kunnen nemen aan de samenleving. Goede steun is daarbij een recht, juist omdat de samenleving minder inclusief is en in toenemende mate ingewikkelder wordt (denk bijvoorbeeld aan het reizen met het OV en het regelen van bankzaken via internet).

Ouders met een verstandelijke beperking kunnen – met de juiste ondersteuning – goed genoeg opvoeden en zijn prima in staat opvoedvaardigheden te leren. Hoewel opvoeden voor veel van deze ouders een uitdaging is, functioneert een deel van de ouders met een LVB goed en heeft geen ondersteuning nodig (De Beer, 2016). Maar door de complexe problemen waar ouders met een LVB voor staan, ontstaan niet zelden ook problemen in de opvoeding (Van Nieuwenhuijzen, 2022; De Beer, 2016). Internationale studies laten zien dat 40% tot 60% van de kinderen van ouders met een LVB tijdelijk of permanent bij de ouders weggehaald zijn (Coren et al., 2011). Gezinnen van ouders met een LVB zijn oververtegenwoordigd in de kinderbescherming. Niet de verstandelijke beperking is echter de kern van het probleem, maar de combinatie van de beperking en de bijkomende problematiek en daarbij de complexiteit van de omgeving en de attributies van de hulpverleners (Van Nieuwenhuijzen, 2022).

Het contextueel-interactie model (Feldman & Aunos, 2020) brengt alle factoren in beeld die van invloed zijn op het ouderschap van mensen met een LVB.

Afbeelding 10: Contextueel-interactiemodel, Feldman & Aunos, 2020

Alle kinderen, dus ook kinderen van ouders met een LVB, hebben het recht op een liefdevolle en veilige gezinssituatie, waarin ze zich optimaal kunnen ontwikkelen (Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind). Alle ouders, dus ook ouders met een LVB, hebben recht op goede ondersteuning (Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, artikel 8; VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, artikel 23).

'It takes a village to raise a child' is een Afrikaans gezegde dat verwijst naar de belangrijke rol van anderen dan ouders rondom het kind. Zeker voor de kinderen van ouders met een LVB geldt, dat veel mensen en omstandigheden invloed hebben op hun opvoeding (IASSID Special Interest Research Group on Parents with Intellectual Disabilities, 2008).

Overbelasting van ouders met een LVB kan zorgen voor grote problemen. HouVast gaat met het gezin aan het werk om een zodanige ondersteuningsstructuur te bouwen dat er een veilige 'village' voor het kind ontstaat. De HouVast-werker hanteert daarbij een presente basishouding. In de presentiebenadering staat de relatie tussen mensen centraal. Die relatie ontstaat wanneer mensen hun leefwereld en hun perspectief met elkaar delen. Door goed te luisteren naar wat het gezin vertelt en door oog te hebben voor wat er in hun leven speelt, probeer je verandering en verbetering tot stand te brengen. De presentiebenadering benadrukt sterk het belang van een houding van volledige acceptatie naar de ander toe (Baart, 2001). Mensen in een kwetsbare situatie worden vaak gewezen op alles wat er niet deugt, wat anders moet en waar ze in negatieve zin afwijken van de norm. Deze houding benadrukt zwakte. Juist als jij als HouVast-werker ze benadert als volwaardig mens, verhoog je hun gevoel van eigenwaarde en krijgen ze vertrouwen in de mogelijkheid om hun leven weer op een voor hen zinvolle

manier in te vullen. Dat maakt ruimte voor verandering en geeft hen een rol in de 'village'. Als HouVast-werker betekent het dat je bereid bent om je daadwerkelijk te verdiepen in de wereld van het gezin.

Een belangrijke inwoner van de 'village', die te vaak een beetje over het hoofd wordt gezien, is de vader. Vaders vinden hun vaderrol belangrijk, ook vaders met een LVB (Van Nieuwenhuijzen et al., 2024). Ze willen hun gezin goed onderhouden, activiteiten ondernemen en hun kind dingen leren. Maar ze voelen zich vaak belemmerd. Bijvoorbeeld doordat ze weinig ruimte krijgen van de moeder, doordat hulpverleners hen niet serieus nemen, maar ook doordat de samenleving vaders nog vaak als de secundaire opvoeders ziet en de moederrol belangrijker acht. Vaders met een LVB voelen zich bovendien soms dubbel gestigmatiseerd: als vader én als vader met een LVB. Vaders ervaren dat hun competenties om een goede vader te zijn laag worden ingeschat, ze voelen zich gediscrimineerd, buitengesloten, gewantrouwd en onvoldoende gesteund. Ze hebben het gevoel dat ze gezien worden als dreiging (Koet et al., 2023).

Als HouVast-werker draag je eraan bij dat vaders hun vaderrol optimaal kunnen invullen door de ouders te ondersteunen om goed samen te werken (ook bij co-ouderschap als ouders gescheiden zijn), door vaders een partner te laten zijn in de opvoedingsondersteuning, door je in te spannen ook met de vader een goede werkkrelatie op te bouwen en door beide ouders te ondersteunen in hun rollen en wettelijke rechten. Belangrijk is dat je je bewust bent van het belang van vaders. Kinderen die een betrokken vader hebben, hebben daar baat bij in hun ontwikkeling. Als HouVast-werker span je je ervoor in om dat te bevorderen.

9.2 Oorzaken

Ouders met een LVB zijn niet over één kam te scheren, het zijn unieke mensen. Toch weten we vanuit de literatuur wat de grootste uitdagingen zijn waar ouders met een LVB voor staan. Deze paragraaf zegt niets over individuele ouders. Het biedt wel zicht op die grootste uitdagingen.

De kwaliteit van het ouderschap van ouders met een LVB is heel wisselend. Uit inventariserend onderzoek naar gezinnen van ouders met een LVB, dat begin van deze eeuw in Nederland is uitgevoerd (Willems et al., 2007), blijkt het volgende: in ongeveer een derde van die gezinnen is er sprake van goed genoeg ouderschap (met of zonder hulp), waarbij er geen bemoeienis is van de Raad voor de Kinderbescherming. Een zesde deel van de gevallen kan worden beschouwd als problematisch: er zijn problemen, maar niet zo ernstig dat de Raad voor de Kinderbescherming moet worden ingeschakeld. In ruim de helft van de gezinnen is sprake van bedreiging van de ontwikkeling van het kind en is er bemoeienis van de Raad voor de Kinderbescherming. Vaak is er in die gezinnen sprake van een samenspel van factoren die maken dat de opvoeding tekort schiet, zoals armoede, psychiatrische problematiek, slechte huisvesting, schulden, werkloosheid en/of sociaal isolement. Het lagere IQ van de ouder is wel een risicofactor, maar is niet bepalend voor het feit of de ouder wel of niet kan opvoeden. Belangrijker is het vermogen tot aanpassen en de bereidheid om te leren. Deze bevindingen zijn in lijn met eerdere en later internationale onderzoeken (zie bijvoorbeeld Van Nieuwenhuijzen, 2022).

Ouders met een LVB hebben vaker moeite met het begrijpen van abstracte begrippen. Hun denken is concreet en minder snel. Ze kunnen minder goed onthouden en ordenen. Zij hebben moeite zich sociaal staande te houden. Hun inlevingsvermogen is zwakker. De communicatieve vaardigheden zijn beperkt. Generaliseren is moeilijk. De vertraagde ontwikkeling van geweten, emoties en impulscontrole maakt dat ze sneller primair reageren. Zelfsturing en autonomie zijn soms beperkt, en door gebrekkige zelfreflectie overschatten zij soms hun mogelijkheden (De Beer, 2016; Douma et al., 2017). Ouders hebben minder kennis op het gebied van opvoeding en verzorging, en ook minder toegang tot kennis die afgestemd is op hun leerbehoeften. Daardoor kunnen zij risico's en gevaar soms niet goed inschatten. Door het slecht kunnen plannen, organiseren en problemen oplossen komen praktische en basale opvoedvaardigheden in het gedrang. Anticiperen op nieuwe risico's is moeilijk. De ouders stimuleren hun kinderen soms weinig met schoolwerk en leren, er is weinig speelgoed dat tot exploratie of samen spelen prikkelt. Doordat ouders zich moeilijker in kunnen leven in hun kind, reageren zij minder sensitief en responsief, maar een LVB is niet automatisch een risicofactor voor de hechting (De Beer, 2016; Granqvist et al., 2014), en ouders kunnen leren meer sensitief en responsief te reageren (Hodes, 2017).

Zoals eerder gezegd, niet zozeer de LVB, maar vooral bijkomende problematiek in het gezin en contextfactoren spelen een rol bij het ontstaan van opvoedproblemen (Feldman & Aunos, 2020). Ouders met een LVB hebben, naast hun beperkingen, een grotere kans op psychologische en psychiatrische problemen, gezondheids- en/of financiële problemen, verslaving, werkloosheid, en mishandeling of misbruik in hun eigen jeugd (Van Nieuwenhuijzen, 2022). Het ontstaan van opvoedproblemen in gezinnen van ouders met een LVB kan vanuit drie theorieën verklaard worden (Van Nieuwenhuijzen, 2022):

1. De hechtingstheorie. Door hun eigen jeugdervaringen hebben ouders met een LVB meer moeite om sensitief en responsief op hun kind te reageren.
2. Het stressmodel. Problemen in het gezin zoals armoede maar ook onzekerheid over opvoeden leiden tot stress. Ouders met stress zullen vaker negatief reageren en inadequate opvoedvaardigheden vertonen.
3. De Sociale Informatie Verwerkingstheorie. Mensen met een LVB hebben vaker moeite met het waarnemen en (juist) interpreteren van signalen, en het 'kiezen' van een geschikte reactie. Hun gedrag kan dan ineffectief of problematisch zijn in de situatie. Door eigen negatieve jeugdervaringen hebben ouders met een LVB minder goede rolmodellen, vijandige attributies en inadequate probleemoplossingen ontwikkeld. Dat kan het risico op kindermishandeling vergroten.

Maar naast deze verklaringen spelen ook de overtuigingen van professionals een grote rol: de opvatting dat ouders met een LVB geen goede opvoeders kunnen zijn en hun kind geen veiligheid kunnen bieden (Van Nieuwenhuijzen, 2022).

Wat ook meespeelt is dat gezinnen van ouders met een LVB vaak geïsoleerd in de gemeenschap leven. Hun netwerk is vaak beperkt in grootte en in draagkracht, is fragiel en sterk wisselend. Ouders willen bovendien niet aan iedereen hulp vragen (Van Nieuwenhuijzen, 2022). Ouders met een LVB die geen hulp accepteren, raken eerder in de problemen. Het erkennen van de eigen beperking hangt vaak samen met het accepteren van hulp (Willems et al., 2007).

Ouders hebben vaak geen of slecht betaald werk en financiële problemen, wat grote impact heeft op de kwaliteit van bestaan van het gezin. Het draagt bij aan stress en kan ertoe leiden dat ouders de problemen niet goed het hoofd kunnen bieden. Dat kan de kwetsbaarheid van de gezinssituatie vergroten (Schuurman et al., 2013; Meppelder et al., 2015; Van Nieuwenhuijzen, 2022). De zorgvraag van mensen met een LVB neemt bovendien toe omdat de samenleving steeds ingewikkelder is geworden (Woittiez et al., 2014).

9.3 De werkzame elementen van HouVast

Onderzoek naar ouderschap bij mensen met een LVB laat zien dat 'goed genoeg' of 'niet goed genoeg' opvoeden samenhangt met een breed scala aan factoren (zie bijlage 1). Een aantal beïnvloedbare factoren dragen bij aan het vergroten van de kans op goed genoeg opvoeden bij ouders met een LVB (Willems, et al., 2007).

- Het is een succesfactor wanneer ouders met een LVB (professionele) hulp en ondersteuning durven vragen en accepteren.
- Ouders met een LVB kunnen opvoedvaardigheden aanleren door middel van training.
- De aanwezigheid van een steunend netwerk vergroot de kans dat ouders met een LVB een kind goed genoeg op kunnen voeden.

HouVast is gebouwd op deze beïnvloedbare beschermende factoren en is erop gericht deze te vergroten, te verstevigen en te benutten.

Een groot aantal factoren spelen een rol bij het al dan niet ontstaan van goed genoeg opvoeden. Algemeen kan gesteld worden dat ouders die zelf in hun jeugd zijn verwaarloosd het moeilijker hebben dan ouders die zelf een stimulerende opvoeding hebben genoten. Ouders met een slecht aanpassingsvermogen hebben het moeilijker dan ouders die beter in staat zijn zich sociaal aan te passen. Ouders die in armoede leven hebben het moeilijker dan ouders in een financieel goede situatie. Dergelijke factoren zijn echter niet, of maar ten dele, beïnvloedbaar. HouVast houdt rekening met deze niet-beïnvloedbare factoren door alle krachten en alle zorgen die er in en rondom het gezin bestaan in kaart te brengen (hoofdstuk 5). Bijvoorbeeld schulden of een lager IQ bij de ouder (vertaald in concrete gevolgen voor de opvoedvaardigheden, bijvoorbeeld: de ouder kan niet klokkijken en daardoor komen de kinderen vaak te laat op school) komen in beeld bij het in kaart brengen van de situatie in elk gezin. Het plan en de doelen die vervolgens opgesteld worden zijn altijd op maat. De factoren die veranderbaar zijn worden aangepakt en er wordt rekening gehouden met de niet-beïnvloedbare factoren, zowel de beschermende (krachten, wat gaat goed) als de risicofactoren (zorgen).

In de volgende paragrafen worden de elementen van HouVast onderbouwd die de beïnvloedbare beschermende factoren bevorderen. Voor de onderbouwing hebben we gezocht in wat vanuit de wetenschap bekend is over gezinnen van ouders met een LVB én naar wat bekend is over gezinnen met meervoudige en complexe problemen (eerder noemden we dat: multiprobleemgezinnen).

9.3.1 In de eigen leefomgeving

Als HouVast-werker voer je de interventie uit in het gezin en in de natuurlijke leefomgeving van het gezin. Je spreekt af bij het gezin thuis, maar gaat ook mee naar bijvoorbeeld de huisarts of het 10-minutengesprek op school als daar aanleiding toe is. Je kent de burens, de familie en de leerkracht. Het in de thuissituatie aanbieden van een interventie is voor ouders met een LVB belangrijk met het oog op generalisatie (Aunos & Pacheco, 2021). Voor ouders met een LVB is het niet vanzelfsprekend dat wat ze leren in de ene situatie, ze ook kunnen toepassen in een andere situatie. Ook voor gezinnen met meervoudige en complexe problemen geldt dat door hulp in de leefomgeving te bieden, de gezinsleden het geleerde direct thuis in de praktijk kunnen brengen en bij de uitvoering ondersteund worden. In deze gezinnen kan het meeste bereikt worden met intensieve, langdurige hulp in de thuissituatie van het gezin (Zoon et al., 2020). Gezinnen vinden het fijn als ze hulp krijgen bij de contacten met school, en als hulp goed gecoördineerd wordt (Visscher, 2021).

Ook vanuit het oogpunt van presentie is het van belang dat je als HouVast-werker bij de mensen thuis komt en een aansluitende beweging maakt: naar de ander toe in plaats van omgekeerd. Vanuit de presentietheorie is het van belang dat je aanwezig bent in het leefmilieu van de gezinnen en dat je beschikbaar bent op momenten dat het gezin je nodig heeft. Daarbij is het ritme van werken afgestemd op het leefritme van de ander: soms traag, soms buiten loketuren, soms razendsnel en urgent, soms repetitief, vaak instabiel (Baart, 2008). Om deze reden zorg je dat er 24 uur per dag, 7 dagen per week iemand voor het gezin bereikbaar is.

9.3.2 Langdurige & continue houvast

HouVast is een vorm van slow care en biedt niet alleen een quick fix. Als HouVast-werker kom je, als HouVast-i opgevolgd wordt door HouVast-w, voor langere tijd in een gezin. Gezinnen van ouders met een LVB zijn gebaat bij continuïteit binnen de begeleiding: ondersteuning die langdurig, intensief en in samenhang aangeboden wordt (Van Nieuwenhuijzen et al., 2022; Van Nieuwenhuijzen, 2022). Mensen met een LVB hebben meer tijd en oefening nodig om te kunnen leren (De Beer, 2016). Gezinnen waarin sprake is van een chronische, hardnekkige en problematische situatie, waardoor ze moeite hebben met het organiseren van het dagelijks leven en waardoor het oplossen van praktische problemen vaak tijdrovend is, hebben langdurige en intensieve begeleiding nodig (Zoon et al., 2020).

Voor gezinnen waarbij draagkracht en draaglast uit balans zijn hoeft er niet altijd zware zorg te zijn, maar moet zorg op maat en op tijd beschikbaar zijn (De Winter et al., 2012). Volgens De Winter en collega's wordt deze vorm van zorg nauwelijks geboden en krijgen gezinnen vaak te zware en te incidentele zorg. Gezinnen zelf willen graag dat de intensiteit van de hulp afneemt, een vorm van nazorg of een soepelere overgang van de interventie naar vervolghulp (Visscher, 2021). De gezinnen hebben baat bij langdurige, laagfrequente basishulp (waakvlambegeleiding), die goed aansluit bij de vermogens van het gezin zelf en waarbij de kracht van de eigen sociale omgeving wordt benut. Een dergelijke waakvlambegeleiding leidt tot het indammen van het bovenmatig beroep doen op zware hulpverlening. Met HouVast-w biedt je die waakvlambegeleiding: als het rustig is houd je een vinger aan de pols, als het nodig is ben je intensiever bij het gezin betrokken. Steeds bied je houvast, stel je je - ook bij tegenslagen - vasthoudend op en laat je niet los. En als dat nodig is kan tijdelijk opgeschaald worden naar intensievere hulp middels HouVast-i.

In HouVast is motivatie voor het accepteren van deze langdurige vorm van hulp een voortdurend proces, dat continu aandacht vraagt. HouVast bekijkt motivatie en het werken aan motivatie vanuit de 'zelfdeterminatietheorie' (ZDT). Deze theorie gaat ervan uit dat er verschillende vormen van motivatie bestaan (Ryan & Deci, 2000). De verschillende vormen van motivatie lopen op een geleidelijke schaal van persoonlijke aanvaarding, van niet gemotiveerd zijn (amotivatie) naar passie. De ZDT gaat ervan uit dat elk mens van nature actief, geïnteresseerd, nieuwsgierig en zelf gemotiveerd is, omdat succes leidt tot persoonlijke beloning en voldoening. Daarbij heeft de mens drie basisbehoeften waarin hij voorzien wil worden, namelijk gevoel van autonomie, competentie en sociale verbondenheid. De ZDT sluit hiermee de motivatie van cliënten binnen hulp met een drang of dwang karakter niet uit. Wanneer er binnen de relatie, de activiteiten en de mogelijkheden rekening gehouden wordt met de vervulling van deze drie basisbehoeften, zullen mensen van nature actief worden om deze behoeften te vervullen en een hogere mate van motivatie te bereiken (Deci & Ryan, 2008). Wanneer de basisbehoeften gefrustreerd worden, zullen ouders en kinderen niet meer actief meewerken. In HouVast is het niet-meewerken van het gezin aanleiding om vanuit een analyse van de basisbehoeften de motivatie opnieuw tot stand te proberen te brengen.

9.3.3 Gericht op partnerschap met ouders

Het accepteren van hulp is één van de subdoelen van HouVast en daarmee is de aandacht voor het tot stand brengen van een constructieve werkrelatie en partnerschap met de ouders een speerpunt binnen HouVast. Veel literatuur benadrukt de noodzaak van het realiseren van een goede samenwerkingsrelatie in het algemeen (Zoon et al., 2020) en specifiek voor ouders met een LVB (Meppelder-de Jong, 2014; Van Nieuwenhuijzen, 2022). Voor ouders met een LVB geldt dat een goede werkrelatie het vragen van hulp kan bevorderen (Meppelder et al., 2012; Meppelder-de Jong, 2014).

Het aanvaarden van ondersteuning is een dynamisch en complex proces. Het is voor ouders die ondersteuning nodig hebben vaak moeilijk om ook daadwerkelijk ondersteuning te vragen (Willems et al., 2007). Als ouders erkennen en accepteren dat ze een beperking hebben, zijn ze zich veelal bewust van wat zij niet kunnen en zijn ze mede hierdoor in staat om ondersteuning te aanvaarden als er problemen ontstaan (zie ook paragraaf 2.5). Of ouders hun beperking accepteren hangt af van hoe ze tegen zichzelf aankijken, maar ook van hoe de omgeving tegen mensen met een beperking aankijkt. Uit onderzoek blijkt dat ouders die hun verstandelijke beperking accepteren, de hulpverlening vaak ervaren als een bron van steun binnen het gezin. Acceptatie biedt openingen voor de hulpverlening om binnen het gezin mogelijkheden en beperkingen bespreekbaar te maken.

Een belangrijk element in de bereidheid om ondersteuning te accepteren is vertrouwen in de hulpverlening. Er is vaak angst en argwaan ten aanzien van de hulpverlening. Ouders zijn bang dat ze regels opgelegd krijgen waaraan ze niet kunnen of willen voldoen en vrezen dat hun kinderen uit huis geplaatst zullen worden. Teleurstelling over de kwaliteit van eerder ontvangen hulp staat het vertrouwen van ouders in nieuw hulpaanbod soms in de weg (Willems et al., 2007). Specifiek vaders noemen dat zij zich gediscrimineerd, buitengesloten, gewantrouwd en onvoldoende gesteund voelen (Koet et al., 2023). In de meeste gezinnen met meervoudige en complexe problemen bestaat een lange – intergenerationele – geschiedenis met hulpverlening, waardoor deze gezinnen zich erg wantrouwend opstellen tegenover de hulpverleners (Zoon et al., 2020). Het is niet verwonderlijk

dat kenmerken van hulpverleners een rol spelen. Gebleken is dat ouders met een LVB sneller hulp vragen aan hulpverleners die verwachten dat ouders hun opvoedingsvaardigheden nog kunnen verbeteren, en minder snel aan hulpverleners die geen verandering verwachten (Meppelder-de Jong, 2014). Reflectie op de mate waarin het jou lukt om vanuit positieve verwachtingen het gezin tegemoet te treden is daarom heel belangrijk. Als HouVast-werker ben je vaak een belangrijke steunpilaar voor het gezin en probeer je in zekere zin een ‘professional friend’ (Olthof, 2024) voor hen te zijn.

Vanuit de presentiebenadering bouw je als HouVast-werker aan vertrouwen door nauw aan te sluiten bij de leefwereld en het levensbeloop van de gezinnen waarbij je betrokken bent. HouVast speelt zich af in de dagelijkse werkelijkheid van het gezin en gaat uit van alledaagse omgangs- en werkvormen, gewone taal, kleine aanleidingen en aangrijpingspunten (Baart, 2008). Door transparant te werken, te doen wat je zegt, door steeds helder te zijn over de zorgen én over ieders streven om het gezin bij elkaar te houden, zal het gezin in je gaan geloven.

Naast partnerschap met de ouders is het ook belangrijk om te zorgen dat het kind jouw samenwerkingspartner wordt, op een manier die past bij het ontwikkelingsniveau. Daarmee boor je een kennisbron aan die anders onbenut blijft, en kun je (nog) betere hulp verlenen (De Klein, 2024). Ook de gezinnen zelf willen graag dat het kind zich gehoord voelt en een stem heeft in de hulp (Visscher, 2021).

9.3.4 Specifiek voor ouders met een LVB

HouVast is speciaal ontwikkeld om ouders met een LVB te ondersteunen. Interventies die gericht zijn op mensen met een LVB vereisen een aantal specifieke eigenschappen om effectief te kunnen zijn. Het Landelijk Kenniscentrum LVB omschrijft werkzame factoren in de behandeling van jongeren en (jong)volwassenen met een LVB, die ook voor ouders met een LVB relevant zijn (Douma, 2018):

- Uitgebreide diagnostiek (in HouVast vertaalt zich dit in het zorgvuldig in kaart brengen van wat goed gaat en wat de zorgen zijn);
- Afstemmen van de communicatie;
- Concreet maken van de oefenstof;
- Zorgen voor een veilige en positieve leeromgeving (door middel van de samenwerkingsrelatie);
- Betrekken van het sociale netwerk;
- Aandacht voor het vasthouden en generaliseren van het geleerde (door de combinatie van HouVast-i en HouVast-w, middels de hoofdstrategie In Eigen Hand en door aandacht voor de manier waarop ouders met een LVB leren).

Als samenleving zijn we heel weinig ontvankelijk voor de diversiteit en andersheid van mensen met een LVB (Olthof, 2024). Mensen met een LVB moeten daarom ‘hard werken om normaal te zijn’: ze moeten voortdurend hun best doen om mee te doen in de samenleving die niet goed voor hen is ingericht. Wat moet gebeuren, zegt Olthof, is dat we onze focus verschuiven: van het individu naar de omgeving. De omgeving moet veranderen om het voor mensen met een LVB mogelijk te maken om volwaardig mee te doen. Niet (zelf- of samen-)redzaamheid zou gestimuleerd moeten worden maar vooral ‘agency’: het verruimen van de handelingsmogelijkheden van mensen

met een LVB. In HouVast komt dit bijvoorbeeld terug in de hoofdstrategie 'Handje Helpen': als ouders iets zelf (nog) niet kunnen, dan wordt dit niet geproblematiseerd, maar zoeken we met het gezin naar manieren om dit te compenseren.

Het is nodig om bij ouders met een LVB steeds flexibel te zijn en voortdurend te zoeken naar alternatieven als iets niet werkt. Daarnaast zijn het wegnemen van stressfactoren en het verhogen van de veerkracht essentieel bij interventies gericht op ouders met een LVB (Van Nieuwenhuijzen, 2022). Dit sluit aan bij de drie hoofdstrategieën die je gebruikt in HouVast (In Eigen Hand, Hand In Hand, Handje Helpen). De drie hoofdstrategieën zijn geënt op Begeleid Ontdekkend Leren volgens het Eigen Initiatief Model (BOL EIM), een werkwijze om mensen met een beperking te ondersteunen bij het aanleren van vaardigheden. Kern binnen BOL EIM is dat iemand ruimte krijgt om zijn eigen leerweg te vinden (Vulpen & Den Besten, 2013; Timmer & de Vries, 2014).

Ouders met een LVB hebben vaak een impliciete behoefte aan steun, en dan vooral gericht op het gedrag van hun kind. Als het kind probleemgedrag vertoont dan trekken ouders met een LVB, in tegenstelling tot andere ouders, hun eigen opvoedvaardigheden niet erg snel in twijfel (Meppelder-de Jong, 2014). De ondersteuning binnen HouVast neemt de vragen en de zorgen van ouders over het concrete gedrag van hun kinderen dan ook als vertrekpunt.

Het vaststellen van doelen en het vormgeven van de aanpak gebeurt op deze manier op individuele maat, waardoor een vorm van 'tailored treatment' ontstaat. Tailored treatment wil zeggen: het vanuit wetenschappelijke inzichten aanpassen van de aanpak aan de behoefte van ouders met een LVB, wat maakt dat er effectiever hulp verleend kan worden, er betere ontwikkelingskansen voor kinderen ontstaan en er kosten bespaard kunnen worden (Hodes et al., 2014). In de veelheid aan problemen die gezinnen van ouders met een LVB soms kenmerken biedt de piramide van Greenspan (zie afbeelding 6), vertaald naar de hulpverleningspiramide (Rexwinkel et al., 2011), handvatten om te bepalen wat daadwerkelijk nodig is om te zorgen dat kinderen zich optimaal kunnen ontwikkelen. In HouVast heb je oog voor wat onderliggend is: wat maakt dat het gaat zoals het gaat, en wat kunnen we doen om dat te veranderen. Dat is voor de gezinnen zelf ook van groot belang (Visscher, 2023).

9.3.5 Oefenen van concrete vaardigheden

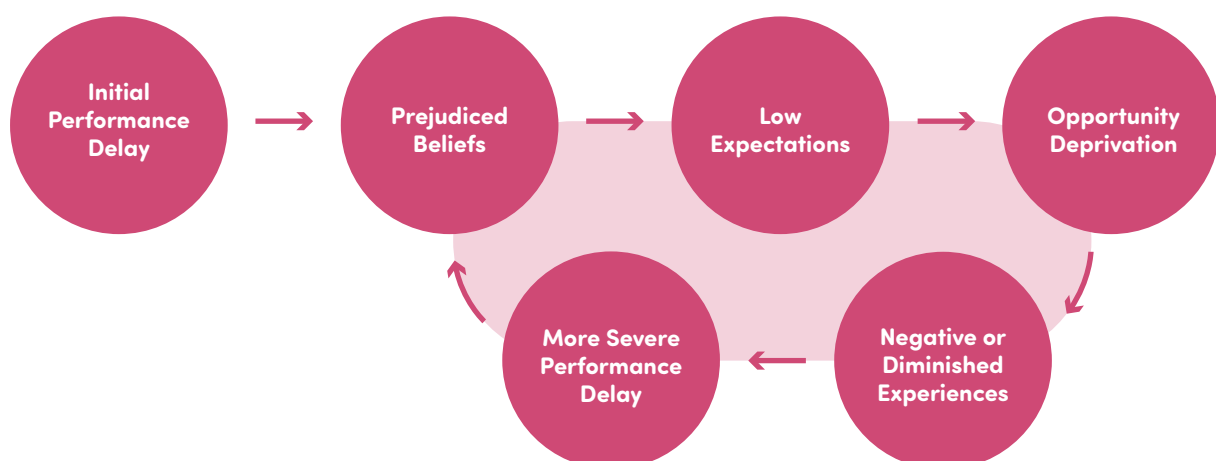
Veel ouders met een LVB kunnen leren, nieuwe kennis toepassen en nieuwe vaardigheden aanleren. Wat werkt bij ouders met een LVB is het aanleren van vaardigheden, en niet het geven van psycho-educatie. Wanneer leer- en oefenmethodes aangepast worden en aansluiten bij de leerbehoefte van ouders met een LVB, zijn ouders wel degelijk in staat om te leren, de kennis vast te houden en te generaliseren (Feldman & Tahir, 2016). Wat werkt voor ouders met een LVB is: training van concrete vaardigheden, in de natuurlijke omgeving (en dus niet in een cursuslokaal of op een kantoor), afgestemd op de persoon, meer gericht op vaardigheden dan op kennis, en langzaam oplopend in moeilijkheid. Studies tonen aan dat succesvolle leeruiterkomsten ontstaan na het gebruik van effectieve leerstrategieën. Het gaat om gedragsmatige technieken zoals: taakanalyse (checklists), het geven van concrete simpele instructie, het gebruik van audiovisuele materialen, modeling (voordoen, vooral stap voor stap), aansporing, rollenspel, het geven van feedback op de uitvoering van een vaardigheid, positieve bekrachtiging, en

strategieën die zorgen voor borging en onderhoud van wat is aangeleerd. Deze manier van werken zorgt voor een toename, generalisatie en behoud van de opvoedvaardigheden van ouders met een LVB (Feldman & Tahir, 2016). In HouVast komen deze inzichten terug in de manier waarop je met ouders Hand In Hand werkt aan het vergroten van hun opvoedvaardigheden.

Ook voor gezinnen met meervoudige en complexe problemen geldt dat de omgang met het gezin het beste praktisch van aard kan zijn. Gezinnen vinden het fijn om spelenderwijs aan doelen te werken en steun te krijgen die concreet en praktisch is (Visscher, 2021). Ze willen liever iemand die hen helpt met het regelen van praktische zaken (en deze geleidelijk aan hen overdraagt zodra ze het zelf kunnen) dan iemand die alleen maar komt praten. Als ze zien dat hulp een praktisch effect heeft, draagt dit in een belangrijke mate bij aan het ontstaan (en het groeien) van een vertrouwensrelatie met de hulpverlener. En het zorgt voor motivatie bij het gezin (Zoon et al., 2020).

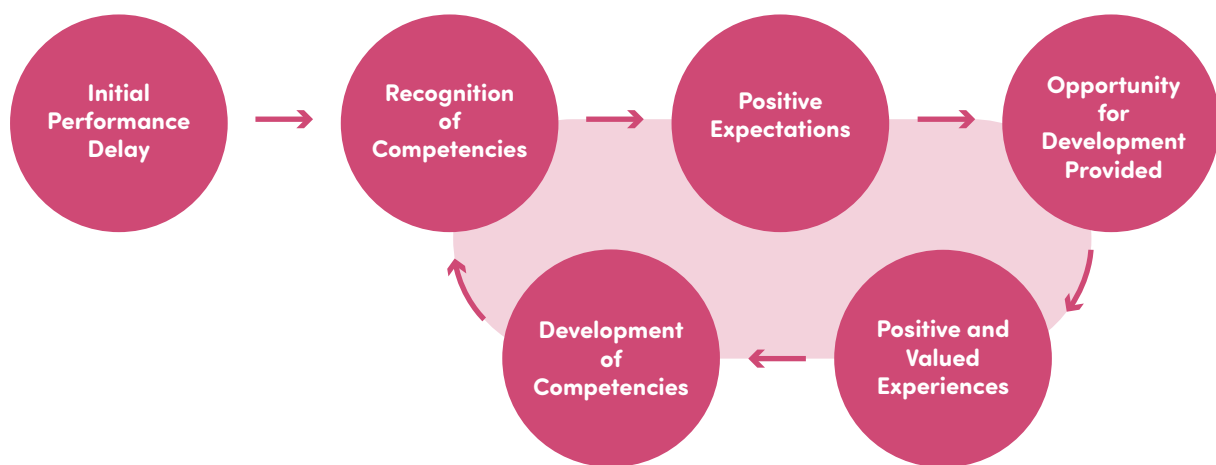
9.3.6 Aandacht voor wat goed gaat

Van ouders met een LVB wordt vaak verondersteld dat ze niet in staat zijn om kinderen fysiek, sociaal en emotioneel zo te stimuleren dat de kinderen zich 'normaal' kunnen ontwikkelen (Mildon et al., 2003). Mildon en collega's halen de 'deviancy cycle' van Gold aan. Negatieve aannames over ouders met een LVB kunnen ertoe leiden dat er pessimisme ontstaat en dat de krachten van ouders uit het zicht raken. Als krachten niet meer gezien worden kan een vicieuze cirkel in gang gezet worden: het uitgangspunt dat ouders met een LVB 'niet leerbaar' zijn leidt tot minder mogelijkheden om deel te nemen aan activiteiten waarmee hun ouderschapscompetenties zich kunnen ontwikkelen. Omdat ouders niet oefenen, verbeteren hun ouderschapscompetenties ook niet. Daarmee wordt het pessimisme over hun mogelijkheden bevestigd, en zo is de cirkel rond.

Afbeelding 11: Deviancy Cycle

Daar tegenover kan de 'competency cycle' geplaatst worden. Om effectief te zijn moet je als HouVast-werker geloven in de mogelijkheden van ouders met een LVB om te leren. Als je de krachten en mogelijkheden van ouders met een LVB herkent, ontwikkel je positieve verwachtingen over de mogelijkheden van ouders om te leren. Positieve verwachtingen leiden ertoe dat je de ouders ook mogelijkheden biedt tot ontwikkeling. Die mogelijkheden zijn geënt op hun krachten en leiden tot positieve ervaringen voor de ouders en de mensen in hun omgeving. Het gevolg daarvan is dat ouders aanvullende competenties ontwikkelen en dat bevestigt de oorspronkelijke aanname dat ouders inderdaad kunnen leren.

Afbeelding 12: Competency Cycle

Het belang van het bieden van perspectief, het scherp in beeld hebben van de zorgen en de krachten en het positief benutten van de mogelijkheden, wordt breed erkend voor gezinnen van ouders met een LVB en voor gezinnen met meervoudige en complexe problemen (Feldman & Aunos, 2020; Bartelink, 2012). Ook gezinnen zelf zijn daar heel duidelijk in: voor hen is het belangrijk dat je niet oordeelt, dat je ze serieus neemt en dat je een positieve insteek hebt. Ook willen de gezinnen steeds goed inzicht hebben in de voortgang: waar moet nog aan gewerkt worden en wat gaat er steeds beter (Visscher, 2021). In HouVast worden de uitgangspunten van oplossingsgericht werken ingezet om de krachten en mogelijkheden van ouders met een LVB te benutten en om perspectief en energie te genereren.

Bij oplossingsgericht werken ligt de focus niet op de problemen, maar op de door het gezin gewenste situatie in de toekomst. Dat betekent, dat informatie over het probleem en hoe dit tot stand gekomen is, beperkt nodig is (en vooral nodig om te doorgronden wat onderliggende oorzaken kunnen zijn), en dat gesprekken met het gezin overwegend positief en hoopvol zijn. Daarnaast worden de ouders uitgenodigd om te vertellen over eerdere successen en eigen competenties. Uit onderzoek is gebleken dat hoe langer en gedetailleerder mensen spreken over een hoopvolle toekomst, des te levendiger en creatiever ze worden (Roeden & Bannink, 2007). Wat aandacht krijgt groeit.

9.3.7 Gericht op het benutten van sociale steun

Steun uit het sociale netwerk draagt bij aan het succes van de opvoeding van ouders met een LVB (Llewellyn & Gustavsson, 2010), sociale steun buffert opvoedstress van deze groep ouders (Meppelder-de Jong, 2014) en is een beschermende factor in het voorkomen van opvoedproblematiek (Feldman & Aunos, 2020; De Winter et al., 2012; Scheffers et al., 2019). Een informeel netwerk kan praktische hulp bieden aan ouders en daarmee hun stress verlagen, en het netwerk kan een rol hebben in de opvoeding (Van Nieuwenhuijzen, 2022). Sociale steun kan er bovendien toe bijdragen dat een kind, dat overvraagd of overbelast dreigt te worden, wordt ontlast.

Ook gezinnen met meervoudige en complexe problemen in het algemeen kunnen meer aan als er mensen zijn die hen praktisch en emotioneel ondersteunen. Dit is vooral aangetoond bij kinderen die zich in een situatie met veel risicofactoren voor een problematische opvoeding bevinden. In gezinnen die over ondersteuning uit hun informeel netwerk beschikken escaleren problemen minder snel, waardoor voorkomen kan worden dat zwaardere professionele hulp nodig is (Bartelink, 2012). Een betrokken en stimulerende sociale omgeving komt de ontwikkeling van kinderen ten goede en leidt er toe dat een gezin minder afhankelijk is van professionals. Gezinnen die sociaal goed zijn ingebed zijn minder kwetsbaar (De Winter et al., 2012). Ook gezinnen zelf zeggen dat zij willen dat hun sociale netwerk geactiveerd wordt, en vinden het helpend om samen met de hulpverlener te onderzoeken wie er in hun netwerk steun kan bieden (Visscher, 2021).

Het informele netwerk van mensen met een LVB is dus heel belangrijk, maar helaas vaak klein, kwetsbaar en niet altijd ondersteunend (Van Nieuwenhuijzen, 2022; Olthof, 2024). Verschillende kwalitatieve onderzoeken naar het 'type' sociale netwerk van ouders met een verstandelijke beperking (voornamelijk alleenstaande moeders), tonen aan dat deze ouders zich sociaal geïsoleerd voelen en problemen ervaren in het onderhouden van sociale relaties (Mildon et al., 2003). Familiebanden van mensen met een LVB zijn niet alleen inclusief en warm, maar kunnen ook onveilig en riskant zijn (Olthof, 2024). Steun vanuit de familie is niet altijd stabiel en harmonieus, de familiebanden zijn dynamisch en grillig. Het is dus nodig om de complexiteit te erkennen en voorzichtig te zijn.

Het is belangrijk om te investeren in strategieën om ouders met een verstandelijke beperking toegang te geven, en te laten behouden, tot niet-professionele sociale netwerken (Koolen et al., 2022; Mildon et al., 2003). Volgens Willems en collega's (2007) is het aanmoedigen en ondersteunen van het sociale netwerk soms belangrijker dan het zelf bieden van hulp. Hoewel een informeel netwerk als een beschermende factor wordt gezien, kan het in sommige gevallen echter ook belemmerend werken. Bijvoorbeeld doordat het sociale netwerk de beperking van ouders niet erkent of wanneer de adviezen van het netwerk indruisen tegen de professionele adviezen en interventies (Willems et al., 2007).

Onderzoek naar de stand van de transitie van de zorg, waar onder de jeugdzorg, naar de gemeentes laat zien dat de verwachtingen over de inzet van het netwerk bij het ontwikkelen van beleid mogelijk te hoog gespannen zijn geweest (Bredewold et al., 2018). Het informeel netwerk heeft minder mogelijkheden dan verwacht en hulpvragers willen hun naasten vaak niet vragen om (nog meer) hulp te verlenen, omdat dat de relatie uit evenwicht zou kunnen brengen. Een emotioneel appèl op het inzetten van het sociale netwerk door professionals kan emoties van schuld en schaamte oproepen en trots kan in de weg staan.

Als HouVast-werker ondersteun je op basis van deze kennis gezinnen bij het opbouwen, benutten, informeren, aanmoedigen en in stand houden van het sociale netwerk. Je gaat echter niet voorbij aan de wensen van de ouders en je bent sensitief voor de gevoeligheden die mogelijk spelen. Je draagt, samen met het gezin, zorg voor het zodanig ondersteunen van het sociale netwerk dat zij langdurig de energie, interesse en motivatie hebben om steunend te zijn. Je zoekt naar manieren om wederkerigheid te bevorderen en te zorgen dat gezinnen vanuit hun kracht ook iets terug kunnen doen.

9.3.8 Verbindt het informele met het formele netwerk

Kwetsbare gezinnen hebben meer moeite om informele ondersteuning vanuit hun sociale netwerk aan te boren en het ontbreekt ze vaak aan sociale inbedding (De Winter et al., 2012). Maar liefst 24,5% van het sociale netwerk van personen met een LVB bestaat uit hulpverleners van verschillende maatschappelijke diensten. Tegelijk laat onderzoek zien dat deze cliënten veelal een vergelijkbare affectieve relatie hebben met hun hulpverleners als welke ze met hun familie en vrienden hebben (Embregts, 2013). Olthof (2024) stelt, dat mensen met een LVB vaak niet goed ingebed zijn in het publieke domein, zoals de buurt. Hij stelt dat mensen met een LVB vaak tweederangs burgers lijken te zijn, en ontmoeting en verbinding met anderen missen. In zijn algemeenheid geldt voor gezinnen in kwetsbare situaties dat beroepskrachten en professionals extra van belang zijn. Professionals spelen een belangrijke rol in de totstandkoming, uitbreiding en versteviging van de sociale netwerken van mensen met LVB (Embregts, 2013). Omdat bij de ondersteuning van ouders met een verstandelijke beperking vaak verschillende hulpverleners betrokken zijn, is afstemming tussen de hulpverleners van cruciaal belang (Willems et al., 2007).

Om gezinnen met meervoudige en complexe problemen te helpen is het van belang om op meerdere terreinen tegelijkertijd hulp te bieden aan zowel ouders als kinderen. Daarnaast is het belangrijk dat hulp intensief is en dat de hulpverlening wordt gecoördineerd (Van der Steege et al., 2020). Een van de geschikte vormen van hulpverlening aan gezinnen met meervoudige en complexe problemen is het wraparound care-model. Wraparound care is een model dat bestaat uit een combinatie van gezinsbegeleiding en coördinatie van zorg door een generalist, gericht op empowerment van gezinnen met een opeenstapeling van problemen (Sondeijker, 2016). Het model benut het oplossend vermogen van het gezin, betreft hun sociale netwerk en streeft hun empowerment na. De benodigde steun wordt geïmporteerd in het gezinsleven in plaats van dat de problemen geëxporteerd worden naar specialistische hulp daarbuiten (Bruns et al., 2004). Wraparound care is een model waarin een aantal inhoudelijke uitgangspunten vertaald worden in een werkwijze die vervolgens flexibel en op maat kan worden ingevuld, waardoor deze in diverse interventies kan worden geïntegreerd. De kracht van wraparound care zit hem in de combinatie van gezinsondersteuning (rol van aannemer), coördinatie van zorg (regisseursrol) en het naast het gezin staan (rol van coach). Wraparound care laat kleine maar significante effecten zien bij gezinnen met meervoudige en complexe problemen (Van der Steege et al., 2020).

Als HouVast-werker zorg je ervoor dat alle betrokkenen uit het (sociale en professionele) netwerk op één lijn zitten en steunend zijn voor het gezin. Je hebt een voorbeeldfunctie in het uitdragen van de uitgangspunten van HouVast (oplossingsgericht, een presente basishouding en dergelijke) en bevordert daarmee dat het netwerk op een vergelijkbare manier het gezin steunt. Je zorgt daarnaast dat aanvullende zorg gecoördineerd wordt en in samenhang met de steun vanuit het sociale netwerk wordt ingezet.

9.3.9 Ondersteuningsstructuur voor uitvoerders

Het werken met ouders met een LVB is in een aantal opzichten een uitdaging. De zorgvraag van de gezinnen is vaak complex, het zorgaanbod (en de financiële ruimte voor goede zorg) is vaak beperkt en een specifieke beroepsopleiding bestaat niet. Vaak ontbreekt in de uitvoering de extra tijd die nodig is om vaardigheden bij ouders aan te leren. Soms leiden praktische omstandigheden ertoe dat het bieden van hulp ingewikkeld is (ouders kunnen bijvoorbeeld niet bellen omdat hun beltegoed steeds op is). Daarnaast hebben sommige ouders met een LVB geen vanzelfsprekend vertrouwen in de ander. Eerdere negatieve ervaringen met hulpverlening hebben hen vaak wantrouwend gemaakt. Het vraagt heel wat om dat vertrouwen (terug) te winnen (Douma et al., 2017).

Uit verschillende publicaties over gezinnen met meervoudige en complexe problemen blijkt dat goede ondersteuning en deskundigheidsbevordering nodig zijn voor de hulpverleners die dagelijks met deze gezinnen werken. Hulpverleners dienen zelf voldoende training, steun en supervisie te krijgen op casusniveau, op het niveau van het persoonlijke functioneren, en op het niveau van kennisontwikkeling (Van der Steege, 2020). Mensen met veel traumatische (jeugd)ervaringen, hebben baat bij trauma sensitieve, mensgerichte zorg, waar aandacht is voor krachten en bronnen van hulp en steun, en voor hun persoonlijke verhaal. Dat vraagt een organisatie die Trauma Informed Care (TIC) biedt, waar niet alleen aandacht is voor de hulpvragers, maar evenredig ook voor het welzijn van de hulpverleners: hoe kan hun zelfredzaamheid en werkgerichte veerkracht bevorderd worden (Vervoort-Schel, 2022). Kenmerkend voor TIC is dat medewerkers preventieve en adequate steun vanuit de organisatie ontvangen om hun vakmanschap optimaal in te zetten, om te leren en te reflecteren. Goede implementatie van TIC resulteert, naast betere uitkomsten, in onder meer minder stress bij medewerkers, betere zelfzorg, meer werkplezier en minder verloop.

Goede ondersteuning en aanvullende scholing voor jou als HouVast-werker zijn om al deze redenen belangrijk. Soms moet je lastige afwegingen maken. Het is belangrijk dat je in staat gesteld wordt om goed te reflecteren. Casuïstiekbesprekingen zijn daarom van groot belang. Met het oog op het beoordelen van 'goed genoeg' is een intercollegiale blik en voortdurende kritische reflectie op de eigen normen en waarden noodzakelijk.

In de casuïstiekbespreking is ruimte voor reflectie, leren en intercollegiale beoordeling van 'goed genoeg'. In aanvulling op de HouVast training (zie paragraaf 8.4) en de thematische bijscholing wordt op deze manier een stevige, empowerende en oplossingsgerichte ondersteuningsstructuur voor uitvoerders gecreëerd.

9.4 Samenvatting: uit dit hoofdstuk onthoud je vooral...

- Dat de visie achter HouVast en de werkzame elementen van HouVast onderbouwd zijn vanuit nationale en internationale wetenschappelijke bronnen

Literatuurlijst

American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.)*. Washington DC: Author.

Baart, A. (2001). *Een theorie van de presentie*. Den Haag: Lemma.

Baart, A. J. (2008). *Kwetsbaar maar niet alleen kwetsbaar*. Wijk bij Duurstede: Stichting Presentie.

Bartelink, C. (2012). *Wat werkt bij het versterken van het sociale netwerk van gezinnen?* Utrecht: Nji.

Bartelink, C., Berge ten, I., Prakken, J. (2017). *Veiligheid en risico's inschatten: wat helpt? De zin en onzin van risicotaxatie-instrumenten*. Nji.nl <https://www.huiselijkgeweld.nl/publicaties/publicaties/2017/01/01/veiligheid-en-risico-inschatten-wat-helpt>.

Beer, Y. de (2016). *Kompas Licht Verstandelijke Beperking: Definitie, aspecten en ondersteuning*. Amsterdam: SWP.

Bockel, J. van (2021). Werken vanuit ouderperspectief vergt een mentale switch. *Balans Magazine*, 1, 27-30.

Bredewold, F., Duyvendak, J. W., Kampen, T., Tonkens, E. & Verplanke, L. (2018). *De verhuizing van de verzorgingsstaat. Hoe de overheid nabij komt*. Amsterdam: Van Gennep.

Bruns, J., Walker, J. S., Adams, J., Miles, P., Osher, T., Rast, J., VanDenBerg, J., & National Wraparound Advisory Group (2004). *Ten principles of the wraparound process*. Portland OR: National Wraparound Initiative, Research and Training Center on Family Support and Children's Mental Health, Portland State University.

Coren, E., Thomae, M., & Hutchfield, J. (2011). Parenting training for intellectually disabled parents: A cochrane systematic review. *Research on Social Work Practice*, 21(4), 432-441.

Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2008). Self-determination theory: A macrotheory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology*, 3, 182-185.

Douma, J., Jong, de, A., Looij, J., & Stremmelaar, B. (2017). *Begeleiding van ouders met een licht verstandelijke beperking en multi-problematiek*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVB.

Douma, J. (2018). *Jeugdigen en (jong)volwassenen met een licht verstandelijke beperking: Kenmerken en de gevolgen voor diagnostisch onderzoek en (gedrags)interventies*. Utrecht: Landelijk Kenniscentrum LVB/Vereniging Orthopedagogische Behandelcentra.

Embregts, P. (2013). *Hoogleraar: Professional blijft belangrijk in netwerkgericht werken met LVB-cliënten*. Op www.dewijkin.nl. Geraadpleegd op 17 december 2024, van <https://www.dewijkin.nl/sociale-uitsluiting/hoogleraar-professional-blijft-belangrijk-in-netwerkgericht-werken-met-lvb-clienten/>

Feldman, M., & Aunos M. (2020). Recent trends and future directions in research regarding parents with intellectual and developmental disabilities. *Current Developmental Disorders Reports*, 7, 173–181.

Feldman, M., & Tahir, M. (2016). Skills training for parents with intellectual disabilities. In N. Singh (Ed.). *Handbook of evidence-based practices for individuals with intellectual disabilities* (pp. 613–631). New York: Springer.

Green, H., & Parker, S. (2006). *The other glass ceiling: the domestic politics of parenting*. London: DEMOS.

Hodes, M. W. (2017). *Testing the effect of parenting support for people with intellectual disabilities and borderline intellectual functioning*. Dissertation. Amsterdam: VU University.

Hodes, M. W., Meppelder, H. M., Schuengel, C., & Kef, S. (2014). Tailoring a video-feedback intervention for sensitive discipline to parents with intellectual disabilities: a process evaluation. *Attachment & Human Development*, 16(4), 387–401.

IASSID Special Interest Research Group on Parents with Intellectual Disabilities (2008). Parents labelled with intellectual disability: Position of the IASSID SIRG on parents and parenting with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21, 296–307.

Koet, S., Lever, M., Riksten, P. & Nieuwenhuijzen, van, M. (2023). "Mannen zijn niet slecht voor hun kinderen." Betekenisvol vaderschap en opvoeden door vaders met een licht verstandelijke beperking. *Sozio*, 3, 45–50.

Koolen, J., Van Oorsouw, W., Verharen, L., & Embregts, P. (2020). Support needs of parents with intellectual disabilities: Systematic review on the perceptions of parents and professionals. *Journal of Intellectual Disabilities*, 24, 559–583.

Klein, de, R. (2024). Geef HouVast aan kinderopvoeding. *Sozio*, 2, 66–70.

Llewellyn, G. & Gustavsson, M. (2010). Understanding community in the lives of parents with intellectual disabilities. In G. Llewellyn, R. Traustadóttir, D. McConnell & H.B. Sigurjónsdóttir (red.), *Parents with Intellectual Disabilities. Past, Present and Futures* (pp. 79 – 94). Chichester: Wiley – Blackwell.

Meppelder-de Jong, M. (2014). *Formal and informal support for parents with mild intellectual disabilities or borderline intellectual functioning. The strength of connections*. Dissertation. VU University.

Meppelder, M., Hodes, M., Kef, S., & Schuengel, C. (2015). Parenting stress and child behaviour problems among parents with intellectual disabilities: the buffering role of resources. *Journal of Intellectual Disability Research*, 59, 664–677.

Meppelder, M., Kef, S., Hodes, M. & Schuengel, C. (2012). *Asking and accepting support in parents with intellectual disabilities*. Presentatie IASSID congres.

Mildon, R., Matthews, J., & Gavidia-Payne, S. (2003). *Best practice in parenting education: Understanding and supporting parents with learning difficulties*.

Melbourne, Australia: Victorian Parenting Centre.

Nieuwenhuijzen, van, M. (2022). *Kijk achter de schermen! Ondersteuning bij opvoeden en opgroeien met een licht verstandelijke beperking* [Rede]. Universiteit van Amsterdam.
https://pure.uva.nl/ws/files/87622598/220912_Oratie_MvanNieuwenhuijzen_POW_FMG.pdf

Nieuwenhuijzen, van, M., Verburg, J., Visser, T., Lever, M., & Kamer, F. (2022). Recht op passende hulp voor gezinnen van ouders met een LVB. *LVB Onderzoek en Praktijk*, 20 (1), 38–43.

Olthof, J. (2024). *Hard werken om normaal te zijn. Praktijken en illusies van inclusie*. Dissertation. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Rexwinkel, M. & Vliegen, N. (2011). Algemene en specifieke aspecten van ouder-kindbehandeling. In Rexwinkel, M., Schmeets, M., Pannevis, C. & Derkx, B. *Handboek infant mental health. Inleiding in de ouder-kindbehandeling*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

Roeden, J. & Bannink, F. (2007). *Handboek oplossingsgericht werken met licht verstandelijk beperkte cliënten*. Amsterdam: Harcourt.

Roeden, J. M. (2012). *Solution-focussed support of people with intellectual disabilities*. Dissertation. Schoorl: Pirola.

Ryan, R. M. & Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.

Sondeijker, F. E. P. L., van Rooij, F. B., Hermanns, J., & van Rijn-van Gelderen, L. (2016). Doeltreffendheid en werkzaamheid van het Wraparound Care Model in de ambulante jeugdhulp. *Kind & Adolescent*, 37(4), 195-212.

Steege, van der, M., Veld, de, D., & Zoon, M. (2020). *Richtlijn Gezinnen met meervoudige en complexe problemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming. In richtlijnen jeugdhulp*. Geraadpleegd op 25 oktober 2022, van <https://www.richtlijnenjeugdhulp.nl/gezinnen-met-meervoudige-en-complexe-problemen>

Timmer, J. & De Vries, A. (2014). Begeleid Ontdekkend Leren volgens het Eigen Initiatief Model. In Twint, B. & De Bruin, J. (red.) *Handboek verstandelijke beperking, 24 succesvolle methoden* (pp. 98-115). Amsterdam: Boom.

Vervoort-Schel, J., Pellermans-van Rooijen, R., Kooijmans, R. & Moonen, X. (2022). Waarom trauma informed care als organisatiebreed raamwerk voor trauma-sensitieve zorg? *LVB Onderzoek & Praktijk*, 20 (1), 5-17.

Vulpen, A. van & Besten, C. den (2013). *Begeleid Ontdekkend Leren. Het eigen initiatiefmodel in zes stappen*. Amsterdam: Boom/Nelissen.

Willems, D. L., Vries, J. N. de, Isarin, J., & Reinders, J. S. (2007). Parenting by persons with intellectual disability: An explorative study in the Netherlands. *Journal of Intellectual Disability Research*, 51(7), 537-544.

Winter, M. de, Manshanden, J. G., Van San, M. R. J. R. S., Graas, T. A. M. & De Ruiter, D. (2012). *Ontzorgen en normaliseren. Naar een sterke eerstelijns jeugd- en gezinszorg*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Woittiez, I., Putman, L., Eggink, E. & Ras, M. (2014). *Zorg beter begrepen. Verklaringen voor de groeiende vraag naar zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Worden, J. W. (2001). *Grief counseling en grief therapy* (3rd ed.). Hove / New York: Brunner-Routledge.

Zoon, M., Rooijen, van, K., & Berg-le Clercq, T. (2020). *Wat werkt bij gezinnen met meervoudige en complexe problemen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Bijlages

Bijlage 1 | Contactfrequentie per fase

Onderstaande tabellen geven je richting in welke contactfrequentie je per fase aanhoudt in achter-eenvolgens HouVast-i, de verlenging van HouVast-i en HouVast-w. Het zijn voorbeelden. Er zijn grote verschillen in afgegeven indicaties en beschikkingen, die van invloed zijn op de manier waarop in jouw organisatie HouVast wordt uitgevoerd.

Contacten zijn face-to-face, telefonisch of digitaal (videobellen, mail, whatsapp) tenzij anders beschreven. Face-to-face contacten kunnen in duur variëren in een kwartiertje (even langsgaan om te checken of alles goed gaat, of kort een kleine vaardigheid oefenen) tot een paar uur (met de ouder een aantal kasten uitruimen). Contacten met het gezin zijn afhankelijk van de situatie met ouders en kind(eren) gezamenlijk of alleen met de ouders. Zorg dat je minimaal elke twee weken het kind of de kinderen ziet, ook al is het maar eventjes.

HouVast-i			
Fase	Wanneer	Contacten	Met wie (minimaal)
Opstartfase	Week 1 en 2	Kennismakingsgesprek	Gezin, Verwijzer
		Dagelijks, waarvan minimaal 2 x face-to-face.	Gezin
		Kennismakingscontact	Leden uit het informele netwerk
		Kennismakingscontact	Leden uit het formele netwerk
	Week 3 en 4	Minimaal 2 x per week face-to-face	Gezin
		Vorbereidingscontact netwerkbijeenkomst	Alle deelnemers van de bijeenkomst
		Netwerkbijeenkomst	Gezin Informeel netwerk Formeel netwerk
Werkfase	Maand 2 en 3	Minimaal 2 x per week waarvan 1 x face-to-face	Gezin
		1 x per week	Sleutelpersonen uit informeel en formeel netwerk
		Tussenevaluatiegesprek	Gezin, Verwijzer
	Maand 4 en 5	Minimaal 2 x per week waarvan 1 x face-to-face	Gezin
		1 x per week	Sleutelpersonen uit informeel en formeel netwerk
		Evaluatiegesprek	Gezin, Verwijzer
		Beslissing: Afronding, of aanhouden contractfrequentie en door met HouVast-i of HouVast-w	
Afrondingsfase	Maand 6	Minimaal 1 x per week face-to-face	Gezin
		Netwerkbijeenkomst	Gezin Informeel netwerk Formeel netwerk
		Eindgesprek	Gezin
Follow up	2 maanden na afsluiting	Eénmalig, face-to-face of telefonisch	Gezin en iemand uit het informele of formele netwerk

HouVast-i verlenging			
Fase	Wanneer	Contacten	Met wie (minimaal)
Opstartfase	Maand 7, week 1 en 2	Dagelijks, waarvan minimaal 2 x face-to-face	Gezin
		Voortgangscontact	Leden uit het informele netwerk
		Voortgangscontact	Leden uit het formele netwerk
	Maand 7, week 3 en 4	Minimaal 2 x per week face-to-face	Gezin
		Vorbereidingscontact netwerkbijeenkomst	Alle deelnemers van de bijeenkomst
		Netwerkbijeenkomst	Gezin Informeel netwerk Formeel netwerk
Werkfase	Maand 8 en 9	Minimaal 2 x per week waarvan 1 x face-to-face	Gezin
		1 x per week	Sleutelpersonen uit informeel en formeel netwerk
		Tussenevaluatiegesprek	Gezin, Verwijzer
	Maand 10 en 11	Minimaal 2 x per week waarvan 1 x face-to-face	Gezin
		1 x per week	Sleutelpersonen uit informeel en formeel netwerk
		Evaluatiegesprek	Gezin, Verwijzer
Beslissing: Afronding, of aanhouden contactfrequentie en door met HouVast-w			
Afrondingsfase	Maand 6	Minimaal 2 x per week waarvan 1 x face-to-face	Gezin
		Netwerkbijeenkomst	Gezin Informeel netwerk Formeel netwerk
		Eindgesprek	Gezin
Follow up	2 maanden na afsluiting	Eénmalig, face-to-face of telefonisch	Gezin en iemand uit het informele of formele netwerk

HouVast-w				
Fase	Wanneer	Contacten	Met wie (minimaal)	
Opstartfase	Maand 1	Minimaal 2 x per week face-to-face	Gezin	
		Kennismakings- of voortgangscontact, 1 x	Leden uit het formele netwerk	
		Kennismakings- of voortgangscontact, 1 x	Leden uit het formele netwerk	
	Maand 2	Minimaal 2 x per week face-to-face of telefonisch	Gezin	
		Vorbereidingscontact netwerkbijeenkomst	Alle deelnemers van de bijeenkomst	
		Netwerkbijeenkomst	Gezin, Informeel netwerk, Formeel netwerk	
Werkfase	Vanaf maand 3	Minimaal 1 x per week waarvan 1 x per 2 weken face-to-face	Gezin	
		1 x per 2 weken	Sleutelpersonen uit informeel en formeel netwerk	
	Elk half jaar en als nodig	Tussenevaluatiegesprek	Gezin, Verwijzer	
	Elk half jaar en als nodig	Netwerkbijeenkomst	Gezin, Informeel netwerk, Formeel netwerk	
	Afrondings-fase	6 maanden voor afsluiting	Netwerkbijeenkomst	Gezin, Informeel netwerk, Formeel netwerk
6 – 3 maanden voor afsluiting		Afname tot 1 x per 2 weken waarvan 1 x per maand face-to-face	Gezin	
		1 x per week, afnemend tot 1 x per 2 weken	Iemand uit het informele of formele netwerk	
Laatste 3 maanden		Netwerkbijeenkomst	Gezin, Informeel netwerk, Formeel netwerk	
		Incidentele korte contact-momenten, max. 1 x per maand	Gezin	
		1 x per maand	Iemand uit het informele of formele netwerk	
		Eindgesprek	Gezin	
Follow up		2 maanden na afsluiting	Eénmalig, face-to-face of telefonisch	Gezin en iemand uit het informele of formele netwerk
		6 maanden na afsluiting	Eénmalig, face-to-face of telefonisch	Gezin en iemand uit het informele of formele netwerk

Bijlage 2 | Voorbeeld aanmeldformulier

HouVast aanmeldinformatie

Gegevens

Naam van het gezin

Contactgegevens

Gezinssamenstelling

(namen en geboortedata)

Belangrijke mensen

rondom het gezin

Verwijzer

Indicatie	Score ¹	Hoe speelt het in dit gezin? Licht kort toe.
Is dit een gezin voor HouVast (i of w)?		
Een of beide ouder(s) functioneert op niveau LVB?	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2	
(Dreigende) opvoedproblemen?	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2	
Minder steun uit het netwerk dan het gezin nodig heeft?	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2	
(Minimale) bereidheid om steun te accepteren?	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2	
Beperkte opvoedvaardigheden van ouders?	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2	
(Beginnende) stabiliteit en veiligheid?	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2	
Zonder aanvullende hulp wordt achteruitgang voorzien?	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2	

¹ Vul in: 0 = nee, niet van toepassing; 1 = een beetje van toepassing; 2 = ja, van toepassing.

Specifiek voor HouVast-w	Score ¹	Hoe speelt het in dit gezin? Licht kort toe.
Primaire veiligheid is gerealiseerd en de basisverzorging is op orde	☐ 0 ☐ 1 ☐ 2	
Waarom HouVast?		
Wat gaat er goed?		
Welke zorgen hebben de ouders en de kinderen?		
Welke zorgen heeft de verwijzer?		
Hoe ziet het er volgens de verwijzer uit als iedereen tevreden is?		
Hoe ziet het er volgens het gezin uit als iedereen tevreden is?		
Aan welke doelen vindt de verwijzer dat gewerkt moet worden?		
Aan welke doelen wil het gezin werken?		

Bijlage 3 | De gezinsfuncties in begrijpelijke taal

Gezinsfunctie 1: Een fijn thuis – Het bieden van basisbehoeften

(hygiëne, gezondheid, onderdak, voeding)

Wat zijn de zorgen?

Wat gaat er goed?

Wat moet er gebeuren?

Dagelijkse verzorging

- ☐ Genoeg schone kleren, die passen bij het weer
- ☐ Drie x per dag genoeg en gezond eten
- ☐ Schoon en warm huis

Fysieke veiligheid

- ☐ Veiligheid in huis
- ☐ Gevaarlijke middelen op slot
- ☐ Bescherming tegen gevaarlijke dingen en mensen
- ☐ Geen geweld of seks zien of meemaken

Wonen

- ☐ WC, wassen
- ☐ Keuken met fornuis
- ☐ Eigen slaapplek
- ☐ Een woonplek

Geld

- ☐ Genoeg geld
- ☐ Schuldenvrij
- ☐ Leren met geld omgaan
- ☐ Zakgeld, bijbaantje

Gezondheid

- ☐ Rust & Slaap
- ☐ Schoon blijven (wassen, tandenpoetsen etc.)
- ☐ Huisarts
- ☐ Tandarts
- ☐ Consultatiebureau
- ☐ Specialist of therapie

Gezinsfunctie 2: Omgaan met tegenslag – Het leren van emotionele veerkracht

(vertrouwen en controle, veiligheid en zelfontplooiing)

Wat zijn de zorgen?

Wat gaat er goed?

Wat moet er gebeuren?

Emotie en affectie

- ☐ Troosten bij verdriet
- ☐ Kalmeren bij boosheid
- ☐ Geruststellen bij angst
- ☐ Samen lachen

Aansluiten bij het kind

- ☐ Leuke dingen doen
- ☐ Helpen
- ☐ Weten wat het kind doet en interesse tonen
- ☐ Met elkaar praten

Structuur en continuïteit

- ☐ Huisregels
- ☐ Duidelijk zijn
- ☐ Weten wat er gaat gebeuren
- ☐ Bedtijd
- ☐ Vaste woonplek

Geborgenheid

- ☐ Beloning bij goed gedrag
- ☐ Correctie bij fout gedrag
- ☐ Samen opvoeden
- ☐ Oppasregeling

Gezinsfunctie 3: Omgaan met anderen - Het aanleren van sociale relaties binnen en buiten het gezin

(liefde, vertrouwen, vriendschap, ouderschap en burgerschap)

Wat zijn de zorgen?

Wat gaat er goed?

Wat moet er gebeuren?

Ontwikkeling

- ☐ Vriendjes en vriendinnetjes
- ☐ Nieuwe dingen laten leren
- ☐ Veilig naar buiten
- ☐ Andere volwassenen
- ☐ Ruzie oplossen

Begeleiding bij vriendschap en liefde

- ☐ Praten over liefde
- ☐ Praten over seks
- ☐ Leren om te stoppen
- ☐ Leren om 'nee' te zeggen

Contacten

- ☐ Mensen die helpen
- ☐ Buren, buurt, club
- ☐ Familie
- ☐ Maatschappelijke hulp

Gezinsfunctie 4: Omgaan met de buitenwereld – Het leren zich aan te passen

(educatie, gedrag, werk, levensvaardigheden)

Wat zijn de zorgen?

Wat gaat er goed?

Wat moet er gebeuren?

Voorbeeldgedrag

- ☐ Leren wat mag en niet mag
- ☐ Het goede voorbeeld geven
- ☐ Jezelf als ouder aan de wet houden
- ☐ Zelf als ouder veilig en gezond leven

Dagbesteding

- ☐ School of werk
- ☐ Prettig leren
- ☐ Praten met juf of meester
- ☐ Hobby of sport

Begeleiding bij risico's

- ☐ Leren over roken, drinken en drugs
- ☐ Leren over groepen
- ☐ Leren over internet en (social) media
- ☐ Leren over gokken, games
- ☐ Leren over criminaliteit

Bijlage 4 | Communiceren en samenwerken met cliënten met een LVB

1. Eenvoudig maken

- maak de technieken simpeler
- deel interventies op in kleinere delen
- geef overzicht van wat gaat komen
- bied concreet materiaal aan
- maak keuzes overzichtelijk (bijvoorbeeld kiezen tussen 2 opties)
- herhaal en oefen

2. Taal

- gebruik concrete formuleringen (geen 'denk-taal' maar 'doe-taal')
- stel enkelvoudige vragen
- gebruik korte zinnen; vermijd ingewikkelde zinsconstructies
- gebruik simpele woorden zonder kinderachtig te zijn
- bouw pauzes in voor opname, verwerking en reactie
- blijf checken en verhelderen
- vermijd ironie, beeldspraak

3. Luisteren

- stel concrete en directe vragen
- begrijpen gaat vóór begrepen worden
- achterhaal het perspectief van de cliënt
- stel verkennende vragen
- zoek naar de betekenisgeving van de cliënt (waarom doet hij zoals hij doet?)
- wees alert op sociaal wenselijke antwoorden

4. Tempo

- pas je tempo van praten en handelen aan, aan het bevattingsvermogen en tempo van de cliënt
- neem de tijd
- praat rustig en duidelijk
- zorg voor een lange adem
- toon geduld
- wees kort

5. Inhoud

- bespreek niet teveel onderwerpen tegelijk
- bied informatie aan in kleine hoeveelheden
- behandel één gedachte per keer

6. Leerstijl

Hou rekening met de egocentrische leerstijl van de cliënt:

- maak de cliënt duidelijk welk nut iets heeft voor zijn alledaagse leven en zijn zelfstandigheid
- richt je op wat concreet is
- richt je op wat nabij is in tijd en ruimte
- richt je op de eigen emotionele beleving van de cliënt

7. Zichtbaar en concreet

- maak opdrachten of gespreksthema's visueel, bijvoorbeeld door te tekenen
- doe voor, wees een rolmodel
- oefen samen met de cliënt

8. Erkenning

- veroordeel niet maar toon begrip
- neem de opvattingen van de cliënt serieus
- laat regie zoveel mogelijk bij de cliënt
- zoek naar gemeenschappelijkheid in doelen en bedoelingen
- ga uit van de redelijkheid van de cliënt

9. Betrekking

- werk vanuit oprechte aandacht voor en interesse in de cliënt
- wees betrouwbaar in af- en uitspraken
- blijf voorspelbaar en gelijkmatig; ga niet mee in grillig gedrag
- zeg wat je doet, en doe wat je zegt

10. Actief en haalbaar

- vergroot het aantal actieve technieken om verandering en leren te verdiepen
- gebruik helder uitgelegde (gevisualiseerde) opdrachten om mee te oefenen
- zorg dat opdrachten haalbaar zijn; stel reële eisen
- bied praktische steun waar de cliënt iets niet kan
- voorkom (teveel) faalervaringen

11. Op (ontwikkelings-) maat

- laat technieken en materialen aansluiten op het ontwikkelingsniveau
- gebruik non-verbale technieken
- gebruik speltechnieken
- gebruik creatieve technieken, maar zorg wel dat het niet kinderachtig wordt!

12. Directief

- geef duidelijke overzichten van doelen en voortgang
- bied structuur in de tijd (vaste ritmes en tijdstippen) en persoon (steeds dezelfde persoon)
- geef overzicht van de tijdsduur en inhoud van sessies
- wees helder en concreet over de structuur van gesprekken
- wees concreet en duidelijk over grenzen

13. Flexibel

- pas je technieken aan het niveau van de cliënt aan
- probeer verschillende werkvormen uit
- sluit aan bij het (trage) tempo van vooruitgang
- zoek naar communicatiemogelijkheden die passen bij deze cliënt

14. Netwerkgericht

- zet familie en ondersteunende hulpverlening

in ter ondersteuning van veranderingen

- stem met familie of hulpverlening af over de opdrachten

15. Empowerment

- help de cliënt met het begrijpen van zijn beperking
- help de cliënt zicht krijgen op zijn mogelijkheden en kwaliteiten
- ondersteun een positief zelfbeeld
- zorg voor succeservaringen
- prijs veel

16. Feedback

- check of de cliënt begrijpt wat hem wordt aangeboden of wat van hem wordt verwacht
- vraag de cliënt om te herhalen wat je gezegd of gevraagd hebt

17. Herhaling

- herhaal steeds met de cliënt wat hij heeft geleerd
- inslijpen is een voorwaarde voor aanleren

18. Stapjes

- verdeel wat moet worden aangeleerd in componenten
- focus steeds op één component tegelijk

19. Concentratie

- houd rekening met de korte aandacht spanne van de cliënt
- hou rekening met afleidbaarheid door prikkels
- betrek dit op agenda, gesprek en ruimte
- voer liever vaak een kort gesprek dan af en toe een lange sessie

Bijlage 5 | Voorbeeld HouVast plan

HouVast Plan

Dit plan is van

Wie zijn de gezinsleden?

Met wie is dit plan gemaakt?

☐ HouVast-i ☐ HouVast-w

Datum start HouVast

Datum HouVast Plan

Wanneer bespreken we opnieuw hoe het gaat?

Hoe ziet het eruit als iedereen tevreden is? (waar willen we naartoe?)

Volgens de verwijzer

Volgens het gezin

Wat gaat er goed?

- Wat doen de ouders goed in de opvoeding?
- Wat vinden de kinderen dat goed gaat in het gezin?
- Wat vinden de belangrijke mensen rondom het gezin dat goed gaat?
- Wie of wat maakt het makkelijker?

Wat zijn de zorgen?

- Wat vinden de ouders extra lastig in de opvoeding?
- Wat vinden de kinderen dat moeilijk gaat in het gezin?
- Wat vinden de belangrijke mensen rondom het gezin dat moeilijk gaat?
- Wie of wat maakt het moeilijker?
- Wat is het ergste dat er kan gebeuren als er niets verandert?

Wat moet er gebeuren?

Doel 1

Wat doen de ouders / het kind zelf? (In eigen hand)

Wat

Wie

Wat gaan we oefenen? (Hand in hand)

Wat

Wie

Waarmee helpen anderen? (Handje helpen)

Wat

Wie

Doel 2

Wat doen de ouders / het kind zelf? (In eigen hand)

Wat

Wie

Wat gaan we oefenen? (Hand in hand)

Wat

Wie

Waarmee helpen anderen? (Handje helpen)

Wat

Wie

Doel 3

Wat doen de ouders / het kind zelf? (In eigen hand)

Wat

Wie

Wat gaan we oefenen? (Hand in hand)

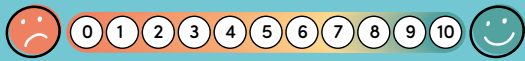
Wat

Wie

Waarmee helpen anderen? (Handje helpen)

Wat

Wie

0=

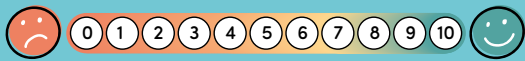
10=

Zo zien we dat het lukt

Hoe

Wanneer

Zo zien we dat het lukt

0=

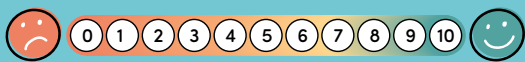
10=

Zo zien we dat het lukt

Hoe

Wanneer

Zo zien we dat het lukt

0=

10=

Zo zien we dat het lukt

Hoe

Wanneer

Zo zien we dat het lukt

Bijlage 6 | Richtlijn verdeling taken

HBO-MBO-WO bij de uitvoering van HouVast

Inleiding

Bij de uitvoering van HouVast zijn HBO-ers, MBO-ers en gedragsdeskundigen betrokken. Hoe worden de taken verdeeld en wie doet wat?

In dit overzicht beschrijven we welk minimale werk- en denk niveau vereist is bij de verschillende taken in de uitvoering van HouVast. Niet de *functie* is bepalend, maar het *niveau van werken en denken dat tenminste nodig is* om een taak goed uit te voeren. Het overzicht dient als richtlijn bij de verdeling van taken over MBO-ers, HBO-ers en gedragsdeskundigen.

Op basis van deze richtlijn kunnen organisaties, gegeven de lokale omstandigheden zoals personele bezetting, financiering, ondersteuningsstructuur en dergelijke, takenpakketten samenstellen. Van deze richtlijn kan beargumenteerd afgeweken worden ('pas toe of leg uit'), bijvoorbeeld door competente MBO-ers taken te laten uitvoeren waar minimaal een HBO werk- en denkniveau voor vereist is. Voorwaarde is dat de (eind) verantwoordelijkheid helder ingeregeld is, zodat medewerkers zich goed toegerust voelen en beschermd weten, en gewerkt wordt conform het Kwaliteitskader Jeugd.

Intensief en waakvlam

Algemeen wordt de stelregel gehanteerd dat de intensieve variant, Houvast-i, wordt uitgevoerd door een HouVast-werker met HBO werk- en denkniveau, die ondersteund wordt door een gedragsdeskundige (met WO werk- en denkniveau) en eventueel in de uitvoering wordt bijgestaan door iemand met MBO werk- en denkniveau. Voor Houvast-w is gangbaar dat de uitvoering, nadat lijnen zijn uitgezet, belegd wordt bij een HouVast-werker met MBO werk- en denkniveau, onder verantwoordelijkheid en supervisie van een HouVast-werker met HBO werk- en denkniveau, die direct beschikbaar is als opschaling nodig is.

Taak	Minimaal vereist werk- en denkniveau	Opmerkingen
Aanmelding screenen en dossieranalyse (is dit een HouVast gezin?)	HBO	
Accepteren casus en check op hoofdlijnen opdracht (bodemeisen, doelen, veiligheid, rolverdeling)	WO	Eindverantwoordelijkheid voor het accepteren van het gezin voor HouVast. Deze check dient ook ter voorbereiding op de intake: wat vraagt nog aandacht, waarop willen we nog doorvragen.
Intake bij het gezin	HBO	Bij risicovolle casus en/of twijfels: HBO met WO. Opstarten werkrelatie: HBO met MBO.
Afstemming met verwijzer	HBO	
Zorgen en krachten in kaart brengen met gezin	HBO	Met input MBO.
Kindperspectief in beeld krijgen (De drie Huizen) en bespreken met ouders	HBO	Evt. MBO onder verantwoordelijkheid van HBO wanneer dat gezien de relatie met het kind in zijn/haar belang geacht wordt. Dit kan uitsluitend wanneer MBO daartoe is getraind.
Opstellen HouVast plan aan de hand van de drie hoofdstrategieën	HBO	Met input MBO.
Check op prioritering en methode-trouw	WO	Gedragswetenschappelijke blik op werken aan doelen die ertoe doen. Eindverantwoordelijkheid voor methodetrouwe uitvoering.
Uitvoeren plan aan de hand van de leerstrategieën	HBO MBO	MBO onder verantwoordelijkheid HBO.
Evalueren plan	HBO	Met input MBO.
Bijstellen plan	HBO	Met input MBO.

Taak	Minimaal vereist werk- en denkniveau	Opmerkingen
Netwerk in kaart brengen	HBO	In samenwerking met MBO.
Netwerkbijeenkomst organiseren	HBO	In samenwerking met MBO of, bij complexe casuïstiek, met WO.
Contacten met (formele / informele) netwerk: lijnen uitzetten en afstemming	HBO	Focus op uitzetten / bijstellen koers, aanspreken op gemaakte afspraken, wegnemen van knelpunten.
Contacten met (formele / informele) netwerk: informatie uitwisselen, contact onderhouden, voortgang bewaken en stimuleren	MBO	Focus op (steunen bij) uitvoeren afspraken, stimuleren van betrokkenheid, bevorderen voortgang, signaleren van knelpunten.
Contacten met (formele / informele) netwerk: stagnerende samenwerking	WO	Wanneer conflicten hoog op (dreigen te) lopen en opschalen noodzakelijk is.
Veiligheid en 'goed genoeg': inschatten	WO	Eindverantwoordelijkheid voor inschatting risico's. Invullen risico-inventarisatie instrument door HBO met input MBO.
Veiligheid en 'goed genoeg': monitoren	HBO	Ook: bewaken afspraken rondom veiligheid (veiligheidsplan). Met input MBO.
Veiligheid en 'goed genoeg': zorgen bespreken	HBO	Met input MBO. Vorbereiding gesprek en terugkoppeling met WO.
Initiëren en bewaken stappen meldcode	WO	Inclusief bewaken veiligheidsafspraken Op basis van input MBO en HBO.

